

Forbryderen og samfundet

Torben Tranæs og Lars Pico Geerdsen

med bidrag af

Susumu Imai, Claus Larsen og Michael Svarer

Forbryderen og samfundet

Livsvilkår og uformel straf

GYLDENDAL

Forbryderen og samfundet

Copyright 2008 by the Rockwool Foundation Research Unit

Typografisk tilrettelægning: Birger Gregers

Sats: Satsen aps.

Bogen er sat med ITC Stone Medium

og trykt hos Narayana Press, Gylling

Printed in Denmark 2008

ISBN 978-87-02-05574-0

Kopiering fra denne bog må kun finde sted på
institutioner, der har indgået aftale med Copy Dan,
og kun inden for de i aftalen nævnte rammer

Fotografi: Stig Stasig (inklusive omslagets foto)

Udgivet med støtte fra
ROCKWOOL FONDEN

Indhold

Forord 9

Af Torben Tranæs

DEL 1: Introduktion

1 Samfund, kriminalitet og straf 15

Af Torben Tranæs

1.1 Introduktion 15

1.2 Hvorfor begår nogen mennesker kriminalitet – og andre ikke? 21

1.3 Virker den formelle straf – hvad siger eksperterne? 25

1.4 Hvordan kan man teste, om straf virker? 28

1.5 Hvordan bekæmper vi kriminalitet? 30

Litteratur 33

2 Kriminalitet i Danmark:

Udviklingen i den registrerede kriminalitet 35

Af Lars Pico Geerdsen og Claus Larsen

2.1 Indledning 35

2.2 Data 36

2.3 Kan man regne med statistikken over lovovertrædelser? 37

2.4 Hovedtendenser i antallet af strafferetlige afgørelser 39

2.5 Mørketallet: Den skjulte kriminalitet 50

2.6 Konklusion 51

Litteratur 53

DEL 2: Levevilkår og kriminalitet

3 Hvem begår tyverierne i Danmark? 57

Af Torben Tranæs

3.1 Indledning 57

3.2 Hvor forskellige er tyve fra lovlydige borgere? 57

- 3.3 Hvem begår tyverierne? 58
- 3.4 Resultater 60
- 3.5 Konklusion og fortolkninger 66

4 Fører arbejdsløshed til kriminalitet? 67

Af *Lars Pico Geerdsen* og *Torben Tranæs*

- 4.1 Introduktion 67
- 4.2 Tidligere forskning om ledighed og kriminalitet 69
- 4.3 Analyse af ledighed og kriminalitet 72
- 4.4 Firmalukning og kriminalitet 74
- 4.5 Konklusion 80
- Litteratur 81

5 Er aktivering bedre end lediggang? 85

Af *Lars Pico Geerdsen*, *Susumu Imai* og *Torben Tranæs*

- 5.1 Indledning 85
- 5.2 Aktiveringsindsatsen ifølge lovgivningen 87
- 5.3 En deskriptiv gennemgang af aktiveringsindsatsen og kriminalitet 90
- 5.4 Case 1: Aktivering i dagpengesystemet og kriminalitet 96
- 5.5 Case 2: Kontanthjælpsaktivering i Farum, 1987-2004 100
- 5.6 Opsamling 108
- Litteratur 109

DEL 3: Samfundets uformelle straf

6 De kriminelles tilknytning til arbejdsmarkedet

– før og efter straf 113

Af *Torben Tranæs*

- 6.1 Introduktion 113
- 6.2 Beskæftiget, ledig og på offentlig forsørgelse: Hvor længe? 115
- 6.3 Bevægelserne mellem job, ledighed og anden offentlig forsørgelse 117
- 6.4 Beskæftigelsessituationen for kriminelle – før og efter fængsel 121
- 6.5 Løn og indkomst for kriminelle – før og efter fængsel 127
- 6.6 Sammenfatning 134
- Litteratur 138

7	Kriminalitet og partnerskab	139
	Af <i>Michael Svarer</i>	
7.1	Indledning	139
7.2	Økonomisk analyse af partnerskab	140
7.3	Sammenhæng mellem kriminalitet og partnerskab	149
7.4	Data	153
7.5	Resultater	158
7.6	Konklusion	163
	Litteratur	163
 Sammenfatning		
8	Sammenfatning og perspektivering	166
	Af <i>Torben Tranæs</i>	
8.1	Introduktion	166
8.2	Oversigt over resultaterne	167
8.3	Fremtidige udfordringer	174
	Litteratur fra Rockwool Fondens Forskningsenhed 2004-2008	176

Rockwool Fondens bestyrelse besluttede for et par år siden, at dens forskningsenhed som en del af Fondens interesse for sociale forhold og forholdene på arbejdsmarkedet skulle indlede analyser af de kriminelles stilling på arbejdsmarkedet, samt i mere bred forstand af aspekter af de kriminelles levevilkår, før og efter domfældelse.

Baggrunden er, at kriminaliteten ikke er lav, hverken i Danmark eller i Europa i sammenligning med fx USA, og der er samlet set ikke grund til at forvente lavere kriminalitet i fremtiden, medmindre vi bliver bedre til at håndtere problemerne. Meget er således på spil samfundsmæssigt, hvorfor man kan forvente en betydelig politisk aktivitet på området også fremover.

Forskning er derfor vigtig, idet den økonomiske forskning på området i dag er ganske beskednen i en dansk sammenhæng, og økonomernes metoder og analysetilgange vil kunne give et nyttigt supplement til den ret omfattende viden, andre faggrupper allerede har lagt frem om kriminalitet i Danmark.

De overordnede problemstillinger i bogens analyser er betydningen af livsvilkår for den individuelle tilbøjelighed til at begå kriminalitet samt konsekvenserne af samfundets straf af kriminelle.

Samfundet straffer kriminelle på to måder: Dels direkte via en sanktion af det konkrete lovbrud, dels via den påvirkning som kriminalitet har på ens muligheder i samfundet efter udstået straf; på arbejdsmarkedet såvel som privat. Eksempelvis virker seks måneder i fængsel måske i sig selv ikke lige afskrækkende på den professionelle kriminelle og på direktøren, men denne forskel i oplevelsen af straf er formentlig for intet at regne sammenlignet med, hvor forskelligt det vil afskrække advokaten og vaneforbryderen at tænke på den ændring af deres respektive liv, et ophold i fængsel vil kunne betyde.

Det vil derfor være overordentligt nyttigt at få belyst konsekvenserne af straffen for den kriminelles efterfølgende liv, *den uformelle straf*, også i forhold til en behandling af en række af de mest centrale

spørgsmål inden for kriminologien. Fx spørgsmålet om, hvorvidt straf virker afskrækkende og/eller resocialiserende.

Et beslægtet spørgsmål, som også er underbelyst forskningsmæssigt i Danmark, er forholdet mellem kriminalitet og ledighed. Det er kendt, at ledighed og kriminalitet hænger sammen på flere planer, men hvad kommer først? Er det manglende arbejde, som fører til kriminelle handlinger, eller er det kriminel adfærd, som besværliggør ens muligheder for beskæftigelse? Eller er det de samme karakteregenskaber, som *både* betyder, at man er tilbøjelig til at begå kriminalitet og har svært ved beskæftigelsesforhold? Her er det arbejdsmarkedssituationen både før og efter kriminalitet, som er relevant.

Det store arbejde med at danne og analysere data samt formidle analyserne i denne bog har forskningsenheden gennemført i samarbejde med forskerne professor Michael Svarer fra Økonomisk Institut ved Aarhus Universitet og Assistant Professor Susumu Imai fra Department of Economics, Queen's University, Canada. Forskningsenheden har været repræsenteret ved Claus Larsen, Lars Pico Geerdsen (nu afdelingschef ved Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, SFI) og undertegnede.

Kendetegnende for forskerne er, at de alle tidligere har beskæftiget sig med komplicerede spørgsmål om danskernes ageren på arbejdsmarkedet og med sociale forhold samt med tunge dataanalyser.

Foruden til de nævnte forskere vil jeg også rette en varm tak til den kreds af samarbejdspartnere i øvrigt, der har medvirket ved publiceringen.

Ved udarbejdelsen af bogen har forskningsenheden nydt godt af kommentarer fra forskellige eksperter inden for de områder, analyserne beskæftiger sig med. Forskningschef, dr.jur. Britta Kyvsgaard, Justitsministeriet, har forsket i og skrevet om straf og forbrydelse og har på denne baggrund læst og kommenteret manuskriptet. Professor, lic.polit. Henrik Lando har med en baggrund i retsøkonomi også bidraget med kommentarer, mens fuldmægtig i Arbejdsdirektoratet, cand.jur. Aage Huulgaard, i kraft af sin viden om arbejdsløshedslovgivningen og den administrative praksis på området, har kommenteret bogens kapitel 5 om aktivering og kriminalitet. Derudover har han også kommenteret kapitel 1 og 2.

I forhold til vores husvært, Danmarks Statistik, er der al mulig grund til at nævne det gode samarbejde med denne institution un-

der ledelse af rigsstatistikker Jan Plovsing. Fra Danmarks Statistik skal desuden lyde en særlig tak til fuldmægtig Ebbe Frørup for kompetent og hjælpsom assistance igennem en årrække. Frørups hjælp med kriminalitetsstatistikken og enhver detalje af denne har været meget vigtig for projektet.

I forskningsenheden har mine medarbejdere cand.polit, ph.d. Jens Bonke, cand.scient.soc. Camilla Hvidtfeldt og cand.polit. Marie Louise Schultz-Nielsen bidraget med indsigtsfulde kommentarer og forslag til manuskriptet.

I forskningsenheden skylder jeg desuden en tak til sekretær Mai-britt Sejberg, som har bistået ved korrekturlæsningen og hjulpet med en lang række af praktiske forhold ved bogens tilblivelse. Stud.scient.soc. Lars H. Andersen, stud.polit. Johannes K. Clausen, stud.scient.soc. Peter Fallesen og stud.polit. Rasmus Landersø har deltaget med kompetent forskningsassistance, mens cand.mag. Bent Jensen, foruden faglige kommentarer til manus, har stået for kontakten til vores professionelle og tålmodige udgiver, Gyldendal.

Som forskningsenhedens øvrige projekter er arbejdet her gennemført i fuldstændig videnskabelig uafhængighed – også af Rock-wool Fonden, der sædvanen tro har givet projektet ressourcemæssigt tilfredsstillende rammer.

Forskergruppen og undertegnede skylder derfor Fondens personale, inklusive direktør Elin Schmidt, og ikke mindre Fondens bestyrelse med direktør Tom Kähler som formand, en varm tak for et godt samarbejde!

København, maj 2008

Torben Tranæs

DEL 1

Introduktion

1. Samfund, kriminalitet og straf

Af Torben Trancæs

1.1. Introduktion

Der er megen kriminalitet og mange kriminelle i Danmark. I 2004 havde 28 % af de 35-årige mænd mindst én dom bag sig for anden kriminalitet end overtrædelse af færdselsloven; 14 % havde mindst to sådanne domme bag sig; og 12 % havde mindst én betinget eller ubetinget frihedsstraf bag sig.¹ Men der er ikke meget, som tyder på, at kriminaliteten som helhed er højere i dag end for 20 år siden, eller end den var i begyndelsen af 1970'erne for den sags skyld; måske med undtagelse af visse alvorligere former for kriminalitet som fx vold med skydevåben, knive og køller, hvor der ser ud til at have været en stigende tendens. Grunden til, at man ikke kan vide det med sikkerhed, er naturligvis, at langt fra al kriminalitet kommer til politiets kendskab.

Antallet af straffelovsovertrædelser, der årligt kommer til politiets kendskab, er godt nok langt højere i dag end tidligere. Antallet stiger fra sidst i 1960'erne og frem til midten af 1990'erne fra ca. 150.000 til ca. 550.000 sager; med ca. 300.000 og ca. 400.000 i begyndelsen af henholdsvis 1970'erne og 80'erne. Fra midten af 1990'erne og frem falder antallet af sager til samme niveau som i begyndelsen af 1980'erne. Men en del af stigningen fra begyndelsen af 1970'erne og til i dag hænger sammen med en øget tilbøjelighed til at anmelde forbrydelser, specielt når det drejer sig om vold og hærværk. Det er derfor i første omgang en mindre stigning, men ellers samme tidsprofil, der fremkommer, hvis man ser på, hvor mange 16-74-årige, der i interviewundersøgelser svarer, at de har været udsat for kriminalitet. Efter år 2000 har omkring 14 % svaret, at de havde været udsat for tyveri i det forløbne år, mod 13 % i begyndelsen af 1970'erne. Og de seneste målinger tyder oven i købet på, at vi i dag er tilbage på niveauet fra begyndelsen af 1970'erne. Målinger fra 2006 sagde kun 12 %, mens de foregående fra 2002 og 2005 lå på hhv. 17 og 13 %. Vold er væsentligt mindre udbredt, og her har mellem 2 og 3 % svaret, at de havde været udsat for vold

inden for det seneste år i alle sammenlignelige målinger fra 1987-2006.²

Den stigende tilbøjelighed til at anmelde vold kan godt hænge sammen med, at de enkelte voldsepisoder er blevet grovere. Hvis det er tilfældet, er voldskriminaliteten et større problem.

Tilsvarende, men ikke helt sammenlignelige, tal fra det amerikanske justitsministerium peger på at 15 % af de amerikanske husholdninger havde været udsat for berigelseskriminalitet i 2005, og 2 % af befolkningen mellem 12 og 66 år havde været udsat for vold. Der er meget mere grov vold og mange flere mord i USA, end der er i Danmark, og forbryderne er yngre. Men den gennemsnitlige risiko for at blive udsat for både tyveri og vold er formentlig nogenlunde den samme i Danmark som i USA.

Det er naturligvis også af betydning med hvilke midler, et samfund opnår et givet kriminalitetsniveau. En diskussion vi ikke skal gå nærmere ind i her ud over at tilkendegive den formodning, at det amerikanske samfund bruger betydeligt flere ressourcer, samfundsøkonomisk og menneskeligt, på kriminalitetsbekæmpelse end det danske. Omkostningerne til kriminalitetsbekæmpelse er mange og omfatter ordens- og retshåndhævelse, afsoning, personlig sikkerhed, forsikringer, produktionstab, osv.

Tallene for kriminalitet i USA er bemærkelsesværdige af to grunde. For det første er der kæmpe forskelle internt i USA. Kriminaliteten i de største byer med flere millioner indbyggere, og i disse byers opland, ligger langt over niveauet for resten af USA. Så den del af USA, som ligner Danmark mest urbaniseringsmæssigt, har antageligt lavere kriminalitet i dag, end vi har i Danmark. Men sådan har det ikke altid været, og den anden bemærkelsesværdige ting ved de amerikanske tal er, at de er dramatisk lavere i dag, end de var i 1970'erne. Dengang var det ikke 15 %, men godt 50 % (!), som var udsat for tyveri i løbet af et år, og ikke 2 men 5 % som var udsat for vold.³

Meget tyder på, at der ikke begås mere kriminalitet i dag, end der gjorde i 1970'erne i Danmark. Men Danmark, og Sverige med for den sags skyld, er ikke lande med speciel lav kriminalitet. Risikoen for tyveri er derimod lav i lande som Japan og Finland, og risikoen for vold er lav i lande som Japan, Portugal og Spanien.⁴ Til gengæld er kriminaliteten ikke så alvorlig i Danmark, som, hvad det angår, ligger i bunden sammen med Finland i en europæisk sammenligning, mens Sverige ligger i den høje ende.⁵

Hvorfor begynder så mange danske mænd deres voksentilværelse med kriminalitetserfaring i bagagen? Hvorfor er vi ikke bedre til at få bugt med kriminaliteten og få de kriminelle på ret køl igen? Vi har oplevet en kæmpe velstandsudvikling og udvidelse af mange menneskers muligheder de sidste 3-4 årtier. Hvorfor virker de mange muligheder, som det danske samfund tilbyder, ikke bedre, end de gør, som alternativ til kriminalitet? Uddannelse er gratis, og tilbuddene er omfattende, både i det almindelige uddannelsessystem og i det vidt forgrenede system af arbejdsmarkedsuddannelser. Skulle det alligevel gå galt med uddannelse i de unge år, så er der opsamlingsheat senere; man kan blive omskolet og skifte fag – eller få sig sit første fag – også i en sen alder. Og hvis uheldet en gang imellem er ude, så er der dagpenge eller kontanthjælp at få, og skulle det gå helt galt, så er der varige ydelser at ty til. Det er rigtigt, at de sociale ydelser ikke er særligt høje i Danmark for personer, der er meget eftertragtet på arbejdsmarkedet, og derfor tjener en god løn. Men disse mennesker begår meget lidt kriminalitet. De, der begår kriminalitet, er overvejende folk, som er lavt uddannede, har lav produktivitet og kun selv kan tjene en beskeden løn på arbejdsmarkedet, og for dem er det sociale sikkerhedsnet i Danmark fintmasket, og ydelserne er høje i international sammenligning.

Så hvorfor er kriminaliteten ikke lav i Danmark? Hvad gør vi galt? Eller, måske er der slet ikke noget at gøre; man er blot nødt til at leve med den kriminalitet, der nu engang er i et samfund. Hertil vil der være bred politisk enighed om, at man ikke skal slå sig til tåls med, at så mange mennesker bliver kriminelle; lavere kriminalitet er af gode grunde målet for et enigt folketing, selvom der langtfra er enighed om, hvordan dette mål bedst nås.

Kriminalitet har store menneskelige og økonomiske omkostninger for et samfund. De største omkostninger er formentlig, at en gruppe mennesker – de kriminelle – bruger deres energi og evner på at sprede utryghed og ødelæggelse i stedet for at foretage sig noget produktivt. Skaden her er dobbelt: I stedet for at skabe værdi bruges kræfterne på aktiviteter, som reducerer velfærden i samfundet. Og alle bliver ramt. Hvis ikke direkte via øget utryghed og mindre bevægelsesfrihed, så via ekstra omkostninger som følge af øget behov for forsikring, ligesom mere politi og et større retsmaskineri beslaglægger skatteindtægter. Alene de direkte omkostninger til politi og ordenshåndhævelse, tyveriforsikringer, domstole og fængselsvæsen

løber op i 9 milliarder kr. om året i Danmark.⁶ Heri er ikke medtaget andre direkte omkostninger såsom til tyveribeskyttelsesforanstaltninger, alarmer og alarmservice, vagter og vagtværn.⁷ De samlede indirekte og direkte omkostninger for det danske samfund ved kriminalitet er altså uden tvivl meget store.

Det er indlysende, at et samfund vil forsøge at minimere omkostningerne ved kriminalitet, og det er afgjort også en af grundene til, at samfund giver sig af med at straffe de borgere, som bryder dets love. Men der er en mere direkte grund til, at samfund straffer, og altid har straffet sine lovbyggere. Trusler om sanktioner – eller straf – er den måde, hvorpå myndigheder fortæller deres borgere, hvad der er rigtig og forkert opførsel; er der en sanktion knyttet til en bestemt opførsel, så er der tale om en regel, som *skal* overholdes, en lov. Og jo hårdere en sanktion, der foreskrives, jo større vægt lægger myndighederne på, at den pågældende lov overholdes. Det ligger med andre ord i sagens natur, at der er en sanktion – lad os kalde det en straf – forbundet med at bryde et lands love.

Det er naturligvis oplagt at overveje, om straffen – når den nu skal være der – kan arrangeres på en måde, som gør behovet for straf

mindre, altså reducerer antallet af forbrydelser. Når straf diskuteres i dag, handler det ofte netop om, hvordan straffene bedst tilrettelægges, så kriminaliteten – alt i alt – bliver så lav som muligt.

Det er almindeligt anerkendt, at kriminalitetsniveauet ville være højere, hvis vi slet ikke havde noget straffesystem, men der er langt fra enighed om, hvordan et kriminalitets-minimerende straffesystem ser ud; og endnu mindre om hvordan det 'optimale' straffesystem ser ud. Det sidste indbefatter nemlig også en politisk stillingtagen til, hvilke omkostninger man er villig til at pålægge samfundet og dets borgere – kriminelle såvel som ikke-kriminelle – for at opnå lav kriminalitet.

De centrale spørgsmål i forhold til kriminalitetsminimering er følgende: Bliver straffede personer mere lovlydige efter endt afsoning? Virker det afskrækkende på andre, at lovbryderne bliver straffet? Hvor megen kriminalitet slipper samfundet for, mens forbryderne afsoner? Og hvorledes afhænger svaret på disse spørgsmål eventuelt af, hvordan samfundet straffer?

For at kunne besvare disse vigtige spørgsmål er man nødt til at kende virkningerne af den eksisterende straffepraksis på kriminalitetens omfang og mønster, og man skal kende virkningerne af de bedste alternativer til denne praksis. Det er en meget stor udfordring. Man er nemlig nødt til både at kende de samlede konsekvenser for den enkelte af kriminalitet og kende reaktionen herpå fra både kriminelle og ikke-kriminelle.

De *samlede* konsekvenser for den enkelte af kriminalitet indbefatter straffen og risikoen for opdagelse, altså den forventede straf. Straffen har både en formel del og en uformel del. Den formelle straf idømmes af domstolene og afhænger i det store og hele kun af, hvad man har gjort, og ikke af hvem man er. Den uformelle straf er de ændringer i den kriminelles liv, som følger efter dom og straf; ændringer i arbejds- såvel som i privatlivet, og denne del af 'samfundets' straf afhænger i høj grad af, hvem man er, ens hele sociale situation (arbejde, familie, sociale netværk, osv.), fordi den uformelle straf er forskellen mellem det liv, man får, og det liv man mister, det liv man kunne have haft, hvis man ikke havde begået kriminalitet og var blevet dømt.

Som udgangspunkt må en analyse være åben over for, at folk kan reagere på de samlede konsekvenser af kriminalitet, altså på den forventede formelle og uformelle straf. Nogen vil kun reagere på visse dele af straffen og måske endda slet ikke, andre på det

hele – og atter andre vil reagere negativt, altså mod hensigten. Alt det skal analysen kunne rumme, ligesom den skal medtage reaktionerne fra både de kriminelle og de ikke-kriminelle, dvs. fra både de straffede og de afskrækkede. Med andre ord så er det en meget stor opgave at svare på spørgsmålet om, hvordan man skal straffe for at opnå mindst mulig kriminalitet, og forskningen er ikke klar med et svar – eller tæt på for den sags skyld. Dér, hvor forskningen er nu, er, at den kan komme med del svar, det vil sige svar på, om en konkret type straf har virket godt eller dårligt, idet alle de andre indretninger af straffesystemet er taget for givet. Men dette er stadig overordentligt nyttigt, også selvom den viden, der opnås, må formodes i nogen grad at være historisk bundet til den situation, hvori undersøgelsen er lavet.

Den forsknings- og retspolitiske diskussion, som foregår i dag, har ofte den formelle straf i fokus; der har været meget lidt opmærksomhed rettet mod den uformelle straf. Faktisk ved vi forbavsende lidt om den uformelle straf, hvori den består, og hvor betydelig den er. Der er lavet undersøgelser, men ikke mange. Britta Kyvsgaards bog fra 1989 er et pionerarbejde på området, men er ikke blevet fulgt op. Og generelt er den uformelle straf ikke direkte søgt kvantificeret for kriminelle i Danmark. Et vigtigt formål med bogen her er at kaste lys over samfundets uformelle straf. I første omgang er ambitionen at beskrive den uformelle straf på arbejdsmarkedet og på 'ægteskabsmarkedet'; dvs. hvordan er situationen på disse områder for den kriminelle efter endt afsoning? Håbet er, at den uformelle straf fremover også vil blive inddraget i analyser og diskussioner af, hvordan straf virker.

For at sætte vores beskrivelse af samfundets uformelle straf i perspektiv vil vi i bogen også se på, hvordan vilkårene på arbejdsmarkedet påvirker folks tilbøjelighed til at begå kriminalitet, dvs. se på hvordan beskæftigelsessituationen er for de kriminelle, *før* de begår kriminalitet. Her vil vi navnlig tage det gamle spørgsmål op om en eventuel årsagssammenhæng mellem lediggang og kriminalitet, og i den forbindelse også se på betydningen af den aktive arbejdsmarkedspolitik – *er* lediggang roden til alt ondt? Endelig vil vi se på, hvem det er, der laver berigelseskriminalitet i Danmark, og karakterisere deres demografiske og socioøkonomiske baggrund.

I resten af dette kapitel vil vi diskutere, hvad det er, der får folk til at begå kriminalitet, samt give en kort beskrivelse af, hvad holdningen blandt eksperter er med hensyn til virkningen af den for-

melle straf og her også se på, hvordan man overhovedet kan afgøre denne virkning, inden vi slutter af med en diskussion af kriminalitetsbekæmpelse mere principielt.

1.2. Hvorfor begår nogen mennesker kriminalitet – og andre ikke?

Mennesker er forskellige på alle leder og kanter; opvækstvilkår, evner, smag, holdninger og normer er forskellige. Disse forskelle gør både, at vi udsættes for forskellige 'fristelser' til at begå kriminalitet, og at vi ikke er lige tilbøjelige til at give efter for disse fristelser. Fristelser og inspiration til ulovligheder kan komme fra personer i ens omgangskreds, nabolag, på ens arbejdsplads eller skole, og alle disse forhold påvirkes af ens opvækst og sociale baggrund. Hvorvidt man giver efter til en start, og måske senere bliver en dårlig inspirationskilde for andre, afhænger, ud over af ens psykiske konstitution generelt, af forhold som normer, moral, ego, temperament, impulsivitet, risikovillighed, tålmodighed, osv., alt sammen noget der formes i et kompliceret samspil mellem medfødte og tillærte personlige egenskaber.

Det korte af det lange er, at vi er meget forskellige med hensyn til stort set alt, der kan påvirke vores tilbøjelighed til at begå kriminalitet. Nogle er meget materielt rationelle, har ingen moralske skrumpel, og selv små fristelser – små mulige gevinster – vil kunne få dem til at bryde loven, mens andre har høj moral, og der er nærmest ikke noget, der kan få dem til at bryde loven.

Det er plausibelt at forestille sig, at alle har en eller anden tilbøjelighed til at begå noget kriminelt, nogles tilbøjelighed er meget lille, og omstændighederne skal være ekstreme, før de kunne gøre noget kriminelt og det endda kun visse former for kriminalitet. Mens andre har større tilbøjelighed til at begå kriminalitet og en lang række uheldige, men ikke særligt sjældne, situationer vil kunne få den pågældende til at gøre noget kriminelt.⁸

Den individuelle tilbøjelighed kan vi som forskere ikke umiddelbart observere. Så nok kan dårlige sociale forhold medvirke til, at en given person bliver kriminel, men der er mange andre forhold – og ikke alle er observerbare – som skal falde uheldigt ud, før personen rent faktisk gør noget kriminelt; to mennesker fra de samme dårlige sociale kår kan meget vel have forskellig risiko for at blive kriminel, også selvom de bliver udsat for den samme påvirkning fra personer-

ne omkring dem, og i øvrigt er ens med hensyn til alt, hvad vi kan observere.

Med andre ord, der er ikke nogen determinisme, som bevirker, at lige så snart en bestemt række forhold gør sig gældende for en person, så bliver denne person med sikkerhed kriminel. Vi kan udpege en lang række faktorer, som er sammenfaldende med en høj sandsynlighed for, at en person bliver kriminel, hvilket vi gør i kapitel 3. Her finder vi i stor udstrækning de i forvejen kendte faktorer, som alder, uddannelse og socioøkonomisk baggrund, samt hvor i verden, man kommer fra, hvis man har indvandrerbaggrund. Men det er stadigvæk en given personlighed, som afgør, om et bestemt sammenfald af uheldige omstændigheder skal føre til kriminalitet, og denne 'personlighed' er resultatet af et kompliceret samspil mellem det medfødte og det oplevede.

Afskrækkelse

Det er derfor ikke underligt, at straf virker forskelligt på folk, og også selvom det ikke er udsigten til straffrihed, der (alene) udløser lovbrud, vil straf virke afskrækkende – på nogle.

Men hvorfor på nogen og ikke på andre, eller hvorfor mere på nogen end på andre? Det er der flere grunde til. For det første ved vi, at folks moralske tærskel er forskellig, jf. den førnævnte personlige tilbøjelighed; nogle vil slet ikke gå ind i at afveje fordele og risici ved ulovlige handlinger – man bryder bare ikke loven, med mindre omstændighederne er ekstreme. Andre foretager faktisk den slags overvejelser, nogle ofte og planlagt, andre sjældent og tilfældigt, når lejligheden byder sig. I forhold til personer, som overvejer gevinsten ved lovbrud over for de forventede konsekvenser, dvs. både straffen og risikoen for at blive snuppet, vil straf kunne virke afskrækkende. For nogle skal gevinsten være meget stor, før det kan opveje blot en lille risiko for afsløring og straf, for andre skal gevinsten ikke være så stor, og for atter andre kan spændingen ved det at gøre noget ulovligt være med til at tippe beslutningen i retning af faktisk at begå kriminalitet.

Der er imidlertid også en anden grund til, at folk, som lader sig påvirke af udsigten til afsløring og straf, vil reagere forskelligt på denne udsigt, og det har at gøre med samfundets uformelle straf. Den straf, som ikke udmåles af domstolene, men i stedet spontant af det civile samfund. Som vi skal se senere i kapitel 6 og 7, kan den uformelle straf være hård.

Den uformelle straf – hvad er der at miste?

Konsekvenserne af at blive taget for en kriminel handling er langt fra kun bøden, de 4 måneder i fængsel, eller hvad der nu er tale om. En dom og en straf kan føre meget andet med sig. Hvis dommen betyder, at det bliver sværere at finde et godt arbejde, og sværere at holde på sin partner eller sværere at finde en partner, ja så er alt dette en mindst lige så vigtig del af samfundets straf, om end straffen er uformel, og det ikke er staten, som pålægger den enkelte denne straf, men derimod spontant kommer fra civilsamfundet. Faktisk kan den uformelle straf godt tænkes at være den langt alvorligste, afhængigt af hvor hård den er, og af hvor godt man klarede sig arbejdsmæssigt og socialt, før man fik en dom.

Et vist antal måneder bag tremmer virker måske ikke lige hårdt på alle, men forskellen er for intet at regne i forhold til betydningen af ikke at kunne finde et arbejde eller kun at kunne finde dårlige job. Betydningen af en arbejdsmarkedsderoute afhænger af, hvor godt ens udgangspunkt var. Hvis man før dommen havde et velløn-

net og prestigefyldt job, et rigt socialt liv baseret på social anseelse, så har man virkelig meget at miste. En dom vil kunne ramme en sådan person langt hårdere, end den vil kunne ramme en, som i forvejen ingen chance har for et godt job eller for social anseelse. Den formelle straf er nok relativt ens for disse to, men den uformelle, og dermed den samlede straf, er meget forskellig. Derfor kan vi heller ikke forvente, at de to reagerer ens på udsigten til at blive afsløret som kriminel.⁹

Som vi skal se i kapitel 6 og 7 kan samfundets uformelle straf være hård, navnlig for forbrydelser som takseres til en lidt længere fængselsstraf. Der er flere grunde til, at det er vigtigt at få kortlagt samfundets uformelle straf. Dels er det som nævnt nødvendigt for at kunne danne sig et billede af den samlede straf, hvilket igen er nyttigt, hvis man vil diskutere, om straf virker eller ej. Dels er det samlede billede også vigtigt alene af den grund, at straf og navnlig fængsel er en meget voldsom indgriben i en persons liv. Det bør en stat kun gøre på basis af omhyggelige overvejelser, bl.a. af hvilken effekt det har på den enkelte at blive straffet. Så her er det naturligvis vigtigt, at de politiske beslutningstagere og myndighederne har en ide om, hvordan den samlede straf vil blive; det vil meget vel kunne påvirke valg og udmåling af den formelle straf; specielt hvis det viser sig, at der er en sammenhæng mellem typen af formel straf og så den efterfølgende uformelle straf. Som det vil fremgå af kapitel 6, er der noget, som tyder på en sådan sammenhæng. Kriminelle, som får lange fængselsstraffe – mere end 6 måneder – har en markant dårligere beskæftigelsessituation efter udstået straf, end de selv samme personer havde, før de kom i fængsel. Dette er ikke i nær samme grad tilfældet for personer, som får en kort fængselsstraf.

Den uformelle straf er forskellen mellem det liv, den kriminelle får efter kriminel gerning og straf, og så det liv vedkommende ville have fået uden den pågældende gerning og straf, og her er der naturligvis mange ting, som spiller en rolle. En persons indkomst er blot én ting blandt mange, som kan ændres af en dom. Hvis indkomstabtabet som følge af kriminalitet og straf er en betydende del af den uformelle straf, så medfører det bl.a., at hele det sociale system er med til at bestemme, hvor hård den uformelle straf er. Hvis ens evner ikke værdsættes særlig meget på arbejdsmarkedet – man kan kun tjene en lav løn, og har i det hele taget svært ved at finde ordentlig beskæftigelse – så er der måske slet ikke noget indkomstab forbun-

det med at få sine beskæftigelsesmuligheder (yderligere) forringet af en tur i fængsel. Med andre ord, jo højere det sociale sikkerhedsnet er, jo lavere er den del af den uformelle straf, som har at gøre med tab af indkomst: De ringere jobmuligheder efter et fængselsophold slår simpelthen mindre igennem på indkomsten.

Det er almindeligt antaget, at et udbygget velfærdssystem mindsker kriminaliteten i samfundet, fordi det sociale sikkerhedsnet betyder, at ingen er nødt til at begå kriminalitet for at overleve. Den netop nævnte mekanik peger på den modsatte hypotese, nemlig at sikkerhedsnettet reducerer risikoen ved kriminalitet for personer med sparsomme evner på det almindelige arbejdsmarked. De har ingenting (indkomst) at miste ved at blive stempet som kriminelle. Begge mekanismer kan godt eksistere samtidig, i hvilken situation nettoresultatet af et velfærdssystem på kriminalitet vil være afgjort af styrkeforholdet mellem de modsatrettede mekanismer. Det er et spændende tema for fremtidig forskning, men vi kan allerede nu sige, at resultatet (også) vil afhænge af ikke blot niveauet for velfærdssydelserne, men også af andre dele af den sociale indsats. Fx vil det fremgå af kapitel 5, at der er klare tegn på, at den aktive social- og arbejdsmarkedspolitik har mindsket kriminaliteten i Danmark.

1.3. Virker den formelle straf – hvad siger eksperterne?

Forskerne er ikke enige om, hvorvidt straf reducerer kriminaliteten i samfundet – andet end på det helt overordnede plan. Nemlig at hvis der slet ikke eksisterede nogen straf for lovovertrædelser, så ville kriminaliteten være større. Men hvorvidt hård straf virker afskrækkende i en sådan grad, at der bliver begået mindre kriminalitet, det er der ikke enighed om. Den kriminologiske litteratur peger overvejende på, at hårde straffe ikke har nogen positiv effekt på kriminaliteten i samfundet, effekten er nærmest negativ for dem, der pågribes, og der er ikke nogen generalpræventiv effekt – så alt i alt gør hårde straffe og mange pågrebne kriminelle kun problemerne værre. Heroverfor står retsøkonomerne, hvis forskning generelt peger på positive effekter af straf og politiarbejde. Endelig er der generel enighed om, at høj risiko for pågribelse virker afskrækkende, og at en stor fængselspopulation kan mindske kriminaliteten.

Der er eksempler på, at længere straffe for grovere forbrydelser har fået antallet af disse forbrydelser til at falde. Men der er også

eksempler på, at længere fængselsstraffe ikke har haft nogen synlig effekt. Der er eksempler på, at høj anholdeshyppighed har reduceret kriminaliteten. Endelig er der mange eksempler på, både at kontakt med politi og straffesystem har virket og ikke virket afskrækkende på dem, som er blevet udsat for denne kontakt.¹⁰

Litteraturen om straf og kriminalitet er meget omfattende, men

langtfra alle studier har kunnet isolere årsagseffekter af straffniveau og opdagelsesrisiko. Enten har de anvendte metoder ikke været tilstrækkelige, eller også har de tilgængelige data simpelthen ikke gjort det muligt. Navnlig den nyere litteratur er meget opmærksom på at sikre sig, at det er kausale effekter, som måles.

En af de mest omdiskuterede retspolitiske reformer i nyere tid er den californiske udgave af 'Three Strikes and You Are Out'-straffeprincippet fra midten af 1990'erne. I den californiske udgave betyder én alvorlig forbrydelse, at personen straffes dobbelt, næste gang vedkommende begår kriminalitet – også selvom der er tale om en mere trivial lovovertrædelse. Tredje gang personen pågribes, får vedkommende så tredobbelt straf, dog ikke under 25 års fængsel! I de andre amerikanske stater, som har en version af 'Three Strikes' i deres lovgivning, er det kun gentagelse af alvorlig kriminalitet, som straffes i henhold til 'Three Strikes'-princippet. Det er reelt også kun Californien, som bruger 'Three Strikes'-princippet i betydeligt omfang.

Betyder 'Three Strikes'-princippet mindre kriminalitet? Det er der ikke enighed om. Studier, som sammenligner udviklingen i stater med og uden et 'Three Strikes'-princip, finder typisk ikke nogen betydelig forskel. Studier af individdata for Californien finder typisk en effekt, men tidlige studier af princippet indførelse omkring 1994 fandt ikke, at nedgangen i kriminaliteten var statistisk sikker.¹¹

Den seneste forskning i effekten af Three-Strikes-lovgivningen i Californien tyder imidlertid på, at straffeskærpelsen har haft en betydelig effekt på de kriminelles adfærd her – i både positiv og negativ retning. Antallet af førstegangskriminelle er ikke nødvendigvis meget lavere, men væsentlig færre af de personer, som står til dobbelt henholdsvis tredobbelt straf, begår kriminalitet henholdsvis anden og tredje gang, hvilket har sparet Californien for et stort antal forbrydelser. Omvendt så er voldskriminaliteten steget, direkte som følge af den måde Three Strikes-lovgivningen er udformet på i Californien. De kriminelle er således mere tilbøjelige til at være voldelige under fx røveriske overfald eller ved at intimidere vidner, end de ellers ville have været. Og nogle af de kriminelle har også valgt at forlade Californien og fortsætte deres aktiviteter i andre stater. Nettoeffekten har dog klart været mindre kriminalitet. Men omkostningerne har også været høje: Fængselsafsoning er dyr, og voldskriminalitet er dyrere for samfundet end andre former for

kriminalitet. Hertil skal lægges de menneskelige omkostninger ved afsoning og efterfølgende uformel straf.¹²

1.4. Hvordan kan man teste, om straf virker?

Som antydnet ovenfor ville det være overordentligt nyttigt at kende folks moral og risikovillighed, når man skal undersøge, hvordan straf og opdagelsessandsynlighed virker afskrækkende både på personer, som har og ikke har begået kriminalitet. Men her er tale om uobserverbare, eller meget vanskeligt observerbare, karakteristika ved en person.

Heldigvis kan man gå en anden vej. Ofte kan man springe direkte til at undersøge, hvordan den gennemsnitlige kriminalitet for grupper af personer varierer med ændringer i straf og opdagelsesrisiko. Hvis man kan sikre sig, at de forskelle mellem gruppernes gennemsnitlige kriminalitet, som man observerer, ikke blot afspejler andre forskelle mellem grupperne, som man ikke har informationer om, så kan man tillade sig at henhøre forskellene i kriminalitet til forskellene i straf og/eller opdagelsesrisiko. Dette kan desværre ikke altid lade sig gøre. De grupper af mennesker, hvis adfærd man studerer, skal helst være udsat for en eller anden form for eksperiment, hvor de dels oplever noget forskelligt (fx forskellige niveauer for straf), dels ikke selv bestemmer, hvad de oplever. Hvis dette imidlertid er tilfældet, vil det være muligt at isolere de forskelle i adfærd, som skyldes forskellene i straf. Et sådant eksperiment kan være et egentligt eksperiment, som myndighederne har lavet netop for at undersøge effekten af en given behandling eller straf, eller det kan være en større ændring af den førte politik, som implementeres fra den ene dag til den anden (et såkaldt kvasi-eksperiment), eller det kan være noget, som simpelthen blot sker af sig selv; en heftig influenzaepidemi blandt politifolkene i en region, som gør, at opdagelsessandsynligheden er mærkbart lavere i 14 dage (et såkaldt naturligt eksperiment – om end eksemplet her er lidt søgt).

Hvis man ved hjælp af et eksperiment fx finder, at personer med høj opdagelsesrisiko i gennemsnit begår mindre kriminalitet end personer med lav opdagelsessandsynlighed, så tyder det på, at i det mindste nogle folk er rationelle, og at de, som ikke er rationelle, reagerer mere eller mindre tilfældigt (usystematisk) på opdagelsessandsynligheden. Er der bare en vis andel, som opfører sig rationelt, vil man kunne se en effekt af fx høj opdagelsessandsynlighed, også

selvom det kun er få, som rent faktisk bliver mindre tilbøjelige til at begå kriminalitet – når blot de, som ikke lader sig påvirke, ændrer adfærd tilfældigt eller slet ikke ændrer adfærd.

Et eksempel: Straf og tilbagefald

Selvom der bliver lavet gode og troværdige undersøgelser af forholdet mellem straf og kriminalitet, skal man altid være varsom med fortolkningen af de sammenhænge, man finder; det er meget komplicerede sociale processer, der er tale om. Et eksempel herpå er følgende:

Den mest udbredte holdning blandt forskere er, at fængsel ikke, eller kun yderst sjældent, virker forbedrende på den kriminelle selv. Der er snarere meget, der peger på, at en tur gennem retsmaskineriet med efterfølgende fængselsophold er med til at skubbe visse typer af kriminelle i den gale retning – i retning af mere kriminalitet. Dette synspunkt er der ikke den store uenighed om blandt forskere. Men vores undersøgelser tyder imidlertid på, at man skal være meget omhyggelig med, hvordan dette forhold præsenteres.

Som vi skal se, så er samfundets uformelle straf hård og langvarig for mange kriminelle. Et fængselsophold af en vis længde reducerer en persons muligheder på arbejdsmarkedet betragteligt. Hertil skal lægges et andet af vores resultater, nemlig at dårlige jobchancer øger tilbøjeligheden til at begå kriminalitet; og specielt at folk, som oplever en pludselig og betydelig forøget ledighedsrisiko, bliver mere tilbøjelige til at begå kriminalitet. Det er derfor ikke umiddelbart til at sige, om det er denne ekstra straf i form af dårlige jobchancer – samfundets uformelle straf – som er den udløsende faktor bag ny kriminalitet, eller om det er selve fængselsopholdet, det dårlige selvskab osv.

Det betyder, at hvis vi forestillede os, at vi kunne give den kriminelle den højere ledighedsrisiko uden at sende vedkommende i fængsel, ja så ville vedkommende også udvise en større kriminalitetstilbøjelighed – måske endda højere end den, vi observerer efter realiseret fængsel. Er dette tilfældet, så har fængselsopholdet isoleret set faktisk reduceret personens tilbøjelighed til kriminalitet. Hvis vi kunne undgå, at den kriminelle mister sine muligheder på arbejdsmarkedet, så ville vi ikke opleve øget kriminalitet fra vedkommende, men faktisk mindre kriminalitet. Dette er noget spekulativt, indrømmet. Men det er for at understrege, at det er vigtigt at skelne

mellem fængsel som sådan, og så de konsekvenser et fængselsophold kan have efterfølgende på ens sociale og økonomiske forhold.

Ironisk nok kan man være bange for, at den massive dosering af, at 'fængsel ikke virker på den kriminelle', og at vedkommende er mindst lige så kriminell efter strafudståelse som før, i praksis fungerer som en selvopfyldende profeti. En person, for hvem der er stor risiko for, at vedkommende begår lovbrud, vil have sværere ved at finde arbejde, også selvom han eller hun endnu ikke har begået noget ulovligt, måske fordi nogle arbejdsgivere forventer kriminel adfærd med en vis sandsynlighed fra personen ud fra vedkommendes sociale baggrund og hidtidige liv. Men efter et fængselsophold vil den samme arbejdsgiver forvente kriminalitet med sikkerhed fra vores ven. Nu er han afsløret som kriminell, og alle ved, at fængsel ikke gør folk mindre kriminelle.

Før fængselsopholdet havde vores ven en vis chance for et job – efter fængsel har han ingen chance, eller i hvert tilfælde en meget ringere chance end før.

1.5. Hvordan bekæmper vi kriminalitet?

Alle er i det store og hele enige om, at retshåndhævelse er noget, staten skal tage sig af. Det er overvejende sandsynligt, at der ville udvikle sig private 'retsorganisationer' i det magtvakuum, som ville opstå, hvis ikke staten påtog sig denne opgave. Faktisk er det en ofte hørt begrundelse for et statsligt rets- og straffesystem, at det skal forhindre private retshåndhævelsesorganisationer i at opstå. Sådanne organisationer vil for det første være en direkte konkurrent til statsmagten, og for det andet ville det bryde fundamentalt med principperne i retssamfundet, idet borgernes rettigheder ikke ville kunne bestemmes politisk, hvorfor man ikke ville kunne garantere lighed for loven, hverken med hensyn til beskyttelse, rettergang eller strafudmåling. Og retssikkerhed er et område, hvor der er meget bred politisk enighed om, at der bør eksistere total lighed. Det accepteres ikke, at nogle får højere retssikkerhed end andre – heller ikke selvom det kunne ske 'gratis' i den forstand, at ingen ville få reduceret deres retssikkerhed.

Kriminalitetsbekæmpelse kan i princippet handle om alle de forhold, som vi tidligere nævnte potentielt kunne påvirke sandsynligheden for, at mennesker begår kriminalitet. Nogle former for straf vil kunne afskrække især dem, som ikke har begået kriminalitet, an-

dre former vil bedre kunne fremme resocialiseringen. Men også tiltag, som retter sig mod potentielle personlighedsændringer, såsom kognitiv træning, vil kunne have en effekt, idet man direkte forsøger at påvirke tilbøjeligheden til kriminalitet med det formål, at personen sjældnere vil begå kriminalitet i de mange uheldige situationer, som man ikke kan undgå, at vedkommende havner i. Endelig er det selvfølgelig muligt at forsøge at mindske antallet af uheldige situationer, fx ved at sætte den kriminelle i fængsel i lang tid eller flytte vedkommende væk fra sit vante miljø.

Et andet kompleks af muligheder er at forsøge at sikre, at kriminelle og potentielle kriminelle får et godt liv med uddannelse og arbejde, så der virkelig er noget at miste, hvis personen (igen) begår kriminalitet. Det er naturligvis lettere sagt end gjort, idet mange af de forhold, man finder hos personer uden uddannelse og arbejde, også er forhold, som man finder hos unge kriminelle. For personer, som allerede har begået kriminalitet, er det særlig svært, og ikke noget man hidtil har haft nævneværdig succes med, skønt resocialisering er noget, man har arbejdet med i mange årtier.

I forbindelse med resocialisering eksisterer der et andet dilemma. Hvis resocialisering virker, så betyder det, at den uformelle straf mindskes, og derved mister livet efter dom og straf noget af sin afskrækkende virkning. Så det kan faktisk godt tænkes, at en effektiv resocialisering vil være forbundet med højere generel kriminalitet, fordi flere marginale personer – personer på vippen til at begå kriminalitet – vælger at forsøge sig med kriminalitet. Mens et system helt uden resocialisering, hvor udsagnet 'én gang kriminel, altid kriminel' gælder bogstaveligt, og hvor kriminalitet derfor har meget store personlige og sociale omkostninger, faktisk skaber en situation med mindre kriminalitet; de kriminelle begår mere kriminalitet i løbet af deres liv, men livet som kriminel er så afskrækkende, at færre bliver kriminelle.

Som nævnt er der også bred enighed i Danmark om, at perspektivet med rets- og straffesystemet er at minimere kriminaliteten. Men der er til gengæld ikke enighed om, at milde straffe er et gode i sig selv. Det er et udbredt synspunkt, at der skal være en vis sammenhæng mellem forbrydelse og straf; at den straf, en forbryder idømmes, skal stå i et rimeligt forhold til den skade, vedkommende har forvoldt sit offer. Slem forbrydelse, hård straf. Det er strafudmåling i henhold til retsfølelsen, som skal respekteres bl.a. for at undgå selv-tægt, er argumentet. Synspunktet er ikke blindt for, at en hård straf

kan mindske sandsynligheden for, at personen vender tilbage til et almindeligt liv og måske endog øge risikoen for ny kriminalitet efter udstået straf. Og da målet stadig er at minimere kriminaliteten, er svaret på denne udfordring fra dem, som ønsker hårdere straffe, at så må straffen for gentagen kriminalitet være endnu hårdere. Under et sådant system kan personer, som gentager meget grove forbrydelser, komme til at leve store dele af deres liv afsondret fra det almindelige samfund. Dette synspunkt står over for det modsatte, at det gælder om at straffe så lidt som muligt, fordi straf har det med at gøre ondt værre, og at omkostningerne ved at have en gruppe af befolkningen siddende i fængsel i store dele af deres liv, vurderes til at være for store, selvom det kunne reducere kriminaliteten. Endelig skal det nævnes, at den retsøkonomiske tradition lægger vægt på princippet 'slem forbrydelse, hård straf', fordi de 'slemme' forbrydelser er de dyreste for samfundet, og derfor skal folk afskrækkes kraftigt fra at begå disse forbrydelser.

Vi har ikke sat os for med bogen her at afklare diskussioner som denne, ligesom vi heller ikke kommer med nye bidrag og svar på spørgsmålet om, hvorvidt straf virker. Her henviser vi til en nyligt udgivet antologi redigeret af Britta Kyvsgaard, fra 2006, som indeholder nye bidrag og en grundig gennemgang af den kriminologiske litteratur. Antologien behandler også effekterne af politiarbejde, afsoningsformer, forebyggende indsatser, resocialisering, m.v.

Til gengæld vil vi præsentere en række nye indsigter og resultater om samfundets uformelle straf; om hvordan det går de kriminelle i arbejdslivet og livet, når de kommer ud af fængslet. Og om betydningen af ledighed og inaktivitet for personers tilbøjelighed til at begå kriminalitet. Endelig vil vi karakterisere de kriminelles sociale og familiemæssige baggrund. Det er vores overbevisning, at et dybere kendskab til den uformelle straf, og dermed til den samlede straf, vil kunne hjælpe os med at finde veje til lavere kriminalitet, og det samme vil en bedre forståelse af betydningen af de *generelle* vilkår for unge mennesker på arbejdsmarkedet kunne gøre.

Det er positivt, at omfanget af kriminaliteten samlet set næppe er højere i dag, end det var i 1970'erne, og oven i købet har været for nedadgående de seneste år. Derfor kan kriminaliteten – specielt voldskriminaliteten – godt være grovere i dag og i den forstand mere alvorlig. Det er også prisværdigt, at langt flere borgere anmelder lovovertrædelser, specielt at folk i dag i mindre grad finder sig i vold. Den udvikling er positiv medmindre, at stigningen i antal anmel-

delser alene skyldes, at de enkelte voldsepisoder er blevet grovere. Men under alle omstændigheder: Lad os få ugeringerne frem i lyset, også selvom det betyder flere kriminalsager for en given mængde kriminalitet.

Stigende kriminalitet eller ej: Der er i høj grad grund til at diskutere, hvordan vi reducerer kriminaliteten, når det som i dag er 3 ud af hver 10 danske mænd på 35 år, der har fået en dom for anden lovovertrædelse end færdselsforseelse, og 12 % der har fået mindst en betinget eller ubetinget frihedsstraf.

Litteratur

- Balvig, Flemming (2001). 'Kriminaliteten i Danmark – i et europæisk perspektiv' i *Juristen* (23.2.2001).
- Balvig, Flemming (2006). 'Virkninger af straf' i Britta Kyvsgaard (red.) (2006).
- Balvig, Flemming og Britta Kyvsgaard (2006a). *Volden i Danmark 1995 og 2005*. København: Københavns Universitet, Justitsministeriet, Det Kriminalpræventive Råd og Rigspolitichefen.
- Balvig, Flemming og Britta Kyvsgaard (2006b). *Danskernes udsathed for kriminalitet 1986 til 2005*. København: Det Kriminalpræventive Råd, Justitsministeriet, Københavns Universitet og Rigspolitiet.
- Balvig, Flemming og Britta Kyvsgaard (2007). *Danskernes udsathed for kriminalitet 2005/2006. Midtvejsrapport fra en offerundersøgelse*. København: Københavns Universitet, Justitsministeriet, Det Kriminalpræventive Råd og Rigspolitichefen.
- Entorf, H. og H. Spengler (2002). *Crime in Europe: Causes and Consequences*. Heidelberg and New York: Springer Science.
- Iyengar, Radha (2008). 'I'd Rather be Hanged for a Sheep Than a Lamp: The Unintended Consequences of Three-Strikes's Laws,' *NBER Working Paper* 13784.
- Kyvsgaard, Britta (1989). *Og fængslet tager de sidste: Om kriminalitet, straf og levevilkår*. København: Jurist og Økonomforbundets forlag.
- Kyvsgaard, Britta (red.) (2006). *Hvad virker – og hvad virker ikke? Kundskabsbaseret kriminalpolitik og praksis*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Lando, Henrik (2003). 'Om forbrydelse og straf', *Politiken* den 28. april 2003.
- Rasmussen, Eric (1996). 'Stigma and Self-Fulfilling Expectations of Criminality', *Journal of Law and Economics*, Vol. 39, No. 2, pp. 519-543.
- Zimring, Franklin E., Gordon Hawkins og Sam Kamin (2001). *Punishment and Democracy: Three-strikes and You're Out in California*. Oxford and New York: Oxford University Press.

Noter

- 1 Egne beregninger baseret på tal fra Danmarks Statistik.
- 2 Tallene her stammer fra Flemming Balvig og Britta Kyvsgaard (2006a og b) og (2007).
- 3 U.S. Department of Justice, Bureau of Justice Statistics (www.ojp.usdoj). Den samme lighed mellem USA og Danmark finder man også i andre opgørelser, fx fra ICVS som grundet definitionsforskelle finder et andet niveau for de to lande, men igen nogenlunde ens, og igen med det amerikanske niveau for berigelseskriminalitet lidt højere end det danske, se H. Entorf og H. Spengler (2002).
- 4 Udsagnet her bygger igen på ICVS, se H. Entorf og H. Spengler (2002).
- 5 Se Balvig (2001).
- 6 Ifølge notatet: *Direkte omkostninger ved kriminalitet i Danmark*, Rockwool Fondens Forskningsenhed.
- 7 Omkostningerne til disse foranstaltninger er tydeligvis steget gennem nogle årtier og har muligvis været med til at holde antallet af berigelsesforbrydelser i skak.
- 8 Man møder indimellem den modsatte opfattelse af, hvad der kommer til udtryk her, nemlig at man kan dele befolkningen op i to grupper, alt efter om de aldrig vil begå kriminalitet, eller de med sikkerhed vil begå kriminalitet. Fx udtaler en nordisk professor i strafferet for nylig til et dansk dagblad følgende som begrundelse for, at strengere straffe ikke afskrækker mennesker fra kriminalitet: 'Mennesker, der bliver afskrækket af strengere straffe, ville aldrig blive kriminelle alligevel, mens kriminelle overhovedet ikke reagerer på trusler om straf'. Det er ganske vist ikke et udsagn, som er nemt at tolke. Hvad betyder det fx at lade sig afskrække, hvis man alligevel aldrig ville begå kriminalitet? Men vigtigere er det at slå fast, at en sådan grundlæggende opdeling af befolkningen slet ikke er plausibel, givet alt hvad vi ved om befolkningens holdning til og deltagelse i ulovlige aktiviteter.
- 9 Til interesserede i denne problemstilling kan Eric Rasmussens artikel fra 1996 anbefales.
- 10 Se bl.a. diskussionen i Flemming Balvig (2006) og Henrik Lando (2003).
- 11 Se Radha Iyengar (2008) og Franklin E. Zimring, Gordon Hawkins and Sam Kamin (2001).
- 12 Radha Iyengar (2008).

2. Kriminalitet i Danmark: Udviklingen i den registrerede kriminalitet

Af Lars Pico Geerdsen og Claus Larsen

2.1. Indledning

Hvordan har kriminaliteten udviklet sig i Danmark gennem de seneste årtier? Er der grund til at være mere nervøs for vold og indbrud i dag i forhold til for 20 år siden? Er der store forskelle mellem by og land? Og hvem er det, som især begår overtrædelserne? Disse spørgsmål – og lignende – optræder ofte i debatten om kriminalitet. I dette kapitel vil vi forsøge at belyse disse emner ud fra registeroplysninger over straffedomme i Danmark for perioden 1981-2004. Vi har bevidst valgt ikke at udfolde undersøgelsen for alle lovovertrædelser, fx ses der typisk bort fra færdselsloven. Teksten fokuserer først og fremmest på, om der er tale om straffelovsovertrædelser og overtrædelser af narkotikaloggivningen.

Der er både fordele og ulemper ved at anvende registeroplysninger i denne sammenhæng. Det er klart, at ikke alle lovovertrædelser indgår i registrene. En del kriminalitet meldes slet ikke til politiet, og en del af den kriminalitet, der meldes, optager politiet ikke rapport over. Registeroplysninger vil derfor altid undervurdere kriminalitetsomfanget. De såkaldte mørketal (den ikke-rapporterede kriminalitet) behandles kort i dette kapitel nedenfor.

De manglende oplysninger om kriminalitet gør, at man – når man anvender registeroplysninger – skal tænke sig godt om, inden man går i gang med at konkludere ud fra data; navnlig når det drejer sig om udviklingen over tid. Fx må en deskriptiv gennemgang af den registrerede kriminalitet, som præsenteres nedenfor i dette kapitel, ikke læses som en gennemgang af den faktiske udvikling i kriminalitet, eftersom denne jo ikke kendes. Ændringer i data kan i lige så høj grad skyldes en ændring i politiets indsats eller registreringspraksis eller en ændret holdning til anmeldelser i befolkningen, som det kan skyldes variation i kriminalitetsniveauet.

Der er dog visse situationer, hvor den registrerede kriminalitet kan give et godt indtryk af udviklingen i den faktiske kriminalitet. Dette gælder, når der opstår ændringer i samfundet, som påvirker

kriminalitetsniveauet, men som ikke kan forventes at påvirke politiets indsats eller befolkningens anmeldelsespraksis. I sådan en situation må man antage, at en ændring i den registrerede kriminalitet primært skyldes netop denne ændring i samfundet. Vi benytter denne type situationer til at analysere sammenhænge mellem ledighed, aktivering og kriminalitet i bogens kapitel 4 og 5.

Dette kapitel indledes med en gennemgang af de anvendte datakilder. Dernæst diskuteres validiteten af de kriminalitetsdata, som anvendes. Her vil vi bl.a. komme ind på ændringer og afvigelser i indrapporteringspraksis m.v. Dernæst gennemgås registeroplysningerne. Vi fokuserer især på vold og berigelse, og vi ser på forskelle mellem by og land samt forhold som alder, uddannelse, fødeland og forældres fødeland. I efterfølgende afsnit diskuteres 'mørketals'-problematikken. Dvs. det forhold, at en stor del af den begåede kriminalitet ikke er indeholdt i kriminalstatistikken. Til slut konkluderer vi på resultaterne af det empiriske arbejde.

2.2. Data

Danske registerdata har generelt et detaljeringsniveau og en validitet, som er unik i forhold til de fleste andre lande. En af grundene er indførelsen af CPR-nummeret i Danmark. Stort set alle oplysninger om kontakter mellem borger og offentlige instanser, som gemmes, indeholder fortegnelser over de involverede borgers CPR-nummer. En stor del af denne information indsamles og lagres hos Danmarks Statistik, som ved hjælp af CPR-numrene kan sammenkøre oplysningerne. Resultatet er ekstremt detaljerede datasæt med i visse tilfælde ugentlige oplysninger for hele den danske population.

I dette studie benytter vi disse oplysninger indsamlet af Danmarks Statistik. Vi har haft adgang til anonymiserede oplysninger for hele den danske befolkning for perioden 1981-2004. Vi har endvidere benyttet oplysninger om demografi, arbejdsmarkedsforhold og kriminalitet.

Kriminalitetsoplysningerne stammer oprindeligt fra Det Centrale Kriminalitetsregister, som administreres af Rigspolitiet. Kriminalitetsregistret indeholder data om alle kriminelle aktiviteter, som noteres af politiet. Registret indeholder alle sager, som er blevet oprettet for alle individer i hele analyseperioden. Vi har endvidere oplysninger om, hvorvidt der blev rejst sigtelse, om der var domfældelse, om sagen blev afvist etc. Vi har også oplysninger om fæng-

selsophold, typen af fængselsophold, varigheden af opholdet samt andre sanktioner.

Kriminalitetsregistret indeholder oplysninger om en lang række kriminelle handlinger. Detaljeringsgraden er meget høj. Vi har dog for at bevare overskueligheden valgt at opdele kriminalitet i 7 hovedgrupper:

1. Voldskriminalitet
2. Berigelseskriminalitet (her lig med ejendomsforbrydelser)
3. Narkotikakriminalitet og overtrædelse af loven om euforiserende stoffer
4. Sædelighedskriminalitet
5. Færdselskriminalitet
6. Forbrydelser mod samfund og stat (Samfund/Stat)¹
7. Øvrige særlove²

I kriminalitetsregistret er der både oplysninger om anmeldelser og strafferetlige afgørelser.³ I dette og efterfølgende kapitler vil vi dog alene anvende de strafferetlige afgørelser eller 'domme', som vi indimellem blot vil kalde dem. En person, som fx er blevet anmeldt, men ikke dømt, for vold, vil således ikke figurere i vores analyser.

2.3. Kan man regne med statistikken over lovovertrædelser?

Der kan være andre grunde til en ændring i antallet af strafferetlige afgørelser end reelle stigninger eller fald i kriminaliteten, ligesom der er en del lovovertrædelser, der af forskellige grunde aldrig anmeldes eller registreres – de såkaldte mørketal (skjult kriminalitet), jf. også ovenfor.

I *Levevilkår i Danmark 1980*, s. 298, står i forbindelse med en tabel over anmeldte straffelovsovertrædelser i perioden 1960-1977: 'Ved vurderingen af tallene bør der tages hensyn til, at anmeldelsespraksis kan være påvirket af ændringer i registreringspraksis, af ændrede opfattelser af, hvad der opfattes som kriminelt, af lovændringer samt med hensyn til berigelsesforbrydelser af forsikringstilbøjeligheden'.

Fx kan en stigning i antallet af strafferetlige afgørelser have sammenhæng med, at befolkningen bliver mere tilbøjelig til at anmelde episoder, eller at politiet er tilbøjelig til i flere tilfælde end tidli-

gere at optage rapport om henvendelser vedr. stedefundne episoder, og det gælder generelt, at en stigning eller et fald overordnet eller for bestemte typer af lovovertrædelser fra ét år til et andet ikke nødvendigvis er udtryk for en reel ændring af omfanget på det eller de pågældende områder. Som et mere specielt eksempel kan nævnes, at næsten halvdelen (61 af 147) af en stigning fra 1993 til 1994 på knap 16 % i antallet af anmeldte tilfælde af grov vold (fra 923 til 1070) faktisk vedrører krigsforbrydelser begået i det tidligere Jugoslavien, men anmeldt her i Danmark, jf. *Kriminalstatistik 1994*, s. 11.

Der er også grund til at fremhæve de tilfælde, hvor én sag indeholder flere forhold (fx mange tilfælde af telefonterror mod samme person udført af samme gerningsmand over en periode), og hvor hvert forhold til tider registreres som en enkeltsag. Dette betegnes masseregistreringer og kan føre til en overvurdering af den reelle stigning i anmeldelsestallet på områder med relativt få registrerede anmeldelser. I *Kriminalstatistik 1989*, s. 17, nævnes et eksempel fra 1983, hvor en kvinde telefonisk var blevet forulempet af den samme mand mere end 200 gange, hvilket førte til 200 anmeldelser for blufærdighedskrænkelse.

Endelig skal som et sidste eksempel nævnes, at ændringer i forsikringsbetingelserne for familieforsikringer i sommeren 1981 har kunnet aflæses i udviklingen i antallet af anmeldte cykeltyverier i perioden, der fulgte, jf. *Kriminalstatistik 1989*, s. 19. Tilsvarende kan måske også oprettelsen af et centralt register over stjålne cykler og knallerter forklare en del af faldet i antallet af anmeldte cykel- og knallerttyverier fra 1989 til 1990 pga. den deraf følgende større risiko for at blive opdaget, hvis man kommer kørende på en stjålet cykel eller knallert. I hvert fald har oprettelsen af registret medført en stigning i opklaringsprocenten for cykel- og knallerttyverier, jf. *Kriminalstatistik 1995*, s. 19.

Med hensyn til mørketallene, som man kan få et skøn over gennem interview- eller spørgeskemaundersøgelser, har sådanne haft en vis bevågenhed, ikke mindst for så vidt angår voldsforbrydelser, selvom denne type straffelovsovertrædelser rent talmæssigt tæller relativt lidt i statistikken. Kriminologen Flemming Balvig er en af de forskere, som har gjort mest ud af at belyse disse forhold gennem offerundersøgelser – såvel vedrørende tyverier som voldsforbrydelser – men også kapitlet ‘Personlig sikkerhed’ i *Levevilkår i Danmark*, som blev udgivet af Danmarks Statistik og Socialforskningsinstituttet (i dag: Det Nationale Forskningscenter for Velfærd) i fællesskab, er en relevant kilde. Mørketallene behandles kort i afsnit 2.5. nedenfor.

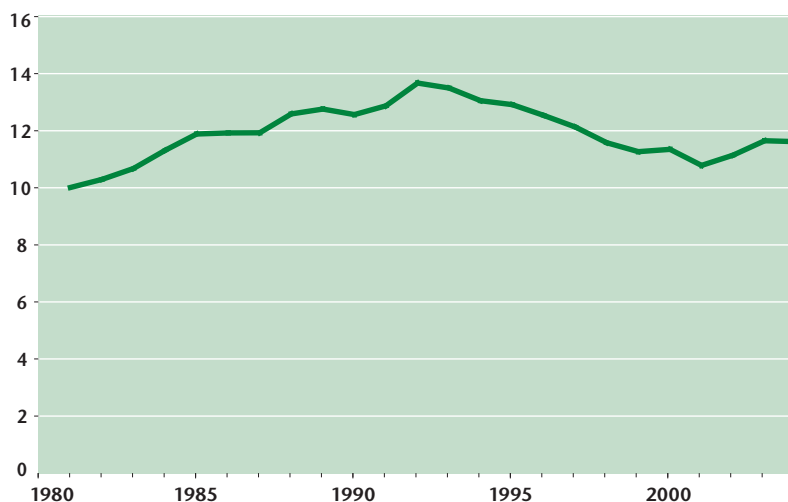
2.4. Hovedtendenser i antallet af strafferetlige afgørelser

Hvordan har antallet af strafferetlige afgørelser udviklet sig i Danmark? Har der været forskelle på by og land? Og hvem er det, som især begår den kriminalitet, der gives dom for? Disse spørgsmål vil vi søge at give svar på i dette afsnit.

Antallet af berigelses-, volds- og sædelighedsafgørelser (dvs. straffelovskriminalitet minus narkokriminalitet), har siden 1981 samlet set udvist en vis stigning, jf. figur 2.1. En kraftig stigning fandt sted fra 1981 til starten af 1990’erne, efterfulgt af et fald frem til 2001, hvorefter den igen er steget noget, og nu ligger på ca. 12 domme pr. 1.000 indbyggere pr. år.

I figur 2.2. supplerer vi med et billede af antallet af domme indenfor alle de 7 underkategorier, som er nævnt ovenfor. Det viser sig, at langt størstedelen af det samlede antal domme er færdselsrelateret

Figur 2.1. Antal domme for straffelovskriminalitet (minus narkokriminalitet) per 1.000 indbyggere over 15 år, 1981-2004.

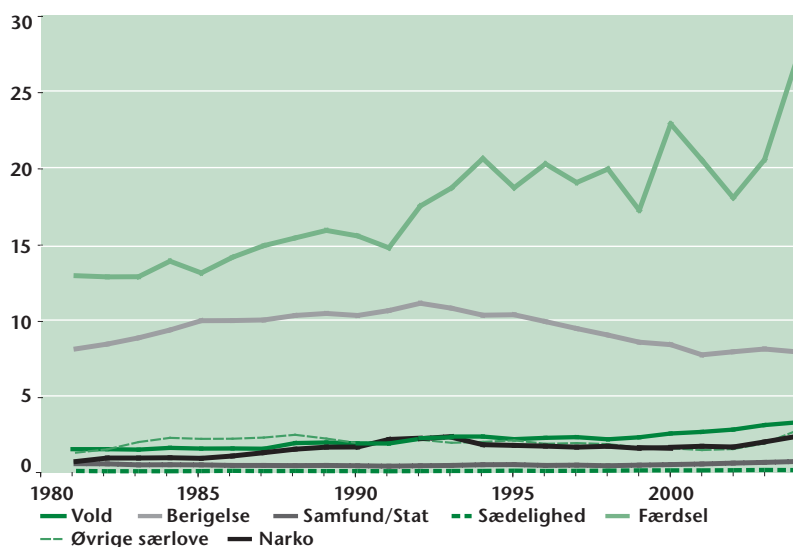
Kilde: Danmarks Statistik.

kriminalitet. Vi finder en stigning i antallet af domme i 1980'erne inden for både færdsel og berigelse; hvorimod det kun er antallet af berigelsesdomme, der falder fra begyndelsen af 1990'erne og frem, og faktisk ender på et lavere niveau end i 1981. Der er andre kategorier, som udviser en stigende tendens i denne periode. Men i antal er disse kategorier relativt små. Færdsel udgør ca. 50 % af alle domme i et givent år. Den næststørste kategori er berigelseskriminalitet. Den udgør ca. 35 % af alle domme i begyndelsen af perioden, men kun ca. 20 % i de seneste år. De resterende hhv. ca. 15 % til 30 % af alle domme udgøres af vold, narkokriminalitet m.v.

I figur 2.3. har vi normeret antallet af domme således, at året 1981 er sat som indeks 100. Dette er gjort, så vi kan afdække den procentvise udvikling i alle kategorierne uafhængigt af deres størrelse i udgangspunktet.

Figur 2.3. viser, at kun to kategorier har udvist en næsten konstant stigning i hele analyseperioden. Dette gælder for domme i forbindelse med vold og færdsel. Narkokriminalitet er den kategori, som har gennemgået den stærkeste udvikling. Fra starten af 1980'erne frem til 1990 næsten tredobles antallet af afgørelser om narkokriminalitet. Sen over 1990'erne falder antallet noget og stabiliserer sig på et niveau ca. 2,5 gange niveauet fra 1981, for så endelig de sidste to år at stige igen til niveauet fra midten af 1990'erne.

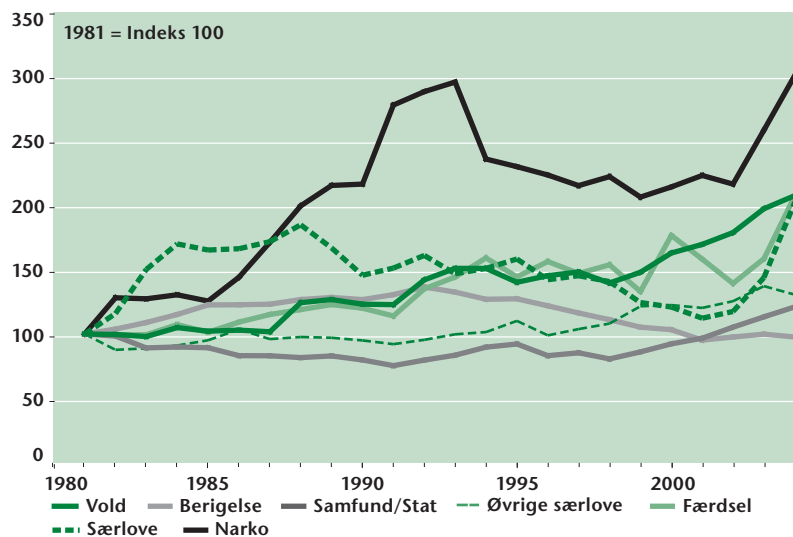
Figur 2.2. Underinddeling af antallet af samtlige domme per 1.000 indbyggere over 15 år, 1981-2004.

Kilde: Danmarks Statistik.

For berigelseskriminalitet finder vi den samme stigning efterfulgt af et fald, men med mindre udsving her og uden den bratte stigning allersidst i perioden.

Figur 2.3. Udviklingen i antal domme for de forskellige domskategorier normeret for år 1981, 1981-2004.

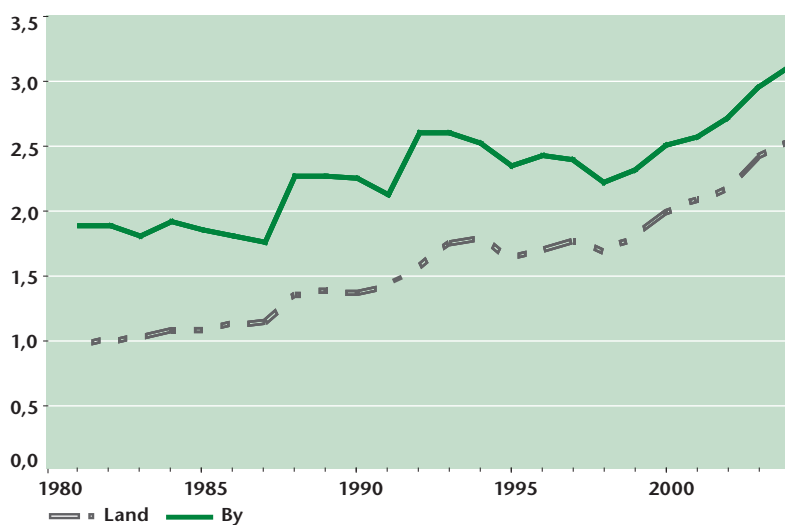

Kilde: Danmarks Statistik.

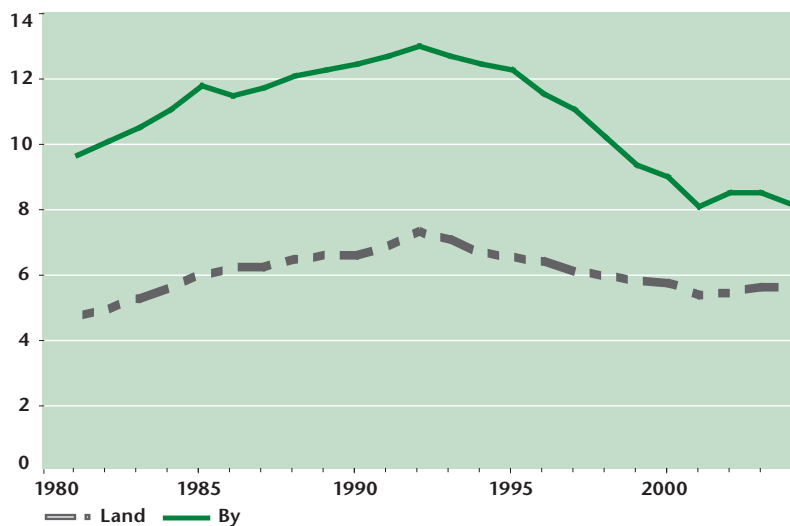
I det følgende vil vi fokusere på berigelse, vold og narkotikarelateret kriminalitet. I figur 2.4. er antallet af strafferetlige afgørelser relateret til vold per 1.000 personer opdelt på by- og landområder. Byområder er defineret som sammenhængende bebyggelse,

Figur 2.4. Antal voldsdomme per 1.000 indbyggere, 1981-2004.

Kilde: Danmarks Statistik.

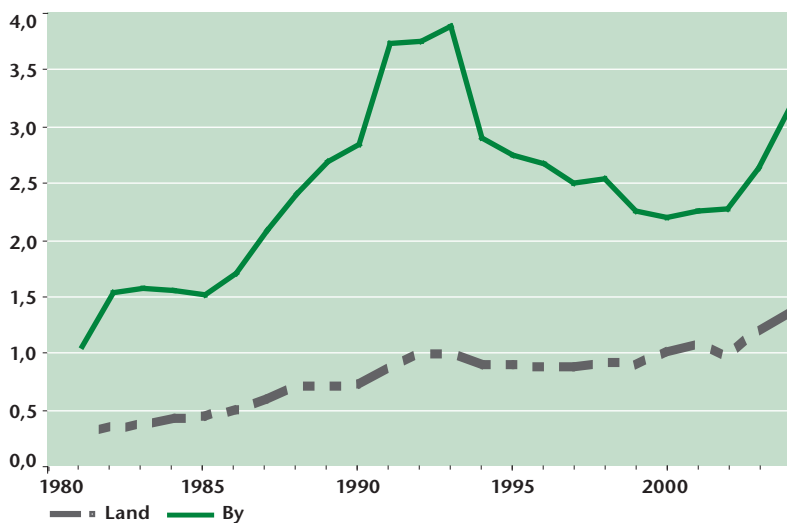
Figur 2.5. Antal domme for berigelseskriminalitet per 1.000 indbyggere opdelt på by og land, 1981-2004.

Kilde: Danmarks Statistik.

med mindst 200 indbyggere.⁴ Landområder er så det resterende Danmark. Det viser sig, at der både i by- og landområder har været en stigning i antallet af voldsafgørelser. Landområderne har i hele perioden ligget lavere end byområderne, men har samtidig haft en

Figur 2.6. Antal narkotikarelaterede domme per 1.000 indbyggere fordelt på by og land, 1981-2004.

Kilde: Danmarks Statistik.

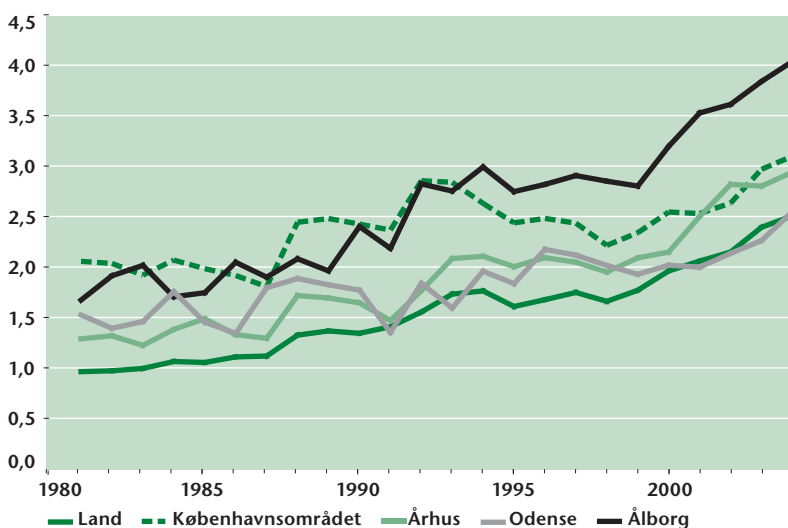
kraftigere stigning i antallet af voldsdomme i tidsperioden. Forskellen imellem by og land har altså været aftagende i perioden.

Vi finder den samme aftagende forskel imellem by og land, når vi ser på antallet af berigelsesdomme per 1.000 indbyggere, jf. figur 2.5. Igen ligger by højere end land. Men især efter 1992 har der været et markant fald i antallet af berigelsesdomme i byområderne.

I figur 2.6. ser vi på antallet af narkotikarelaterede domme per 1.000 personer opdelt på by og land. Her finder vi, at byområderne i perioden har oplevet først en stigning og dernæst fra 1992 og frem et markant fald, for endelig at udvise en stigning igen mod slutningen af perioden. Landområderne derimod har oplevet en konstant jævn stigning. Samlet set er resultatet, at forskellen mellem by og land, når det gælder narkotikakriminalitet, er lidt større i 2004 end den var i midten af 1980'erne.

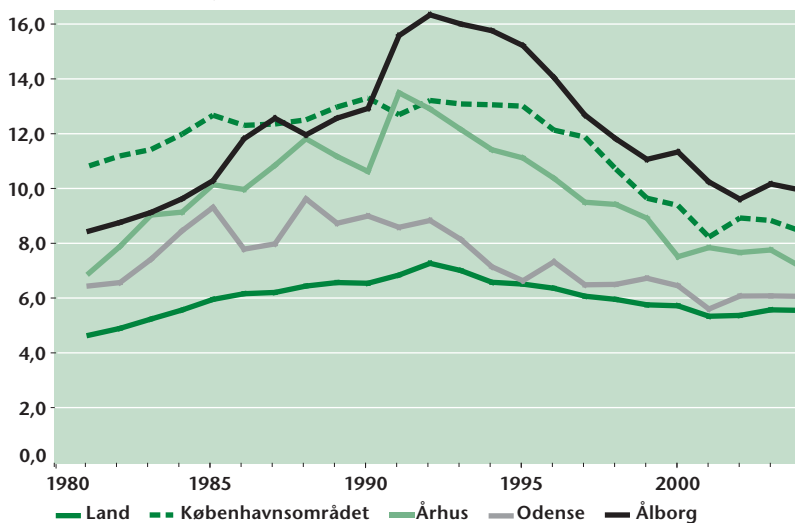
Vi har også valgt at se på de 4 største byer i Danmark for at undersøge, om der er forskelle i, hvordan kriminaliteten har udviklet sig her. I figur 2.7. præsenterer vi antal voldsdomme per 1.000 indbyggere, som hver af de 4 byers indbyggere har modtaget. Stigningen i voldsdommene viser sig i stort set alle byerne. Dog er stigningen især stærk i Ålborg, og i Århus mod slutningen af perioden. Overraskende nok er København ikke længere den by i landet, hvor der bor flest voldsdømte; det er så afgjort Ålborg.

Figur 2.7. Antal voldsdomme pr. 1000 indbyggere i storbyer i Danmark, 1981-2004.

Kilde: Danmarks Statistik.

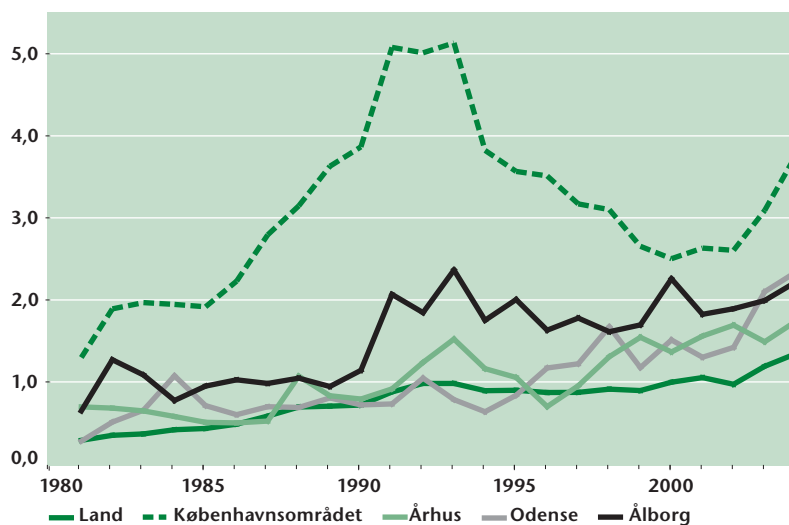
Figur 2.8. Antal domme for berigelseskriminalitet pr. 1000 indbyggere i storbyer i Danmark, 1981-2004.

Kilde: Danmarks Statistik.

Ålborg slår også markant ud, når det gælder antallet af berigelsesdomme, jf. figur 2.8. Vi finder en stigning fra 8,5 til 16,5 ålborgensere med berigelsesdomme per 1.000 indbyggere fra 1981 til 1992, efterfulgt af et fald til ca. 10 berigelsesdomme per 1.000 indbyggere

Figur 2.9. Antallet af narkotikarelaterede domme pr. 1.000 indbyggere fordelt på byer, 1981-2004.

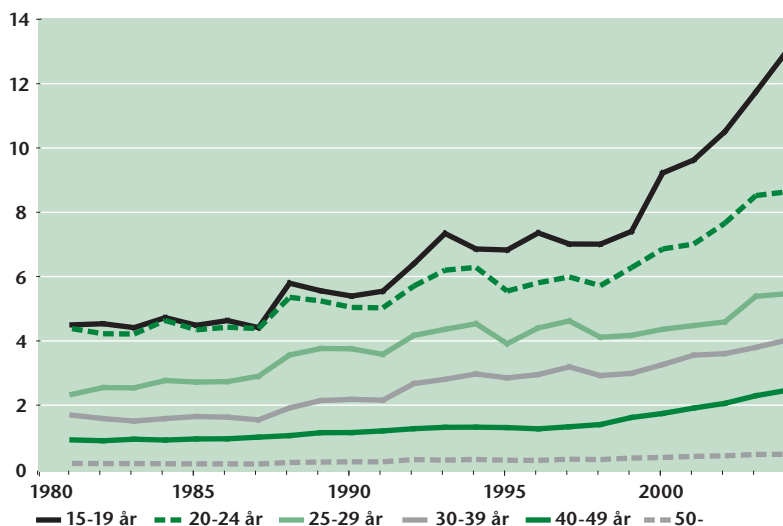
Kilde: Danmarks Statistik.

i 2004. For Københavnsområdet finder vi, at antallet af berigelsesdomme til byens borgere var svagt stigende frem til 1990-95 efterfulgt af et markant fald. København er heller ikke længere den by i landet med de mest tyveridømte indbyggere; det er heller ikke den næststørste by Århus, men igen Ålborg som topper statistikken.

Også når det gælder narkotikarelateret kriminalitet, er der store forskelle på de forskellige byer. Københavnerne dømmes generelt for mest narkotikarelateret kriminalitet. Ydermere har københavnerne oplevet en markant variation i antallet af domme i perioden. Det toppede i starten af 1990'erne med ca. 5 domme per 1.000 indbyggere, er efterfølgende faldet til lidt over 2, og endelig steget igen i årene 2003-2004 til knap 4 domme per 1.000 indbyggere. I den samme periode har den narkorelaterede kriminalitet været svagt stigende i de andre storbyer. Her indtager københavnerne altså som forventet den tvivlsomme ære at have flest narkodomme per 1.000 indbyggere på et år. Men igen: Århus ligger hverken nummer 2 eller 3, det gør hhv. Odense og Ålborg. Alle de 4 store byers indbyggere tegner sig dog for flere narkodomme per 1.000 indbyggere, end man generelt gør i landkommunerne.

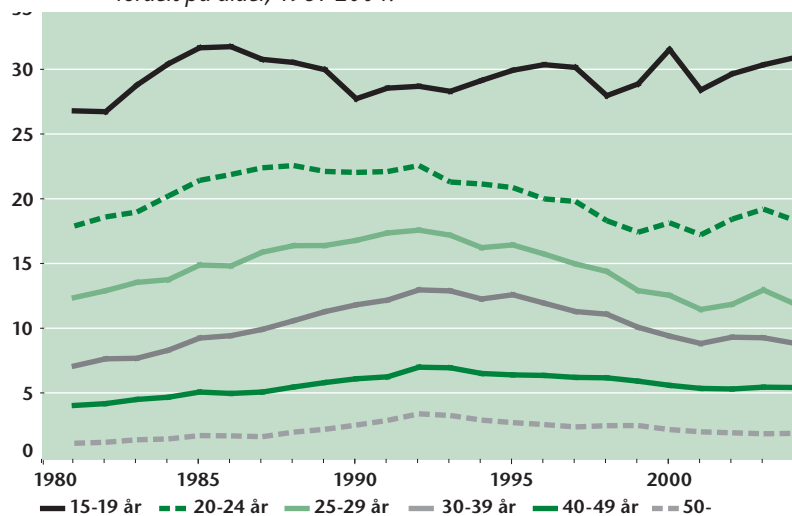
Endelig har vi opdelt berigelse og vold i forskellige persontyper over tid. Vi har fokuseret på alder, uddannelse og etnicitet. I figur 2.10. præsenterer vi antallet af voldsdomme for de forskellige alders-

Figur 2.10. Antal voldsdomme per 1.000 indbyggere opdelt på alder, 1981-2004.

Kilde: Danmarks Statistik.

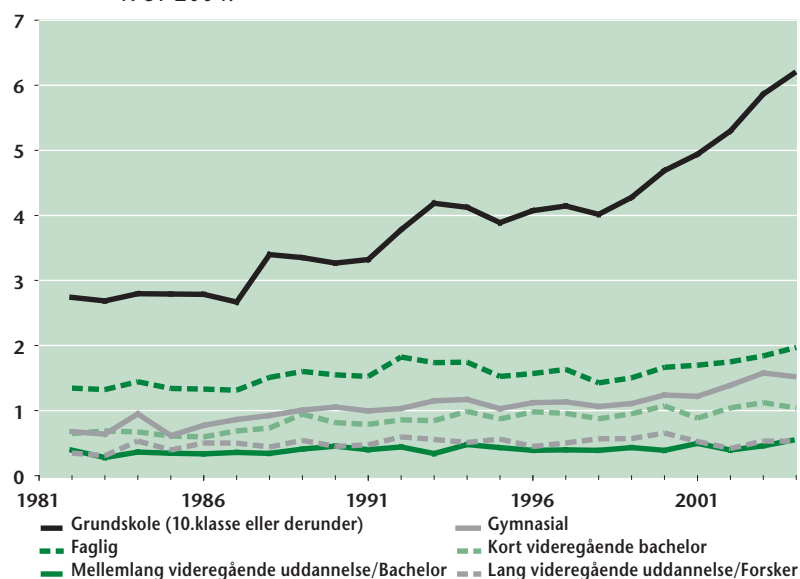
Figur 2.11. Antal domme for berigelseskriminalitet per 1.000 indbyggere fordelt på alder, 1981-2004.

Kilde: Danmarks Statistik.

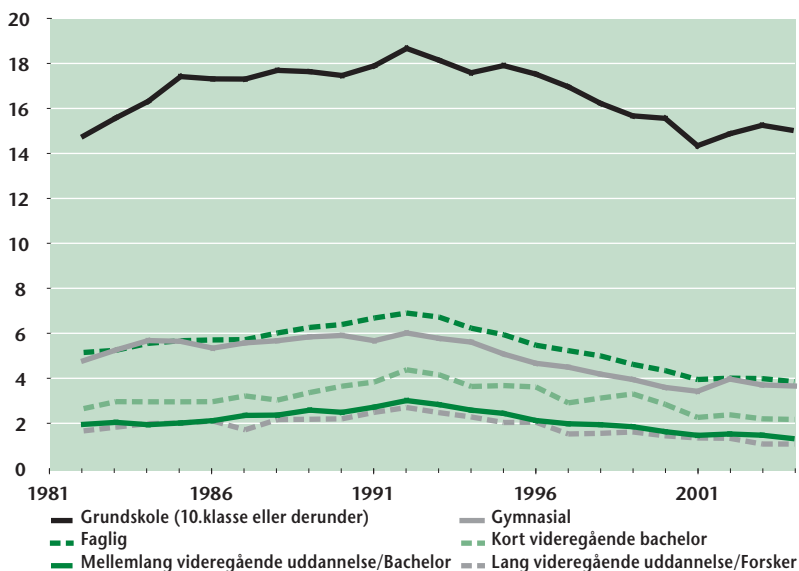
grupper sat i forhold til antal af personer i aldersgruppen. Det viser sig, at for næsten alle aldersgrupper har der været en stigning i kriminaliteten fra starten af 1980'erne og frem. De helt unge (15-19

Figur 2.12. Antal voldsdomme pr. 1.000 indbyggere fordelt på uddannelse, 1981-2004.

Kilde: Danmarks Statistik.

Figur 2.13. Antal domme for berigelseskriminalitet pr. 1.000 indbyggere fordelt på uddannelse, 1981-2004.

Kilde: Danmarks Statistik.

år) skiller sig dog ud ved at have en ekstra kraftig stigning fra 1999 til 2004.

I figur 2.11. præsenteres antallet af berigelsesdomme opdelt på alder. For næsten alle aldersgrupper, undtagen de alleryngste, har der været en stigning op til 1992 efterfulgt af et fald. For de helt unge (15-19 år) har niveauet dog holdt sig nogenlunde konstant i hele perioden.

I figur 2.12. præsenteres antal voldsdomme fordelt på uddannelser. Figuren viser, at den stigning vi finder i vold, primært skyldes de ikke-uddannede, dvs. personer kun med grundskoleuddannelse. Således er det kun for personer med gymnasiet som højst fuldførte uddannelse, at vi finder en forholdsmæssig tilsvarende stigning i kriminaliteten. Figuren viser også, at der er markante forskelle på antallet af afgørelser for de forskellige uddannelsesniveauer. I nogle år er der mere end 10 gange så mange afgørelser for personer med kun grundskoleuddannelse i forhold til personer med en lang videregående uddannelse.

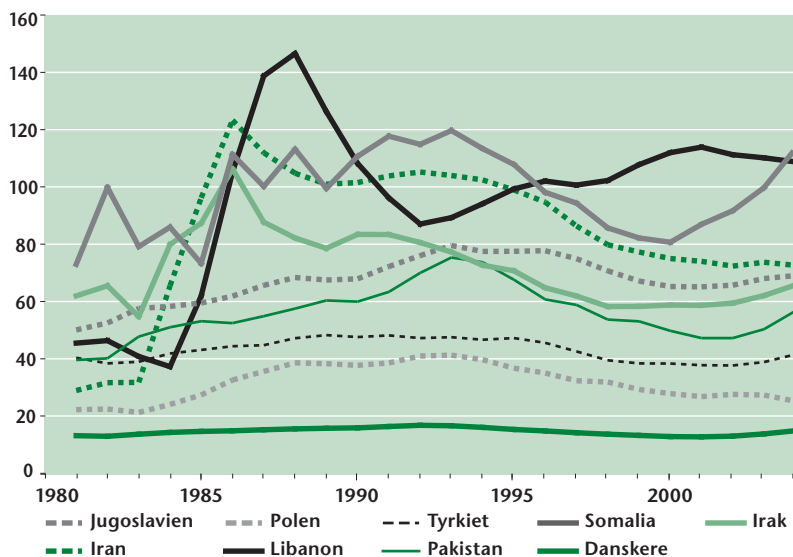
Vi finder også markante forskelle mellem uddannelsesgrupperne mht. berigelseskriminalitet. I figur 2.13. præsenteres antallet af strafferetlige afgørelser relateret til berigelse fordelt på uddannel-

se. Personer med kun en grundskoleuddannelse har ca. 8 gange så mange domme for berigelseskriminalitet som personer med en videregående uddannelse. Her ser det dog ud til, at udviklingen er forløbet nogenlunde ens for alle uddannelsesgrupper.

Endelig har vi set på kriminalitet fordelt på fødeland. I figur 2.14. præsenteres antallet af afgørelser (alt undtagen færdsel) opdelt på personernes oprindelsesland. Der viser sig at være stor variation i antallet af domme mellem grupper med forskelligt oprindelsesland. Størstedelen af indvandrergrupperne har dog en markant højere kriminalitetsrate end indfødte danskere. Grupperne med den laveste kriminalitet er polakker, tyrkere og pakistanere. Grupperne med højeste kriminalitet er libanesere, somaliere og iranere.

Stort set alle indvandrergrupper ser ud til at have oplevet en stigning i kriminaliteten et stykke ind i perioden, herefter et fald frem til omkring 2002 efterfulgt af en stigning de sidste to år (de sidste 4 år for personer med somalisk baggrund). Samlet set har polakker, tyrkere, irakere og somalier stort set samme kriminalitetsrate i dag som i begyndelsen af 1980'erne, mens libanesere, iranere, jugosla-ver og pakistanere har højere.

Figur 2.14. Antal domme minus færdselsdomme per 1.000 personer fordelt på personernes fødeland, 1981-2004.

Anm.: Tallene er beregnet som glidende gennemsnit over 3 år. For indvandrere og danskere, men eksklusive efterkommere.

Kilde: Danmarks Statistik.

Personer med dansk baggrund modtog omkring 13 afgørelser per 1.000 personer i 1981, hvilket var steget til omkring 15 i 2004. Dette afspejler naturligvis udviklingen for befolkningen som helhed, som vi så tidligere i kapitlet; personer med dansk baggrund er jo langt den største befolkningsgruppe.

2.5. Mørketallet: Den skjulte kriminalitet

Ikke alle straffelovsovertrædelser fremgår af kriminalitetsregistret. Lovovertrædelser, som (1) enten ikke opdages, som (2) opdages, men ikke anmeldes, eller som (3) anmeldes, men hvor politiet ikke optager rapport, vil ikke optræde i kriminalitetsstatistikken. Den procentdel af samtlige lovovertrædelser, som på denne måde forbliver uregistreret, kaldes mørketallet, jf. fx *Kriminalstatistik 1990*, s. 21. Mørketallet kan man få et indtryk af ved at sammenholde registreret kriminalitet med offerundersøgelser.

Den mest omfattende tidsserie kan hentes i *Danskernes udsathed for kriminalitet 2005/2006* af Flemming Balvig og Britta Kyvsgaard, hvor der er offentliggjort sammenlignelige tal for perioden 1972-2006. Repræsentative stikprøver udtaget blandt den voksne befolkning (16-74 år) har fået stillet spørgsmålet, om man inden for de seneste 12 måneder har været udsat for tyveri, hærværk, vold eller trusler om vold, og procentandelene i tabel 2.1. angiver, hvad de har svaret .

Tabel 2.1. Procent af befolkningen som selv siger, at de har været udsat for kriminalitet, 1972-2006.

År	72	74	76	77	78	82	83	87	88	91	95	96	98	00	01	02	05	06
Tyveri	13	13	13	13	14		15		14	16			14	17	15	17	13	12
Hærværk	7					13		12		11	10		8	7	9	7	8	7
Vold								3		3	2	2	2	3	3	2	2	2

Kilde: Balvig og Kyvsgaard (2007).

Sammenholdt med det centrale kriminalitetsregister kan sådanne offerundersøgelser give en antydning af udviklingen i mørketallets størrelse. En formodning kan være, at hvis offerundersøgelserne viser faldende eller uændret tendens samtidig med, at anmeldelsernes antal er stigende, så er mørketalletenes omfang næppe stigende. Offerundersøgelser kan således supplere det billede af kriminaliteten, som den officielle statistik giver, og måske, når der spørges

mere detaljeret, udpege nogle områder, som denne dækker mindre godt, hvis det skulle være tilfældet.

Man kan dog ikke slutte sig til et eksakt mørketal ud fra forskellen mellem offerundersøgelsernes og den officielle statistiks tal. For det første fordi der ikke er fuldstændig overensstemmelse mellem interviewpersonernes og straffelovens eller politiets – og dermed anmeldelsesstatistikens – definition af vold og trusler om vold, og for det andet pga. stikprøveusikkerheden samt eventuelle specielle forhold, der gør sig gældende for højrisikogrupper blandt den del af befolkningen, der udsættes for vold.

I tabel 2.2. præsenteres andelen af ofre for kriminalitet, som har anmeldt det til politiet. Tallene viser, at en stor andel af ofrene ikke anmelder de kriminelle gerninger. Både inden for hærværk og vold viser tallene dog en klar stigning i perioden. Flemming Balvig skriver i Rigspolitiet (1996, s. 6): ‘Såvel tilbøjeligheden til at anmelde den vold, man udsættes for, til politiet som politiets tendens til at få nys om disse forhold på anden vis er betydeligt større i vore dage, end den var for et kvart århundrede siden’.

Tabel 2.2. Procentdel af ofre for kriminalitet, som har anmeldt det til politiet, eller hvor politiet har fået kendskab til forholdet på anden vis, 1972-2006.

År	72	74	76	77	78	83	87	91	95	96	98	00	01	02	05	06
Tyveri	62	62	64		64	60			64		66	67		62	67	65
Hærværk	32					26			47		45	39		40	47	50
Vold		17		17		26			35	38	35	39		44	43	47

Kilde: Balvig og Kyvsgaard (2007).

Dette kan være medvirkende til den stigende kriminalitet, som vi finder fra 1970 og frem i Rigspolitiets registre. Hverken vold eller hærværk udgør dog en særlig stor andel af den samlede kriminalitet. Så bidraget er formentligt beskedent.

2.6. Konklusion

I dette kapitel har vi forsøgt at give et indblik i udviklingen inden for rapporteret kriminalitet for perioden 1981 til 2004. Vi har undersøgt udviklingen i antallet af strafferetlige afgørelser opdelt på bl.a. vold, berigelses- og narkotikarelateret kriminalitet.

Samlet set viser analysen følgende: Der er sket en markant stigning i antallet af rapporteret kriminalitet fra 1981 til 2004. Denne

stigning genfindes dog overvejende i underkategorierne vold, færdsel og narkotikakriminalitet. Den registrerede straffelovskriminalitet var lidt højere i 2004 end i 1981: Knap 12 domme pr. 1.000 indbyggere mod tidligere 10 (minus narkotikakriminalitet). Endvidere finder vi, at forskellen mellem land og by, når det gælder både vold og berigelseskriminalitet, har været aftagende i perioden. Når vi ser på demografi, finder vi, at kriminaliteten især begås af de helt unge. Vi finder også, at kriminaliteten i overvejende grad begås af personer med kun en grundskoleuddannelse. Ydermere er det for voldskriminalitet først og fremmest kun de kortest uddannede, som har udvist en stigning i antal domme. Endelig finder vi, at de fleste indvandrergrupper har en højere kriminalitetsrate end indfødte danskere. Der er dog stor forskel imellem de forskellige indvandrergrupper, og de har heller ikke fulgt den samme udvikling over tid. En del af forklaringen på indvandrergruppernes høje kriminalitet er, at de er yngre og har et generelt dårligt uddannelsesniveau i sammenligning med personer med dansk oprindelse.

Den kraftige overrepræsentation af de kortest uddannede inden for både vold og berigelseskriminalitet giver indtryk af en stærk social slagside. De høje kriminalitetstal for de kortest uddannede kan måske til dels forklares med, at størstedelen af kriminaliteten begås af unge, som derfor ikke endnu har opnået en kompetencegivende uddannelse. Det er dog næppe hele forklaringen på den høje kriminalitet.

Den deskriptive analyse kunne med fordel udvides med en egentlig regressionsanalyse, hvor man forsøger at forklare kriminaliteten ud fra alle de relevante variable på samme tid. Det ville bl.a. give indblik i, om den høje kriminalitet for de forskellige indvandrergrupper alene kan tilskrives det at være indvandrer, eller om en del af kriminaliteten i lige så høj grad skyldes andre forhold som fx høj ledighed, mangel på uddannelse, lavere gennemsnitsalder m.v. blandt indvandrerne.

På samme måde ville en regressionsanalyse også kunne fortælle os, om der virkelig er en social slagside inden for kriminalitet, eller om den høje kriminalitetsrate for de kortest uddannede primært skyldes, at de er yngre end de mere uddannede befolkningsgrupper. I kapitel 3 præsenterer vi regressionsanalyser for antallet af berigelsesdomme.

Litteratur

- Balvig, Flemming (1980). 'Tyveriernes mørketal. Studier over tyveriforbrydelsen III', *Forskningsrapport nr. 14. April 1980*. Justitsministeriet. Kriminalpolitisk forskningsgruppe. København.
- Balvig, Flemming (1995). *Ungdom oplever mere vold! En oversigt over danske voldsofferundersøgelser 1970-94*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag. København.
- Balvig, Flemming og Cecilie Høigård (1988). *Kriminalitet og straf i tal og tekst*. Borgens Forlag. København.
- Balvig, Flemming og Britta Kyvsgaard (2007). *Danskernes udsathed for kriminalitet 2005/2006. Midtvejsrapport fra en offerundersøgelse*. Københavns Universitet. Justitsministeriet. Det kriminalpræventive råd. Rigspolitichefen.
- Danmarks Statistik. Diverse år. *Kriminalitetsstatistik*. København.
- Danmarks Statistik og Socialforskningsinstituttet. Diverse år. *Levevilkår i Danmark*. København.

Noter

- 1 Indeholder bl.a. spionage og terrorisme.
- 2 Eksempler på kategorien 'øvrige særlove' er udlændingeloven, våbenloven, miljølovgivningen, selskabs- og firmalovgivningen, love vedrørende spil, bevilling, næring m.v.
- 3 I bekendtgørelse nr. 212 af 27.3.2001 er der fastsat nærmere bestemmelser om behandling af personoplysninger i Det Centrale Kriminalitetsregister. Efter § 3 optages der i afgørelsesdelen oplysninger om personer, om hvem der er truffet afgørelse i straffesager, herunder i militæret om personer. Afgørelser omfatter således både domfældelse og bødevedtagelse.
- 4 At bebyggelsen er sammenhængende, vil som hovedregel sige, at afstanden mellem husene ikke overstiger 200 m, medmindre afbrydelsen skyldes offentlige anlæg, kirkegårde o.l.

DEL 2

Levevilkår og kriminalitet

3. Hvem begår tyverierne i Danmark?

Af Torben Tranæs

3.1. Indledning

Vi lægger ud med en sammenligning af berigelsesforbryderes og ikke-kriminelles personlige og familiemæssige karakteristika. Hvilke forskelle er der mellem de to grupper, når vi ser på forhold som egen uddannelse, arbejdsmarkedssituation, familieforhold såsom børn og parforhold, forældrenes situation og evt. kriminelle historie, moderens alder ved fødsel, osv.?

Herefter vil vi beskrive, hvilke forhold som særligt karakteriserer de personer, som dømmes for berigelseskriminaliteten i landet. Nu er det følgende type af spørgsmål, som skal besvares: Begår de lavest uddannede virkelig mere kriminalitet end andre? Eller skyldes det, at uddannelse er betinget af så mange andre forhold – og at det jo også generelt er de yngste i den erhvervsaktive alder, som ikke er uddannede? Hvor meget af den høje kriminalitet for indvandrede hænger alene sammen med ‘almindelige’ såkaldte risikofaktorer – høj ledighed, lav indkomst, kriminalitet i barndomshjemmet, osv. – og hvor meget hænger sammen med, at personerne har indvanderbaggrund?

I dette kapitel ser vi alene på ejendomsforbrydelser begået af mænd, hvilket overvejende består af tyverier og anden form for tilægnelse af andre folks – eller det offentliges – ejendele eller værdier. Med til ejendomsforbrydelser hører også en række andre forbrydelser, såsom hærværk, brandstiftelse, selvtægt, osv. Vi vil alligevel bruge betegnelsen tyveri som synonym for ejendomsforbrydelser. En tyv er således her en person, der har fået mindst én strafferetlig afgørelse for ejendomsforbrydelse. En sådan afgørelse kaldes for nemheds skyld en ‘dom’.

3.2. Hvor forskellige er tyve fra lovlydige borgere?

Som gennemsnit betragtet er gruppen af mænd, som begår ejendoms-kriminalitet, meget forskellig fra gruppen af lovlydige borgere, og det gælder med hensyn til næsten alle vigtige socioøkonomiske

Tabel 3.1. Sociale forhold for tyve og ikke-kriminelle. Mænd, 35 år i 2004, %.

	Tyve	Ikke-kriminelle
Beskæftigede	71	87
Ledige	7	3
Studerende	4	4
Off. ydelse	14	4
Øv. uden for arb.st.	4	2
10. kl. eller derunder	41	19
Gymnasial uddannelse	6	7
Erhvervsfaglig	40	42
Videregående	13	33
Lever i parforhold	56	73
Har børn	49	62
Mor dømt for vold	1	0,2
Far dømt for vold	7	2
Mor dømt for ejendomskr.	18	4
Far dømt for ejendomskr.	26	8
Ikke-vestlig indvandrere	11	7

Kilde: Egne beregninger på tal fra Danmarks Statistik.

forhold. De er mindre i beskæftigelse, mere ledige og mere på øvrige offentlige ydelser end de lovlydige mænd. Tilsvarende kommer de fra hjem med flere problemer, fx mere kriminalitet i tillæg til problemerne på arbejdsmarkedet. Alt dette fremgår af tabel 3.1., hvor vi viser, hvordan de to grupper er sammensat, idet der alene er fokuseret på 35-årige mænd. De har haft rimelig tid til at komme til rette i livet – og selvfølgelig også til at lave kriminalitet. De mest aktive kriminelle er mænd under 30 år.

3.3. Hvem begår tyverierne?

Den summariske beskrivelse nedenfor af hvilke forhold og egenskaber, der karakteriserer de personer, som begår ejendoms kriminalitet i landet, baserer sig på en regressionsanalyse. Hvorfor er det smart? De spørgsmål, vi gerne vil have besvaret, er følgende: Er de lavest uddannede virkelig mere kriminelle end andre? Eller skyldes det primært, at de lavest uddannede jo også generelt er de yngste i den erhvervsaktive alder? Og hvor meget af den høje berigelseskrimina-

litet for indvandrere hænger alene sammen med, at personerne har indvandrerbaggrund? Osv. Regressionsanalysen kan give os svar på disse spørgsmål.

I en regressionsanalyse udpeger man først den variabel, man gerne vil analysere. I vores tilfælde er det antal domme for ejendomsforbrydelser, en person har fået de seneste 5 år (variablen kan altså antage værdierne 0, 1, 2, 3...). Dernæst udpeger man de variable, som man tror, er mest korrelerede med denne variabel – de styrende variable. I vores tilfælde kan det fx være variable som alder, uddannelse, etnisk baggrund og familiestatus.

I en regressionsanalyse undersøger man, hvordan analysevariablen – her antal domme for ejendomsforbrydelser – ændrer sig, når man kun bevæger/ændrer den ene af de styrende variable. Deri ligger også, at alle andre variable holdes konstante. For eksempel, hvis vi gerne vil undersøge antal domme for højtuddannede i forhold til personer uden erhvervsfaglig uddannelse, så vil man i en regressionsanalyse gøre det for grupper af højt og lavt uddannede, som har ens alder, etnicitet, familiestatus, etc. Den forskel, vi finder i kriminalitet, vil derfor ikke skyldes bevægelse i de andre variable, men alene være et resultat af forskellen i uddannelse.

I det følgende vil vi som nævnt udføre regressionsanalyse på variablen antallet af domme for ejendomsforbrydelse. Denne variabel

Analysevariable	Styrende variable
• Antal domme for ejendoms-kriminalitet de sidste 5 år, fra 2000-04	• Alder
	• Uddannelse
	• Antal mdr. på førtidspension, sidste 5 år
	• Antal mdr. som ledig, sidste 5 år
	• Antal mdr. på kontanthjælp uden rådighedspligt (ikke-ledig)
	• Bor i parforhold
	• Børn
	• Bruttoindkomst
	• Bopæl
	• Moderens alder ved fødslen
	• Forældres uddannelse
	• Forældres ledighed, sidste 5 år
	• Forældres mdr. uden for arbejdsstyrken, sidste 5 år
	• Etnisk oprindelse (land/region)
	• Forældres kriminelle baggrund

indeholder alle de domme, som er noteret i kriminalstatistikken for gerninger begået i perioden 2000 til 2004. Som styrende variable har vi valgt forskellige informationer dels om personerne selv, dels om deres forældre.

3.4. Resultater

I tabel 3.2. viser vi en oversigt over resultaterne, hvad angår sammenhængen mellem demografiske og socioøkonomiske forhold og ejendomsforbrydelser.

Vi har gennemført en separat analyse for de 19-, 24- og 29-årige mænd, og i alle tilfælde har vi kun medregnet strafferetslige afgørelser for ejendomsforbrydelser begået inden for de seneste 5 år. Når vi ser på en enkelt årgang for sig, er det for at være helt sikker på, at vi har taget højde for betydningen af alder. Den meste kriminalitet begås som tidligere nævnt af mænd, inden de fylder 30 år, og de forskellige befolkningsgrupper er fordelt meget forskelligt over det afgørende aldersinterval. Navnlig er aldersfordelingen for de ikke-vestlige indvandrere meget forskellig fra danskernes. Hvis man analyserer hele gruppen under 30 år (og over 15 år) samlet, kommer man nemt til at få det resultat, at grupper med flest unge også

er mest kriminelle, alene fordi aldersfordelingerne er forskellige. Dette kan godt undgås, hvis man samtidig indarbejder de forskellige befolkningsgruppers aldersfordeling i analysen. Alternativt kan man, hvis man har en stor nok stikprøve af befolkningen – som vi har – analysere hver fødselsårgang for sig, hvilket er det, vi gør. Det betyder igen, at vi ikke kan gå så højt op aldersmæssigt, hvis vi stadig vil sammenligne forskellige etniske grupper med danskerne. Antallet af indvandrere og navnlig efterkommere bliver hurtigt for beskedent.

3.4.1. Sociale, økonomiske og familiemæssige forhold

Med hensyn til de socioøkonomiske og familiemæssige forholds betydning er billedet i tabel 3.2. overordnet set som forventet, men dog med mange overraskende detaljer. Høj ledighed hænger sammen med høj kriminel aktivitet på alle tre tidspunkter i de unges liv, hvilket også gælder for kontanthjælp givet til personer, som ikke er arbejdsmarkedsparete. Til gengæld spiller førtidspension kun en rolle for unge først i tyverne, hvor få endnu er på ordningen, og her går effekten i retning af færre tyverier, hvilket formentlig skyldes, at det endnu overvejende er fysisk handicappede, som får førtidspension så tidligt i livet.

Antal år i skole har kun en systematisk negativ effekt (dvs. giver lavere kriminalitet) for de unge under 25 år. Den 29-årige mand med lang skolegang har altså ikke begået mindre kriminalitet de seneste 5 år end den 29-årige mand med kortere skolegang bag sig, når vi har taget højde for de i tabellen listede forhold: Sociale, økonomiske, familiemæssige og etniske forhold. Det er muligt, at det her spiller ind, at mange, som ender med en lang videregående uddannelse, stadig er under uddannelse, selvom de er 29 år. Hvis vi gennemfører samme analyse for de 35-årige mænd og medtager al den ejendoms kriminalitet, de har begået i alt, så finder vi nemlig en sammenhæng mellem uddannelseslængde og lavt antal domme for tyveri (ikke vist her).

For familiesituationen finder vi den forventede sammenhæng, at personer, som lever i parforhold eller har børn, begår mindre berigelseskriminalitet end andre. For de alleryngste passer mønsteret dog ikke helt, idet personer, som lever i parforhold så tidligt, laver mere kriminalitet. Til gengæld finder vi, ligesom man generelt finder, at det at have en ung mor statistisk set hænger sammen med

Tabel 3.2. Berigelseskriminalitet og socioøkonomisk baggrund. Mænd 2004.

Alder	19 år	24 år	29 år
Uddannelse	-	-	0
Indkomst	-	-	-
Ledighed	+	+	+
Kontanthjælp (ej ledig)	+	+	+
Førtidspension	0	-	0
Mors alder ved fødsel	0	0	+/- ^{a)}
Mor dømt for vold	+	+	+
Far dømt for vold	(+)	0	+
Mor dømt for ejendomskr.	+	+	+
Far dømt for ejendomskr.	+	+	+
Mors indkomst	0	0	0
Fars indkomst	(+)	0	0
Mors uddannelse	0	-	0
Fars uddannelse	-	0	-
Mors ledighed	+	-	0
Fars ledighed	(+)	0	+
Mor uden for arbejdsmarkedet	+	0	0
Far uden for arbejdsmarkedet	+	+	(-)
Kontrol for de største byer og landsdele	Ja	Ja	Ja
Kontrol for etnisk baggrund	Ja	Ja	Ja
Anden kontrol (interaktioner)	Ja	Ja	Ja
Antal observationer	28.537	32.525	38.025
R ² (pseudo)	0,22	0,31	0,36

Note: 0 angiver ingen effekt, +/- angiver positiv/negativ effekt på 5 % signifikansniveau, (+)/(-) angiver positiv/negativ effekt på 10 % signifikansniveau.

a): '+' tegn frem til mors alder = 22 år, og '-' tegn for mors alder over 22 år.

Anm. 'Negativ effekt' henviser til den statistiske sammenhæng. Hvis fx høj uddannelse hænger sammen med lav kriminalitet, er dette en 'negativ effekt'.

Kilde: Egne beregninger, Poisson regression, baseret på data fra Danmarks Statistik.

høj kriminalitet; jo yngre hun var (dog ikke 21 år eller derunder), da hun fik den søn, som indgår i vores stikprøve, jo flere tyverier begår han. Effekten slår dog først igennem, når de unge mænd er sidst i 20'erne. Endelig viser det sig, at forældrenes kriminelle historie også spiller en rolle. Hvad enten forældrene er dømt for volds- eller ejendoms kriminalitet, ser det ud til at hænge sammen med, at børnene begår mere ejendoms kriminalitet.

Forældrenes tilknytning til arbejdsmarkedet har ligeledes en betydning for omfanget af børnenes deltagelse i berigelseskriminali-

tet: Jo mere ledige forældrene er, eller jo mere de er helt uden for arbejdsmarkedet, jo flere tyverier dømmes deres sønner for i de helt unge år. Sammenhængen er mindre systematisk senere hen.

3.4.2. Etnisk baggrund

Vi har gjort en del ud af at kontrollere for etnisk baggrund i analyserne, dels for at få en højere forklaringsgrad, dels fordi det har en selvstændig interesse. Og resultaterne er også meget interessante. De er samlet i tabel 3.3. Det mest overraskende er, hvor stor forskel der er internt i gruppen af indvandrere i almindelighed og inden for gruppen med en ikke-vestlig oprindelse i særdeleshed.

Unge indvandermænd med ikke-vestlig baggrund begår langt flere ejendomsforbrydelser end jævnaldrende danske mænd. Men dette forhold dækker over meget store forskelle internt i gruppen af ikke-vestlige unge mænd. Først og fremmest er der meget stor forskel på, hvilket oprindelsesland der er tale om. Og der er forskel på, om personer er født i Danmark eller ej; men ikke på den forventede måde. Det er nemlig ikke sådan, at personer født i Danmark er systematisk mere kriminelle end jævnaldrende født i familiens oprindelsesland. Dette afhænger faktisk både af alder og oprindelsesland.

Endelig gælder det for de fleste etniske grupper, at de ikke begår mere ejendoms kriminalitet end danskere med de samme demografiske, sociale og økonomiske karakteristika, efter at de er fyldt 20 år.

Et tydeligt eksempel på dette er unge af tyrkisk herkomst. Som det fremgår af tabel 3.3., så begår de unge med tyrkisk baggrund samlet set kun flere tyverier end jævnaldrende danske mænd, indtil de bliver 20 år. Og for mænd under 20 år skyldes effekten alene, at de tyrkiske efterkommere begår flere tyverier end sammenlignelige danskere. De tyrkiske efterkommere først i tyverne får også flere domme end danske mænd, men de jævnaldrende tyrkiske indvandrere får færre domme end danskerne. I årene fra 25 til 29 laver de unge med tyrkisk baggrund helt generelt samme mængde ejendoms kriminalitet som jævnaldrende danskere, uanset om de er født i Danmark eller ej. De unge mænd med pakistansk baggrund deltager i ejendoms kriminalitet efter lidt det samme mønster som de unge med tyrkisk baggrund. Dog får de også flere domme end danskerne, når de er først i 20'erne, hvilket de unge med tyrkisk

baggrund jo altså ikke gør, og før de fylder 20 år, får de, som ikke er født i Danmark, også flere domme end unge danske mænd.

Unge indvandrermand fra Sydamerika, Østasien og fra lande som Bosnien begår tyverier i samme omfang som deres danske jævnaldrende, også *inden* de fylder 20 år. De yngste og de ældste fra Sydøsteuropa har en vis tendens til at begå mere ejendoms kriminalitet end sammenlignelige danskere.

Nogle af de lidt større indvandrergrupper får, ligesom de tyrkiske unge, kun flere domme end danskerne i de helt unge år. Det gælder personer med baggrund i fx det øvrige Afrika (minus Somalia og de arabiske lande), Irak eller Somalia: Før det 20. år laver de flere

Tabel 3.3. Berigelseskriminalitet og etnisk baggrund for indvandrere (I) og efterkommere (E). Mænd 2004.

Alder	19 år				24 år				29 år				
Etnisk baggrund	I+E	I+E	I	E	I+E	I+E	I	E	I+E	I+E	I	E	
Sydamerika	+	(+)	0	a	0	0	0	a	0	0	0	a	
Syd- og Sydøstasien	+	0	0	} 0	+	0	-	} +	(+)	0	0	} 0	
Østasien	-	0	0		0	0	0		0	0	0		0
Øvrige Afrika	+	+	+	} a	+	0	0	} a	(+)	0	0	} a	
Irak	+	+	+		+	-	-		+	+	0		(-)
Somalia	+	+	+		+	0	0		+	+	-		-
Tyrkiet	+	(+)	0	+	+	0	-	+	+	0	0	0	
Pakistan	+	+	+	+	+	+	0	+	(+)	0	0	0	
Libanon	+	+	+	} +	+	+	+	} +	+	+	+	} +	
Arabiske lande	+	+	+		+	+	+		+	+	+		0
Bosnien	+	0	0	} 0	0	0	0	} 0	0	0	0	} +	
Syd- og Østeuropa	+	+	+		0	0	0		+	+	+		+
Vestlige lande	(-)	0	0	0	-	-	-	0	-	-	-	0	
Andre lande	+	+	+	0	+	+	0	+	+	+	+	+	
Kontrol for socioøkonomiske forhold	Nej	Ja			Nej	Ja			Nej	Ja			
Kontrol for de største byer og landsdele	Ja	Ja			Ja	Ja			Ja	Ja			
Andet	Nej	Ja			Nej	Ja			Nej	Ja			
Antal observationer	28.537				32.525				38.025				
R2 (pseudo)	0,06	0,22	0,22		0,04	0,30	0,31		0,02	0,36	0,36		

Note: 0 angiver ingen effekt, +/- angiver positiv/negativ effekt på 5 % signifikansniveau, (+)/(-) angiver positiv/negativ effekt på 10 % signifikansniveau. a: For få personer til at kunne estimeres.

Kilde: Egne beregninger, Poisson regression, baseret på data fra Danmarks Statistik.

tyverier end jævnaldrende danske mænd, men derefter ligger de på niveau med de unge danske mænd, og nogle har endda en tendens til at ligge under. Personer med somalisk baggrund laver fx færre tyverier end jævnaldrende danske mænd, når de er nået op sidst i 20'erne. Det samme gælder for irakere, når de er først i 20'erne – og i begge tilfælde når vi har kontrolleret for betydningen af en lang række socioøkonomiske forhold.

I den hårde ende har vi indvandrere med libanesiske eller anden arabisk baggrund. De udfører generelt mere ejendoms kriminalitet end jævnaldrende danske unge mænd, både før og efter de er fyldt 20 år.

Det er interessant at skele til, om det overvejende er indvandrerne, eller overvejende er efterkommerne, som bidrager til disse resultater – eller om de er lige gode om det, så at sige. Dette er også markeret i tabel 3.3., så vidt antallet af personer i de enkelte landegrupper tillader det. Som antydnet ovenfor så er der ikke nogen klar systematik, når personerne er delt op både på alder, oprindelsesland og på, om de er født i Danmark eller ej. For de helt unge er der faktisk en svag tendens til, at personer født i Danmark begår færrest tyverier, med de unge med tyrkisk og pakistansk baggrund som undtagelser. Men i alle tilfælde er forskellene på første og an-

den generation ikke statistisk sikre og kan skyldes tilfældigheder. For unge i begyndelsen af 20'erne med tyrkisk eller pakistansk baggrund gælder det mønster, som man ofte hører om, nemlig at anden generation er mere kriminel end de, som er født i hjemlandet (og det forhold er statistisk sikkert). Men det gælder fx ikke for unge med arabisk, inklusive libanesisk, baggrund, igen for de unge i begyndelsen af 20'erne.

3.5. Konklusion og fortolkninger

Hvad angår sammenhængen mellem demografiske og socioøkonomiske forhold hos unge mænd og omfanget af deres ejendoms kriminalitet, så fandt vi stor set det, vi forventede. Unge mænd med lav uddannelse, lav indkomst og høj ledighed udfører mest kriminalitet. En anden ting af interesse i analyserne var, at moderens alder ved fødslen tilsyneladende havde en effekt forstået på den måde, at lav alder (ned til 22 år) hang sammen med høj kriminalitet. Forældrenes egen kriminalitet så også ud til at være forbundet med en blivende højere kriminel aktivitet hos børnene. Mens forældrenes ringe tilknytning til arbejdsmarkedet overvejende hang sammen med højere kriminalitet i de yngste år.

Der var som forventet stor forskel på betydningen af etnicitet alt efter, om vi kontrollerede for alle de socioøkonomiske og demografiske forhold eller ej.

Men hvornår skal man lægge vægt på resultater, der henholdsvis inddrager mange og ingen af de demografiske og socioøkonomiske forhold ved sammenligning af fx etniske grupper med danskerne? Vi har valgt at vise begge typer resultater, idet vi dog i alle analyserne har kontrolleret for betydningen af by vs. land og forskellene mellem landets regioner.

Hvis perspektivet er at forstå det kriminelle aktivitetsniveau for en given person eller gruppe, så er det versionen med de mange kontrolvariable, som er den relevante. Hvis man derimod er interesseret i andre spørgsmål, fx om hvordan demografiske ændringer påvirker kriminaliteten i samfundet, så er det den med de få kontrolvariable, som er den relevante.

4. Fører arbejdsløshed til kriminalitet?

Af Lars Pico Geerdsen og Torben Tranæs

4.1. Introduktion

Som vi har set i kapitel 3 og skal se i kapitel 6, er kriminalitet og ledighed tæt forbundet. Ledige personer begår mere kriminalitet end personer i beskæftigelse, og personer, der har begået kriminalitet, har en markant lavere sandsynlighed for efterfølgende at finde beskæftigelse, ligesom de forlader arbejdsmarkedet tidligere end andre. Det er dog endnu ikke afklaret, hvordan sammenhængen er mellem ledighed og kriminalitet.

I kapitel 6 fokuserer vi på beskæftigelsessituationen for personer, der allerede havde begået kriminalitet og fået en straf. Hypotesen er, at kriminalitet i sig selv har en negativ effekt på personers efterfølgende arbejdsmarkedskarriere.¹ Det er dog også tænkeligt, at ledighed i sig selv kan påvirke personers risiko for at begå kriminalitet. Denne – i forhold til kapitel 6 – omvendte kausalitet er emnet for dette kapitel.

Ideen, at ledighed i sig selv kan drive folk ud i kriminalitet, er på ingen måde ny. Stephan Hurwitz og Karl O. Christiansens bog fra 1971 indeholder mange historiske eksempler på sammenhænge mellem tyveri og forskellige indikatorer for nød, bl.a. arbejdsløshed. Tilsvarende kunne man så sent som i 1968 læse i Berlingske Tidende:

‘... Roskilde Politi har konstateret et stærkt stigende antal fødevareretyverier og andre berigelsesforbrydelser, begået af nød. Flere arbejdsløse er anholdt. De har begået ulovligheder for at dække løbende omkostninger.’ Berlingske Tidende 3.1.1968.

Synspunktet er her, at ledighed medfører en nedgang i velstand, som nødvendiggør tyveri for at skaffe tag over hovedet og mad. Som følge af en, siden dengang, udbygget ledighedsforsikring og kontanthjælp holder denne forestilling ikke nødvendigvis i dag i sin absolutte version, hvor det er den forarmelse, som ledigheden

fører med sig, der gør folk mere tilbøjelige til at begå kriminalitet.

Hvis ledighed skal påvirke risikoen for kriminalitet i dag, må det være ud fra en tese om betydningen af indkomstforskelle, altså at ledighed medfører relativ nød. Ledighed betyder, at man synker ned i indkomsthierarkiet; lige pludselig kan man ikke give sig og sine den levestandard, som man, og evt. også de, forventer.²

Men der er også andre kanaler end manglende indkomst, hvorigennem ledighed ville kunne stimulere kriminalitet. En mulighed kunne være, at især unge ledige som følge af den øgede fritid simpelthen får mere tid til at begå kriminalitet. Det kan også være, at manglen på beskæftigelse gør, at personer ryger tilbage eller forbliver i miljøer, hvor kriminalitet er mere accepteret.

Hvis ledighed i sig selv medfører kriminalitet, skaber det mulighed for nogle uheldige feedback-mekanismer på arbejdsmarkedet: Manglende beskæftigelse øger risikoen for at begå kriminalitet, begået kriminalitet mindsker personers sandsynlighed for beskæftigelse (kapitel 6), hvilket øger risikoen for kriminalitet etc. Det er derfor ikke uvigtigt, om ledighed i sig selv medfører øget risiko for kriminalitet, og derved kan sætte en negativ spiral i gang.

I dette kapitel vil vi se på, om ledighed medfører kriminalitet. Det vil vi gøre ved at benytte to forskellige teknikker. Først ser vi på

ledighed og kriminalitet i alle danske kommuner for perioden 1984 til 2004. For at sikre, at en mulig sammenhæng virkelig skyldes ledigheds påvirkning af kriminalitet – og ikke omvendt – fokuserer vi på kommunespecifikke variationer i ledigheden, som ikke kan genfindes i amtet eller hele landet. Ideen er, at en lokal stigning i ledighed måske også øger kriminaliteten i den givne kommune. Som den *anden* analyse fokuserer vi på mænd, der arbejder på en virksomhed, der lukker ned. Vi sammenligner disse mænd med en kontrolgruppe af mænd med nøjagtig de samme karakteristika, og som er ansat i lignende virksomheder, der ikke lukker. Hvis de virksomhedslukkede mænd faktisk efterfølgende begår mere kriminalitet, slutter vi, at det må skyldes den øgede ledighed.

Kapitlet her giver en oversigt over resultaterne af undersøgelser, hvor begge teknikker er brugt, og som offentliggøres i en baggrundsrapport, der kan rekvireres hos forfatterne.

I afsnit 4.2. indleder vi med at gennemgå den empiriske litteratur, som har undersøgt netop denne sammenhæng. Dernæst præsenterer vi i afsnit 4.3. en estimation af sammenhængen baseret på udsving over tid i de enkelte kommuner i ledighed og kriminalitet. I afsnit 4.4. går vi videre og benytter virksomhedslukninger til at undersøge, om de berørtes kriminalitet øges. Endelig konkluderer vi i afsnit 4.5.

4.2. Tidligere forskning om ledighed og kriminalitet

Man har forsket i den mulige sammenhæng mellem ledighed og kriminalitet i mere end 100 år, som anført af Cantor og Land i deres artikel fra 1985. Blandt de tidligste studier kan nævnes et af W. Bonger helt tilbage fra 1916 og et af D.C. Thomas fra 1925. Der findes en række oversigter over litteraturen. Bl.a. af Gillespie fra 1978, af Wilson fra 1983, af Long og Witte fra 1981 og af Theodor G. Chiricos fra 1987.

I de tidligste studier fokuserer man primært på kriminologiske teorier. Ifølge Cantor og Land findes den indfaldsvinkel blandt andet i en lang række studier af Brenner (1971, 1976, 1978a, 1978b). Den grundlæggende ide i Brenners studier er, at individers manglende evne til at opretholde deres levekår som følge af ledighed kan medføre 'stress', som dermed kan medføre kriminalitet.

I den nyere litteratur er de kriminologiske teorier blevet suppleret med elementer fra den økonomiske teori om kriminalitet. Disse

studier er overvejende inspireret af Beckers vigtige teoretiske bidrag fra 1968. Modellerne beskriver individer, som afvejer fortjenesten ved kriminalitet imod omkostninger ved at blive fanget. Det essentielle argument i disse modeller er, at jo lavere ens økonomiske status er, desto større er gevinsten ved kriminalitet i forhold til lovligt arbejde, og desto lavere er de oplevede omkostninger i tilfælde af, at man bliver fanget, jf. fx den nævnte artikel af Cantor og Land.

Størstedelen af de empiriske studier inden for dette felt er baseret enten på tidsserie-data (gennemsnitsværdier for befolkningen i en region eller et land igennem en hel årrække) eller tværsnits-data (data for en større gruppe mennesker i ét år). Ud af de 63 empiriske studier, som Chiricos undersøger i sit 1987-studie, er hovedparten baseret på tværsnit og kun en mindre del på tidsserier. I tværsnits-studierne er analyseenheden oftest stater, byer eller politidistrikter.

Selvom man i mange år har forsket i, hvordan ledighed påvirker kriminalitet, har holdningen til, hvordan man skulle forstå resultaterne, ændret sig flere gange i perioden. Ifølge Theodor G. Chiricos (1987) blev sammenhængen mellem ledighed og kriminalitet i en periode imellem 1970 og 1990 anset for at være allerhøjest svag. Han kalder denne forståelse en 'consensus of doubt', og han udfordrer denne konsensus ved at undersøge et stort antal studier, som er blevet publiceret mellem 1960 og 1980. Han finder en klar overvægt af resultater med en positiv sammenhæng mellem ledighed og kriminalitet (85 %). For ledighed og voldelig kriminalitet finder han ikke helt den samme klare sammenhæng (64 % finder en positiv sammenhæng).

Fra 1990'erne og frem har enkelte studier udnyttet fremkomsten af mere detaljerede data og stærkere computere. Studierne er baseret på datasæt, hvor man har ledigheds- og kriminalitetsoplysninger for den relevante enhed i flere sammenhængende perioder.³ Eksempler på disse studier er Lee (1993), Levitt (1996, 1997, 2001), Edmark (2005). Disse studier finder generelt en klar positiv sammenhæng mellem ledighed og berigelseskriminalitet, men finder ofte ingen systematisk sammenhæng mellem ledighed og voldskriminalitet, jf. Levitt (2001).

I næsten alle studier er sammenhængen undersøgt alene ved at analysere, om kriminalitet og ledighed er statistisk korreleret. Man kan altså ikke være helt sikker på, at afhængigheden (alene) går fra ledighed til kriminalitet. Det er også tænkeligt, at kausaliteten går

den anden vej, eller at der er 'feed-back', således at øget kriminalitet i et område medfører øget ledighed. Der er kun få studier, som tager denne udfordring op. I Steven Levitts artikel fra 2001 forsøger han sig med at inddrage information fra tidligere år (en såkaldt lag-struktur) ud fra den tankegang, at ledigheden året før ikke kan skyldes kriminaliteten i indeværende år.

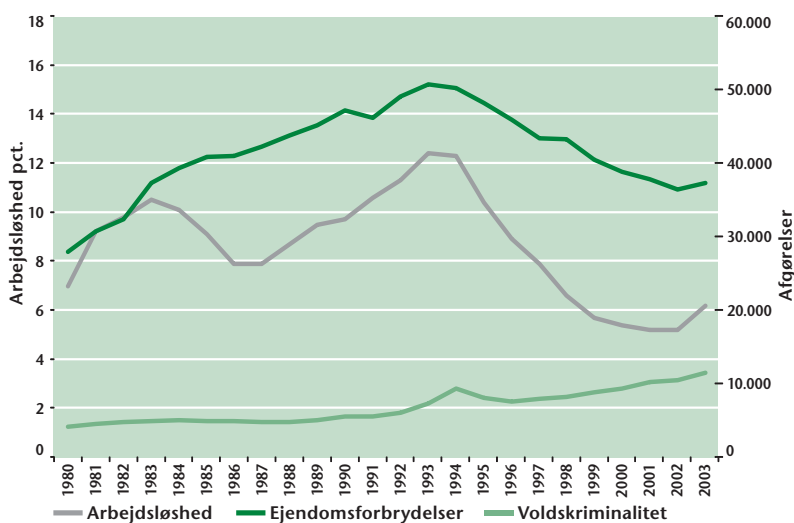
Vi har kun kunnet finde ét studium, som baserer analysen på egentlig uafhængig variation i ledigheden, variation som ikke *kan* skyldes ændringer i kriminalitetsniveauet, og det er Raphael og Winter-Ebmer. I deres artikel fra 2001 benytter de lukning af militærbaser samt et mål for de enkelte staters udsathed for 'oliepris-chok' som stedfortræder for uafhængige stigninger i ledigheden (et såkaldt 'instrument') for derved at isolere effekten af ledighed på kriminalitet. De benytter amerikanske data for at estimere effekten af ledighed på 7 forskellige 'felony offences,' det vil sige lidt større forbrydelser, som behandles af de føderale myndigheder. Raphael og Winter-Ebmer finder også en positiv sammenhæng mellem ledighed og kriminalitet. Ydermere, når de benytter de nævnte 'instrumenter', så peger deres analyse på en endnu større effekt af ledighed end ellers.

4.3. Analyse af ledighed og kriminalitet

Hvis ledighed påvirker personers risiko for at begå kriminalitet, burde vi også finde, at områder, hvor ledigheden stiger, oplever en tilsvarende stigning i kriminalitet. Denne kobling er blevet undersøgt i flere empiriske studier (som beskrevet ovenfor). I studierne har man undersøgt geografiske områder opdelt ud fra stater, kommuner, politidistrikter og byområder, jf. Chiricos (1987).

En simpel graf over ledigheds- og kriminalitetsniveauet i Danmark over tid viser en betydelig sammenhæng mellem ledighed og berigelseskriminalitet, se figur 4.1. Derimod ser der ikke ud til at være en klar sammenhæng mellem ledighed og voldskriminalitet. De danske data ligger således fint i tråd med de empiriske resultater baseret på især amerikanske data, jf. ovenfor.

Figur 4.1. Ledighedsniveau og antallet af strafferetslige afgørelser 1980-2003.

Kilde: Egne beregninger på hele befolkningen, Danmarks Statistik.

Den stærke sammenhæng på makroniveau mellem ledighed og berigelseskriminalitet indikerer, at der er en kausal sammenhæng mellem disse to variable. Hvorvidt effekten også går fra ledighed til kriminalitet, kan dog ikke udledes af grafen alene.

For at komme tættere på en mulig kausal sammenhæng har vi testet en række statistiske modeller (regressionsmodeller) over sammenhængen mellem den gennemsnitlige årlige ledighed og kriminalitet på kommuneniveau. Vores formål er at anvende de uafhæn-

gige spring i ledigheden, som forekommer i kommunerne (fx som følge af virksomhedslukninger eller -opstart) og undersøge, om kriminalitetsraten følger med.

I tråd med den internationale forskning er domme i det følgende opdelt i 2 kategorier: Berigelse og vold. Vi undersøger sammenhængen mellem ledighedsniveauet i en given kommune og det gennemsnitlige antal domme (som vi af tekniske grunde tager logaritmen til, inden vi anvender variabelen i analysen). Det er vores mål, at sammenhængen mellem ledighed og kriminalitet alene skal bestemmes af den variation i ledigheden og den deraf følgende kriminalitet, som sker i den enkelte kommune. Det er ikke troværdigt, hvis den generelle trend i den omkringliggende region og i Danmark generelt er med til at bestemme sammenhængen. Det er ikke tilstrækkeligt, at kriminaliteten er høj i Danmark på tidspunkter, hvor ledigheden også generelt er høj. Det skal være kriminaliteten i kommune A, som skal være høj, når ledigheden i kommune A er høj, hvis vi skal konkludere, at ledighed øger kriminaliteten. Og netop ved at fokusere på disse (idiosynkratiske) spring, eller stød, i ledighed, som er specifikke for den enkelte kommune, håber vi at identificere en kausal sammenhæng mellem ledighed og kriminalitet i den enkelte kommune. Det specifikke for hver enkelt kommune finder vi ved at se på *forskellen* mellem i det her tilfælde ledigheden i kommunen og ledigheden på landsplan og i amtet.⁴

I tabel 4.1. præsenteres resultaterne fra forskellige analyser af både berigelses- og voldskriminalitet. Det generelle resultat er, at 1 %-point stigning i ledighed medfører en ca. 3 % stigning i niveauet for berigelseskriminalitet. Dvs., forskellen på om ledigheden er 10 % eller 6,5 % er, at der er 10 % mindre berigelseskriminalitet, når ledigheden er lav.

Dette resultat stemmer godt overens med det, Steven Levitt rapporterer for den amerikanske forskning, jf. Levitt, (2001). Vores effekt er lidt større end de generelle, som ligger på omkring 2 % lavere berigelseskriminalitet for hvert %-point, ledigheden falder.

For voldskriminalitet finder vi ikke den samme positive sammenhæng, dvs. at høj ledighed og høj voldskriminalitet hører sammen. Vi finder den forventede positive sammenhæng, men den er meget svag og langt fra signifikant. Også dette resultat stemmer overens med de empiriske resultater, der er fremkommet i tidligere forskning.

Tabel 4.1. Sammenhængen mellem ledighed og kriminalitet i kommune-niveau paneldata, 1984-2004.

	Antal berigelsesdomme pr. 100 indbyggere		Antal voldsdomme pr. 100 indbyggere	
Ledighedsprocent i indeværende år	0,035 (0,009)**	0,028 (0,011)**	0,002 (0,012)	0,006 (0,014)
Amt*år- interaktioner	Nej	Ja	Nej	Ja
Justeret R ²	0,23	0,27	0,12	0,24

Anm.: Der er anvendt årlige data på kommune-niveau. Regressionerne er vægtede med kommunernes relative størrelse. Der er inkluderet kommune-fixed-effects og årsummier. Derudover er der kontrolleret for fordelingen af alder, indkomst, børn og uddannelse. Antallet af observationer er 5.183 for berigelseskriminalitet og 4.013 for volds-kriminalitet.

** indikerer signifikant effekt på 5 %-niveau. 'Amt*år-interaktionen' tillader amtsafhængige konjunkturer.

Resultaterne indikerer altså, at ledighed medfører en øget berigelseskriminalitet, mens voldskriminalitet begås uafhængigt af ledighed. Notér at dette resultat understøtter vores hypotese om, at en evt. sammenhæng, fundet med den valgte metode, kan tolkes som en kausal effekt fra ledighed til kriminalitet. Det kan nemlig let vises empirisk, at personer, der begår voldskriminalitet, også generelt har en højere ledighed. Så der er altså en statistisk sammenhæng mellem vold og ledighed på det individuelle niveau. Men ifølge de ovenstående resultater er det altså ikke tilfældet, at en stigende ledighed i en kommune medfører en samtidig stigning i voldskriminaliteten i kommunen – i hvert fald ikke i sådan et omfang, at det kan måles med rimelig sikkerhed.

4.4. Firmalukning og kriminalitet

Tidligere empirisk forskning samt vores egne tests på kommune-niveau-data indikerer, at øget ledighed medfører en stigning i berigelseskriminalitet. Vi vil dog gerne sikre, at årsagssammenhængen virkelig går fra ledighed til kriminalitet. For at teste denne sammenhæng yderligere foretages en analyse af personer, der har været ansat på virksomheder, der lukker ned. Denne persongruppe følges både inden og efter virksomhedslukningen og vi sammenligner deres kriminalitet med andre personer, som ikke oplever en virksomhedslukning. En eventuel forskel i kriminalitet efter virksomhedslukningen fortolker vi som en ændring, der er afstedkommet af den uafhængige 'ledighedsøverskelse' eller ledighedschok, som den

ene gruppe har været ude for. Ledighedschokket er uafhængigt af de berørte personers kriminalitet, fordi virksomheder ikke lukker i stor stil, fordi deres ansatte lige pludselig er blevet kriminelle. Et ledighedschok, som er uafhængigt på denne måde, kaldes et eksogent ledighedschok.

I dette studie undersøges kun mænd. Grunden er, at kriminalitetsniveauet for kvinder generelt er meget lavt i Danmark. I tabel 4.2. præsenteres antallet af mænd, der oplever en virksomhedslukning på det danske arbejdsmarked i perioden 1990 til 2003. Som det fremgår af tabellen, ligger niveauet relativt konstant omkring 6.000 mænd. Der er enkelte spring. I 1991 steg tallet til næsten 11.000 efterfulgt af 8.600 mænd i 1992. Dette kunne være en afledt effekt af de store banksammenlægninger i 1990.⁵ Vi fokuserer alene på mænd som oplever, at den virksomhed, de arbejder for, forsvinder helt fra arbejdsmarkedet. Dvs. vi udelukker mænd, som alene oplever, at deres pågældende afdeling af en virksomhed lukker, eller som oplever, at deres virksomhed opkøbes eller lignende. Dette gør vi for at maksimere sandsynligheden for, at de oplever ledighed som følge af lukningen.

Tabel 4.2. Antallet af mænd som oplever forskellige kombinationer af virksomheds- eller arbejdsstedslukning, 1990-2003.

	Lukning: Både arbejdsstedslukning og virksomhedslukning	Forflyttelse: Arbejdsstedslukning uden virksomhedslukning	Opkøb: Virksomhedslukning uden arbejdsstedslukning
1990	6.530	6.357	9.817
1991	10.931	7.026	19.113
1992	8.606	5.410	56.696
1993	6.133	5.932	8.823
1994	5.542	5.644	6.108
1995	5.548	4.822	7.271
1996	4.761	3.940	14.489
1997	4.099	3.535	7.723
1998	4.593	3.595	10.500
1999	6.242	4.448	28.954
2000	6.204	3.620	14.221
2001	6.864	4.116	11.851
2002	6.121	5.475	13.332
2003	5.729	4.922	8.917

Kilde: Egne beregninger på data fra Danmarks Statistik.

Vores fortolkning af data kræver to antagelser. For det første antager vi, at en virksomhedslukning rammer tilnærmelsesvist tilfældigt. Det kan være, at enkelte brancher oplever flere lukninger end andre. Men vi antager, at forskellene er observerbare, dvs. at forskellene netop skyldes virksomhedernes tilhørsforhold til forskellige brancher eller andre forhold, vi har informationer om, og derfor kan tage højde for i analysen. For det andet antager vi, at oplevelsen af en virksomhedslukning ikke i sig selv påvirker personers kriminalitetstilbøjelighed. Dvs., hvis en virksomhedslukket person begår mere kriminalitet efter lukningen, skyldes det alene den ledighed, han udsættes for som følge af lukningen.

Den første antagelse, at virksomhedslukning er ens fordelt over hele befolkningen, kan tjekkes ved at sammenligne de to grupper af mænd. I tabel 4.3. præsenteres gennemsnit og standardafvigelser for de mænd, der oplever virksomhedslukning, og de mænd, der ikke oplever det. Fortegnene på forskellene er, som man måtte forvente, udfra hvad der generelt karakteriserer ledige. Fx: Virksomhedslukkede mænd har færre børn, mindre uddannelse og en højere risiko for at leve alene etc. Dog finder vi ingen markante forskelle imellem de to grupper. Alle forskellene er signifikante. Men det beror primært på den ekstremt store stikprøvestørrelse. Med andre ord,

Tabel 4.3. Andele/gennemsnit og standardafvigelser for de virksomhedslukkede mænd og kontrolgruppen.

	De virksomhedslukkede		Kontrolgruppen	
	Andel/gen-nemsnit	St. afv.	Andel/gen-nemsnit	St. afv.
Landbrug m.v.	0,018	0,132	0,018	0,132
Fremstillingsvirksomhed	0,213	0,409	0,283	0,451
Byggeri	0,132	0,338	0,096	0,295
Engrosvirksomhed	0,085	0,278	0,077	0,266
Detailhandel og tjenesteydelser	0,061	0,239	0,073	0,260
Hotel og restauration	0,081	0,273	0,029	0,168
Transport, rejser og samfærdsel	0,108	0,310	0,083	0,275
Finansierings- og handelsvirksomhed	0,046	0,209	0,028	0,165
Varige forbrugsgoder, fast ejendom og biler etc.	0,113	0,317	0,078	0,268
Akademikere	0,048	0,215	0,033	0,179
Offentligt ansatte og andre serviceerhverv	0,093	0,291	0,200	0,400
Antal års skolegang	11,291	2,140	11,352	2,158
Indtjening året før (i 1.000 kr.)	203,877	128,126	206,685	115,741
Arbejdsløshed 1 år tidligere	0,049	0,131	0,037	0,115
Arbejdsløshed 2 år tidligere	0,059	0,159	0,051	0,149
Arbejdsløshed 3 år tidligere	0,058	0,158	0,053	0,152
Enlig	0,849	0,358	0,836	0,370
Antal børn	0,250	0,433	0,274	0,446
Nov. ansættelsesstatus 2 år tidligere	0,870	0,337	0,882	0,323
Nov. ansættelsesstatus 3 år tidligere	0,829	0,377	0,840	0,367
Alder	24,811	3,894	24,945	3,953
Under uddannelse året før	0,255	0,436	0,247	0,431

Anm.: Antallet af observationer blandt de virksomhedslukkede = 81.249. Antallet af mænd i kontrolgruppen = 101.209 (som er trukket tilfældigt fra hele kontrolgruppen af mænd, som ikke oplever virksomhedslukninger). Som følge af det store antal observationer er alle middelværdier for virksomhedslukkede og kontrolgruppen signifikant forskellige fra hinanden. Eneste undtagelse er variabelen 'Landbrug m.v.'.

Kilde: Egne beregninger på data fra Danmarks Statistik.

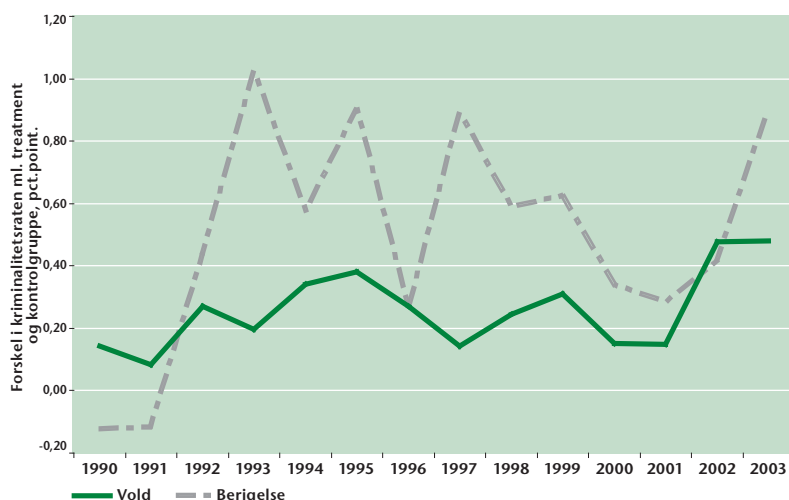
ingen af variablene indikerer, at gruppen af virksomhedslukkede mænd og kontrolgruppen af mænd er to meget forskellige grupper. I de test, vi har gennemført, har vi dog sikret os, at de to grupper er så ens, at evt. forskelle ikke vil kunne påvirke resultatet hverken den

ene eller den anden vej. Processen med at gøre grupperne ens kaldes at 'balancere' de to grupper. Ideen bag 'balancering' er, at man sørger for at udvælge kontrolgruppen af mænd på sådan en måde, at den har nøjagtig samme fordeling som gruppen af virksomhedslukkede mænd for alle relevante variable. Fx hvis 3 % af de virksomhedslukkede mænd har en kriminel baggrund, så sørger man for, at også 3 % af mændene i kontrolgruppen har en kriminel baggrund. På den måde kan en eventuel forskel i ledighed ikke skyldes de observerbare forskelle i netop disse karakteristika.

Inden kriminalitetsniveauet for de to balancerede grupper sammenlignes, vil vi først sammenligne de virksomhedslukkede med kontrolgruppen uden at manipulere data. I figur 4.2. præsenteres forskellen i raten af berigelsesdomme og voldsdomme for de to grupper i perioden 1990-2003. Som det fremgår af grafen, er der kun to år, hvor de virksomhedslukkede har en lavere kriminalitetsrate end kontrolgruppen, og det er for berigelseskriminalitet i 1990 og 1991. Der er relativt meget variation over årene, men overordnet ser det ud til, at gruppen af virksomhedslukkede mænd opnår ca. 0,2 %-point flere voldsdomme og 0,6 %-point flere berigelsesdomme end kontrolgruppen.

Den øgede kriminalitet blandt mænd, der har oplevet en virksomhedslukning, i forhold til mænd, som fortsat er i beskæftigelse, kunne skyldes andre forhold end ledighed. Det kunne fx være til-

Figur 4.2. Forskellen i kriminalitetsraten for de virksomhedslukkede og de ikke-lukkede (virksomhedslukkede minus kontrolgruppen), 1990-2003.

Kilde: Egne beregninger på data fra Danmarks Statistik.

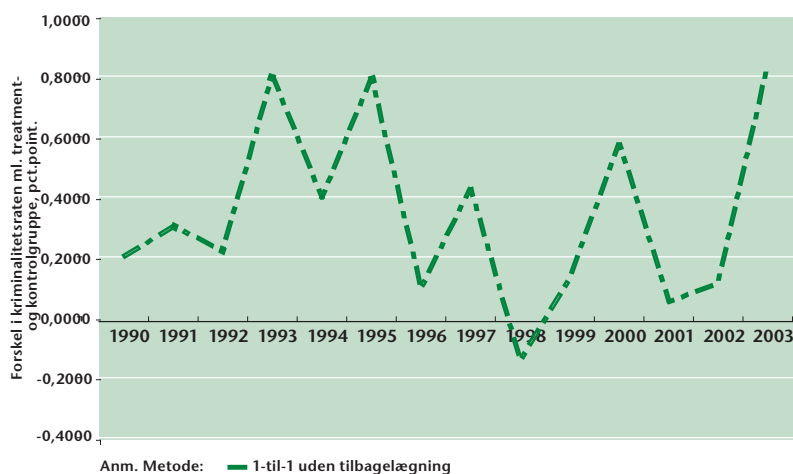
fældet, at det netop er de mest kriminelle mænd, som oftest oplever virksomhedslukninger. Men dette er ikke umiddelbart tilfældet. De forskellige mandetyper ser i øvrigt ud til at være jævnt fordelt både blandt de virksomhedslukkede og kontrolgruppen, jf. tabel 4.3. For dog at være helt sikre på, at effekten på kriminalitet ikke alene skyldes personforskelle, testes effekten af virksomhedslukning ved at sammenligne de virksomhedslukkede mænd med den balancerede kontrolgruppe, jf. ovenfor.

Resultaterne baseret på de balancerede data er præsenteret i figur 4.3. Effekten af virksomhedslukning testes udelukkende for den samlede kriminalitet, altså berigelseskriminalitet og vold slået sammen. Grunden er, at især voldsdommene er så få i antal, at vi ikke vil være i stand til at producere signifikante testresultater, selvom der rent faktisk er en effekt.

Som det fremgår af figur 4.3., er der kun et år, hvor den balancerede kontrolgruppe har et højere gennemsnitligt kriminalitetsniveau end gruppen af virksomhedslukkede mænd (1998). For de resterende år er kriminalitetsniveauet højest for de virksomhedslukkede mænd. For de fleste år ligger forskellen og svinger mellem 0,2 pct.-point og 0,6 pct.-point, jf. figur 4.3.

For en del af årene er forskellen mellem de to gruppers gennemsnitlige kriminalitetsniveau ikke signifikant større end 0. Generelt kræver det en forskel i kriminalitet på mere end 0,5 pct.-point før,

Figur 4.3. Den estimerede kriminalitetsforskel ml. virksomhedslukkede og kontrolgruppen (%-point), 1990-2003.

Kilde: Egne beregninger på data fra Danmarks Statistik.

at forskellen vil være signifikant forskellig fra 0 på et 5 % niveau. Det høje krav til forskellen mellem de to gruppers kriminalitet skyldes primært, at vi på årsniveau ikke har særligt mange observationer af mænd, der oplever en virksomhedslukning, jf. tabel 4.5. i bilag 1. Vi har derfor valgt at samle oplysningerne i 4 tidsperioder. Resultaterne for perioderne præsenteres i tabel 4.4. Med undtagelse af perioden 1998-2000 finder vi en signifikant højere kriminalitet for mænd, som har oplevet virksomhedslukning sammenlignet med en lignende gruppe, som blot ikke har oplevet deres virksomhed lukke. Forskellen i kriminalitet ligger i 3 af perioderne mellem ca. 0,35 %-point og 0,5 %-point.

Tabel 4.4. Forskel i gennemsnitligt antal domme mellem gruppen af virksomhedslukkede og kontrolgruppen, 1990-2003.

År	1 til 1 estimater uden tilbagelægning	Standardfejl
1990-1993	0,3470***	(0,1341)
1994-1997	0,4641***	(0,1975)
1998-2000	0,1556	(0,1862)
2001-2003	0,3693**	(0,1917)

Anm.: Tallene i parentes angiver standard fejl. *** estimatet er signifikant større end 0 på et 1 % niveau. ** estimatet er signifikant større end 0 på et 5 % niveau.

4.5. Konklusion

I kapitel 6 fokuserer vi som nævnt i indledningen på den mulige kausale sammenhæng mellem det at få en dom og efterfølgende arbejdsmarkedstilknytning. Vi skal se, at personer, der dømmes, har en markant større risiko for helt at forlade arbejdsmarkedet end andre personer, og umiddelbart efter afsonet dom har de en markant højere ledighed end andre personer. Der er ikke nogen tvivl om, at det at modtage en dom, navnlig en lidt længere dom, rent kausalt har en stærk effekt på personers fremtidige arbejdsmarkedstilknytning. Men måske går kausaliteten også i den anden retning. Måske medfører ledighed i sig selv, at personer begår mere kriminalitet. Denne hypotese er faktisk relativ gammel. Vi har kunnet spore den mere end 100 år tilbage i tiden. De teoretiske argumenter for sammenhængen har dog ændret sig over tid, jf. vores diskussion i indledningen.

Der er en stor empirisk litteratur, som har set på den kausale sammenhæng mellem ledighed og efterfølgende kriminalitet. Størstedelen af studierne finder, at der er en signifikant sammenhæng

mellem ledighed og berigelseskriminalitet. Derimod finder studierne kun sjældent en signifikant sammenhæng mellem ledighed og voldskriminalitet. Vi forsøgte at undersøge sammenhængen på danske data. På kommune-niveau for perioden 1984-2004 fandt vi, ganske som i den internationale litteratur, at der var en (stærk) sammenhæng mellem ledighed og berigelseskriminalitet og kun en svag og ikke signifikant sammenhæng mellem ledighed og vold.

For at undersøge sammenhængen yderligere valgte vi at følge mænd, som oplever, at den virksomhed, de arbejder på, lukker ned. Vi konstruerede en kontrolgruppe af mænd, som havde samme baggrund som de virksomhedslukkede mænd, men som ikke havde oplevet en virksomhedslukning. Vi fandt, at en virksomhedslukning medfører en signifikant stigning i kriminaliteten for de mænd, der oplever den.

Konklusionen på dette resultat må umiddelbart være, at ledighed i sig selv forhøjer personers risiko for at begå kriminalitet. Det er et resultat, som er af interesse for de politiske beslutningstagere, idet den førte økonomiske politik i almindelighed og arbejdsmarkedspolitikken i særdeleshed tilsyneladende har effekter langt ud over, hvad vi normalt sætter i forbindelse med disse politikområder; velstand og vækst for samfundet og den enkelte. Et højt beskæftigelsesniveau kan altså også – alt andet lige – reducere kriminaliteten i samfundet, først og fremmest berigelseskriminaliteten – næppe voldskriminaliteten.

Det spørgsmål, som naturligt rejser sig, er, om det kun er ordinær beskæftigelse som sådan, der har en positiv effekt på kriminalitetstilbøjeligheden, eller om det blot er aktivitet, der gør en forskel. Hvis det er det sidste, så er det muligt, at den aktive arbejdsmarkedspolitik – som ikke i første omgang finder beskæftigelse til de ledige, men dog får dem ud af lediggangen ved at aktivere dem – også har en effekt på kriminaliteten i samfundet. Dette er temaet for det næste kapitel.

Litteratur

- Becker, Gary S. (1968). 'Crime and Punishment: an Economic Approach', *Journal of Political Economy* LXXVI.
- Becker, Gary S. (1973) *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*, Second Edition. New York: MacMillan.
- Bonger, W. (1916) *Criminality and Economic Conditions*. Boston: Little, Brown.

- Brenner, Harvey M. (1971) 'Time Series Analysis of Relationships Between Selected Economic and Social Indicators' Volume I, *Final report on Contract No. 81-07-62-22*, U. S. Department of Labor, Manpower Administration.
- Brenner, Harvey M. (1976) 'Estimating the social costs of national economic policy: Implications for mental and physical health and criminal aggression' Paper No. 5, Joint Economic Committee, Congress of the United States. Washington, D. C.: U. S. Government Printing Office.
- Brenner, Harvey M. (1978a) 'Economic crisis and crime' in Leonard Savitz and Norman Johnston, *Crimes in Society*. New York: Wiley pp. 555-572.
- Brenner, Harvey M. (1978b) *Impact of economic activity and crime rates: a re-examination from an opportunity perspective*. Department of Sociology, University of Illinois, Urbana-Champaign.
- Browning, Martin, Anne Møller Danø and Eskil Heinesen (2003) 'Job Displacement and Health Outcomes: A Representative Panel Study'. *CAM working paper 2003-14*. www.econ.ku.dk/CAM/.
- Cantor, David and Kenneth C. Land (1985) 'Unemployment and Crime Rates in the Post-World War II United States: A Theoretical and Empirical Analysis', *American Sociological Review*, Vol. 50, No. 3. (Jun.) pp. 317-332.
- Chiricos, Theodore G. (1987) 'Rates of Crime and Unemployment: An analysis of Aggregate Research Evidence', *Social Problems*, Vol. 34, No. 2, April 1987, pp. 187-212.
- Cook, Philip J. and Gary A. Zarkin (1985) 'Crime and the Business Cycle', *The Journal of Legal Studies*, Vol. 14, No. 1 (Jan, 1985) pp. 115-128.
- Edmark, Karin (2005) 'Unemployment and Crime: Is There a Connection?', *Scandinavian Journal of Economics* 107(2) pp. 353-373.
- Gillespie, Robert W. (1978) 'Economic factors in crime and delinquency: a critical review of the empirical evidence' in Unemployment and Crime: Hearing Before Subcommittee on Crime of the Committee on Judiciary. House of Representatives. Washington D.C.: U.S. Government Printing Office pp. 601-621.
- Heckman, James. J, Robert J. Lalonde and Jeffrey A. Smith (1999) 'The economics and Econometrics of active labor market programs' in A. Ashenfelter and D. Card (eds.) *Handbook of Labour Economics*, Volume 3. pp. 1865-2097.
- Hsiao, Cheng (2003) *Analysis of Panel Data*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hurwitz, Stephan og Karl O. Christiansen (1971) *Kriminologi II*. København: Gyldendal.
- Lee, D. (1993) 'An empirical investigation of the economic incentives for criminal behaviour'. Unpublished Manuscript.
- Levitt, Steven D. (1996) 'The Effect of Prison Population Size on Crime Rates: Evidence from Prison Overcrowding Litigation', *Quarterly Journal of Economics* pp. 319-351.

- Levitt, Steven D. (1997) 'Using Electoral Cycles in Police Hiring to Estimate the Effect of Police in Crime', *American Economic Review* 87 pp. 247-249.
- Levitt, Steven D. (2001) 'Alternative Strategies for Identifying the Link Between Unemployment and Crime', *Journal of Quantitative Criminology*, Vol. 17, No. 4, December pp. 377-389.
- Long, Sharon K. and Ann D. Witte (1981) 'Current economic trends: implications for crime and criminal justice.' Pp. 69-143 i Kevin N. Wright (ed.), *Crime and criminal justice in a declining economy*. Cambridge, MA: Oelgeschlager, Gunn and Hain.
- Morris, J.K. and D.G. Cook (1991) 'A critical Review of the Effect of Factory Closures on Health', *British Journal of Industrial Medicine*, 48, 1-8.
- Raphael, Steven and Rudolf Winter-Ebmer (2001) 'Identifying the effect of unemployment and crime'. *Journal of Law and Economics*, vol. XLIV (April) pp. 259-283.
- Thomas, D. C. (1925) *Social Aspects of the Business Cycle*. New York: E.D. Dutton.
- Wilson, J. Q. (1983) *Thinking About Crime*. New York: Basic Books.

Noter

- 1 Det skal dog pointeres, at vi i kapitel 6 ikke direkte identificerer effekten af kriminalitet på ledighed. Det empiriske faktum, at personer, der begår kriminalitet, klarer sig dårligere på arbejdsmarkedet efterfølgende, kan også skyldes andre personlige forhold, som vi ikke kan observere.
- 2 På kort sigt kan oplevelsen af akutte problemer med at betale husleje, afdrage på lån etc. udløse kriminalitet i affekt.
- 3 Denne type data kaldes typisk 'paneldata', jf. Hsiao (2003).
- 4 Den generelle udvikling i kriminalitet korrigerer vi for ved hjælp af årsummier. De specifikke forhold for den enkelte kommune renser vi for ved hjælp af fixed effect-estimation over kommuner. Endvidere betinger vi på interaktionen mellem de givne år i stikprøven og amter. Dette gør vi i et forsøg på at rense for generelle trends i kriminalitet, som foregår på et regionalt niveau.
- 5 I 1990 blev bankerne Provinsbanken, Handelsbanken og Danske Bank sammenlagt til Danske Bank. I det samme år blev SDS sparekassen, Andelsbanken og Privatbanken sammenlagt til Unibank.

Bilag 1

I tabel 4.5. præsenterer vi det gennemsnitlige antal domme for de virksomhedslukkede mænd og for kontrolgruppen. Det gennemsnitlige niveau ligger for voldsdomme omkring 0,5 til 1 %. For berigelsesdomme er niveauet oppe omkring 1,5 til 2,5 %.

Tabel 4.5. Andel med dom i den virksomhedslukkede gruppe og kontrolgruppen, 1990-2003.

	Total kriminalitet, pct.		Voldskriminalitet, pct.		Berigelseskriminalitet, pct.		Antal observationer	
	Under-søgt gr.	Kontrol-gr.	Under-søgt gr.	Kontrol-gr.	Under-søgt gr.	Kontrol-gr.	Under-søgt gr.	Kontrol-gr.
1990	2,83	2,45	0,49	0,35	1,50	1,63	6.530	321.887
1991	2,69	2,62	0,44	0,36	1,57	1,69	10.697	319.991
1992	3,31	2,39	0,65	0,38	1,91	1,48	8.254	300.381
1993	3,63	2,46	0,66	0,46	2,52	1,49	5.641	289.508
1994	3,05	2,26	0,79	0,45	1,93	1,36	5.079	282.591
1995	3,53	2,18	0,79	0,41	2,26	1,35	5.049	292.806
1996	2,76	2,15	0,72	0,45	1,63	1,36	4.307	298.133
1997	2,83	2,06	0,59	0,44	2,13	1,24	3.751	295.723
1998	2,60	2,13	0,69	0,45	1,84	1,25	4.191	294.396
1999	3,02	2,12	0,80	0,49	1,82	1,20	5.657	288.867
2000	2,80	2,27	0,66	0,51	1,58	1,24	5.575	278.210
2001	2,76	2,29	0,67	0,52	1,50	1,22	6.120	268.190
2002	3,32	2,28	1,04	0,57	1,64	1,22	5.367	258.846
2003	4,00	2,31	1,05	0,57	2,07	1,16	5.031	246.586

Kilde: Egne beregninger på data i Danmarks statistik.

5. Er aktivering bedre end lediggang?

Af Lars Pico Geerdsen, Susumu Imai og Torben Tranæs

5.1. Indledning

Medfører deltagelse i aktivering, at personer begår mindre kriminalitet? Dette spørgsmål vil vi søge at finde et svar på i dette kapitel. Aktivering har spillet en central rolle i den danske arbejdsmarkeds-politik siden starten af 1990'erne. I begyndelsen udgjorde aktive-ring oftest et alternativ til reel beskæftigelse. Aktiveringen blev bl.a. brugt til at genoptjene retten til dagpenge. Senere har fokus ændret sig, så aktivering nu i højere grad bruges i forbindelse med opkvali-ficering med fokus på at få gjort de ledige arbejdsmarkedsparate.¹

I kapitel 4 så vi, at en overgang fra beskæftigelse til ledighed i sig selv øger personers risiko for kriminalitet. Spørgsmålet er, om deltagelse i aktivering kan dæmpe denne effekt af ledighed på kri-minalitet. Hvis aktivering i et vist omfang kan sammenlignes med beskæftigelse, har det måske også lignende effekt.

Deltagelse i aktivering kan tænkes at påvirke individer på fle-re måder. Der kan være en direkte effekt fra nedgangen i ledighed som følge af arbejde, træning eller uddannelse. Tabet af fritid kan tænkes at efterlade mindre tid til at begå kriminalitet i. Deltagelse i aktivering kan også tænkes at fjerne individer fra kriminelle mil-jøer og placere dem i arbejdsmiljøer, hvor kriminalitet ikke i sam-me omfang er accepteret. Endelig kan de opnåede kvalifikationer, som vellykket aktivering resulterer i, åbne for nye muligheder på ar-bejdsmarkedet for en ledig person. Hvis aktivering øger en persons sandsynlighed for at finde et bedre job i fremtiden, end vedkom-mende ellers havde udsigt til – for nogen måske blot et rigtigt job – er det tænkeligt, at den ledige fraviger kriminalitet allerede som aktiveret for ikke at ødelægge sine fremtidige muligheder.

Vi har ikke været i stand til at finde nogen tidligere forskning, der har set på koblingen mellem aktivering og kriminalitet. Der er dog en betydelig international, navnlig amerikansk, forskning, der har set på effekten af forskellige sociale programmer for udsatte børn og unge. Programmer som yder jobtræning eller støtte i forbindel-

se med skolegang. Britta Kyvsgaard konkluderer i en litteraturgen-
nemgang fra 2006, at langvarige programmer, som afvikles under
institutionelle rammer, ser ud til at have en positiv effekt i form af
at reducere de unges kriminelle aktiviteter. På den baggrund kunne
man godt forvente en kriminalpræventiv effekt af aktivering, hvis
indsatsen er konsekvent gennemført, så ledige stort set ikke er pas-
sivt ledige, men enten i aktivering eller under uddannelse den over-
vejende del af deres tid uden arbejde.

Med hensyn til sammenhængen mellem beskæftigelse og krimi-
nalitet så eksisterer der som beskrevet i sidste kapitel en stor littera-
tur. Det samlede billede af den forskning er, at ledighed medfører
en øget risiko for berigelseskriminalitet. Derimod findes der sjæld-
nere en signifikant sammenhæng mellem ledighed og voldskrimi-
nalitet, jf. kapitel 4.

I dette kapitel vil vi undersøge sammenhængen mellem aktive-
ring og kriminalitet på flere måder. Vi vil i det følgende udelukken-
de fokusere på mænd. Grunden er, at kriminalitet blandt kvinder i
Danmark er for lille til, at man kan teste, hvordan den varierer med
fx aktivering.

Først fokuserer vi på dagpengesystemet, hvor der siden 1994 er
blevet indført flere reformer, der har intensiveret aktiveringsind-
satsen. Vi vil bruge fremrykningerne af aktiveringskravet i dag-
pengesystemet til at undersøge, om dagpengeledige begår mindre
kriminalitet, når de deltager i aktivering i forhold til, hvis de ikke
deltager.

Vi har også ledt efter områder, hvor man med god ret kan sige,
at udvælgelsen til aktivering er foregået tilfældigt i den forstand, at
de aktiverede ikke udgør en særligt udvalgt gruppe af ledige. Vi har
fundet Farum Kommune, hvor man i 1987 indførte straks-aktive-
ring for alle kontanthjælpsmodtagere. Først omkring slutningen af
1990'erne konvergerede aktiveringsindsatsen i Farum med resten
af Danmark. Eller rettere omvendt, det var resten af Danmark, som
nærmede sig Farum. Vi sammenligner Farum med resten af Dan-
mark for at undersøge, om aktiveringen i den periode, hvor praksis
i Farum var anderledes end i resten af landet, medførte et signifi-
kant lavere kriminalitetsniveau i Farum. Vi betragter hele perioden
1981-2004, og bruger de første og sidste år, hvor aktiveringspraksis-
en i Farum ikke var så forskellig fra resten af landet som kontrolpe-
riode.

I dette kapitel vil vi først gennemgå den historiske udvikling

for aktiveringsindsatsen i henholdsvis kontanthjælps- og dagpengesystemet. Dernæst vil vi 1) afdække aktiveringsindsatsen i de to systemer, og 2) undersøge om der ser ud til at være umiddelbare sammenhænge mellem aktivering og kriminalitet. Endelig vil vi præsentere resultaterne fra et antal forskellige empiriske undersøgelser, hvor vi har forsøgt at identificere og isolere effekten af aktivering på kriminalitet både i kontanthjælpssystemet og dagpengesystemet. Disse undersøgelser foreligger som baggrundsmateriale og vil være tilgængelige fra forfatterne samtidig med bogen her.

5.2. Aktiveringsindsatsen ifølge lovgivningen

I Danmark eksisterer der to systemer til at tage sig af ledige personer – dagpengesystemet og kontanthjælpssystemet. I princippet kan man kun modtage en ydelse fra et af disse to systemer, hvis man 1) ikke er i beskæftigelse, 2) er i stand til at varetage et job. Hvis man opfylder 1) men ikke 2), har man mulighed for at modtage kontanthjælp uden at blive registreret som ledig.

Dagpengesystemet er et forsikringssystem, hvor man efter at have opfyldt visse krav kan modtage dagpenge i en fastsat periode,

når man er ledig. Dagpengesatsen er kun bestemt ud fra ens tidligere beskæftigelse samt en maksimumsgrænse. Hvis man ikke er forsikret i dagpengesystemet, overgår man til kontanthjælpssystemet. I dette system modtager man som ledig en ydelse, hvis størrelse fastsættes ud fra ens generelle situation i husstanden. Der er ingen umiddelbar tidsbegrænsning på, hvor længe man kan modtage kontanthjælp.

Det danske dagpengesystem

Fra 1970 og frem til 1994 var dagpengekravet (ud over medlemskab af en a-kasse), at man havde arbejdet i et halvt år inden for den seneste treårige periode. Dette krav medførte i princippet, at man kun kunne modtage dagpenge i sammenlagt 2,5 år. Dog talte man i lovgivningen også aktivering med som beskæftigelse. Det medførte et system, hvor dagpengemodtagere kunne gå ledige i 2,5 år afbrudt af en periode på et ½ års aktivering efterfulgt af endnu en ledighedsperiode. Dagpengeledige kunne før 1994 gå ledige i op til 9 år på denne måde.

Fra og med 1994 blev dagpengesystemet ændret, så man som ledig nu gennemgik to ledighedsperioder (hvis man var ledig så længe). I den første periode, kaldet passivperioden, blev man generelt overladt til sin egen jobsøgning. Efter passivperiodens udløb overgik man til aktivperioden. I aktivperioden var det et krav, at man skulle deltage i aktivering for at modtage dagpenge. Endvidere kun-

Tabel 5.1. De forskellige reformer, der har afkortet passivperioden siden 1. januar 1994 for de over 25-årige.

Lovnr.	Dato	Passivperiode	Aktivperiode
Lov nr. 436 af 30.6.1993	1. januar 1994	4 år	3 år
Lov nr. 1058 af 20.12.1995	1. juli 1996	3 år	3 år
Lov nr. 1058 af 20.12.1995	1. januar 1998	2 år	3 år
Lov nr. 897 af 16.12.1998	1. januar 1999	21 mdr.	3 år
Lov nr. 897 af 16.12.1998	1. januar 2000	15 mdr.	3 år
Lov nr. 897 af 16.12.1998	1. januar 2001	12 mdr.	3 år
Lov nr. 176 af 27.2.2007	1. august 2007	9 mdr.	3 år 3 mdr.

Note: Fremrykningen i 1996 var speciel, idet alle ledige, der optjente eller genoptjente retten til dagpenge efter midten af 1996, derefter kun havde ret til 2 års passiv ledighed på dagpenge.

Ordningen med passiv- og aktivperioder som begreber i loven er bortfaldet i 2007. Systematikken er dog for sammenligningens skyld bibeholdt, fordi den samlede periode er på 4 år, og fordi pligt til at modtage tilbud indtræder ved 9 måneders ledighed.

ne aktivering ikke bruges til genoptjening af dagpengere retten.

I 1994, da dagpengesystemet blev reformeret, blev passivperioden sat til 4 år og aktivperioden sat til 3 år. I juni 1996 blev passivperioden dog reduceret kraftigt fra 4 til 2 år, og efterfølgende er passivperioden blevet reduceret gradvist ned til 9 måneder, jf. tabel 5.1.

For unge under 25 år uden erhvervskompetencegivende uddannelse blev der med effekt fra 1. april 1996 indført særlige aktiveringsregler. Ifølge reglerne kan denne gruppe højst modtage dagpenge i sammenlagt 6 måneder, hvorefter de skal deltage i uddannelsesaktivering for at modtage dagpenge. Samtidig sænkes dagpengeydelsen, så den bliver på niveau med statens uddannelsesstøtte (SU).

Kontanthjælpssystemet

Også i kontanthjælpssystemet har man gradvist øget aktiveringsindsatsen. Før 1991 var fokus alene på de helt unge (under 20 år). Kravet var, at de skulle deltage i aktivering inden for 14 dage i modydelse til kontanthjælpen. I perioden 1991 til 1992 blev aldersgrænsen for den hurtige aktivering gradvist hævet fra 20 til 23 år. I 1994 lavede man en større reform, hvor alle kontanthjælpsmodtagere under 25 skulle aktiveres inden for 13 uger, og alle på 25 år og ældre skulle aktiveres inden for et år. For de under 23-årige medførte reformen i 1994 altså reelt en slækkelse i aktiveringskravet, da de nu kunne vente op til 13 uger med aktivering frem for kun 14 dage. I

Tabel 5.2. De centrale lovændringer for aktiveringsindsatsen i kontanthjælpssystemet.

Dato for indførelse	Lov	Målgruppe	Aktivering
1/7/1990	Lov nr. 425 af 13.6.1990 (Ungdomsydelsen)	< 20-årige	Aktivering inden for 14 dage på gnst. 20 time/uge
1/10/1991	Lov nr. 406 af 6.6.1991	< 21-årige	Aktivering inden for 14 dage på gnst. 20 time/uge
1/7/1992	Lov nr. 497 af 24.6.1992	< 25-årige	Aktivering inden for 14 dage på gnst. 20 time/uge
5/1/1994	Lov nr. 498 af 30.6.1993	< 25-årige	Aktivering inden for 13 uger. For personer 25+ aktivering inden for 12 måneder
1/4/1996	Lov nr. 1112 af 20.12.1995	< 25-årige	Varighed af aktivering hævet fra 6 mdr. til 18 mdr.
1/1/1998	Lov nr. 455 af 10.6.1997	< 30-årige	Aktivering inden for 13 uger for < 30-årige. Inden for 12 mdr. for 30+ årige

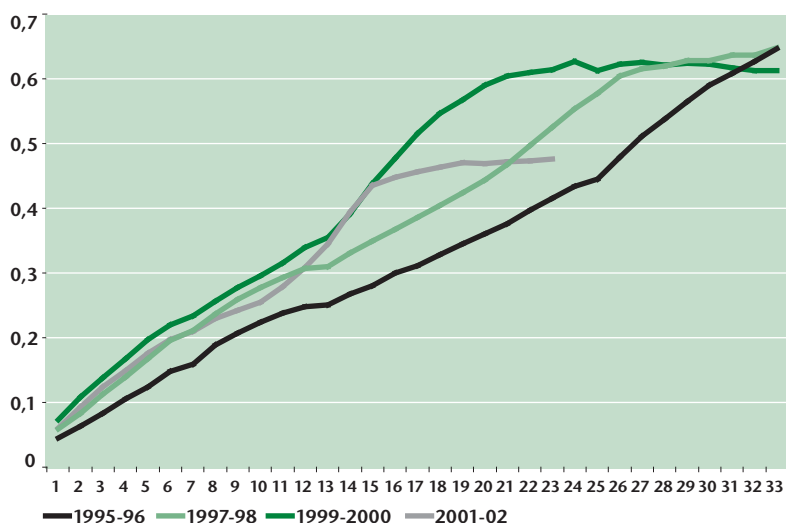
1998 blev reglerne gjort endnu mere omfattende. Nu gjaldt aktiveringskravet inden for 13 uger alle kontanthjælpsmodtagere under 30 år, jf. tabel 5.2.

5.3. En deskriptiv gennemgang af aktiveringsindsatsen og kriminalitet

Dagpengesystemet

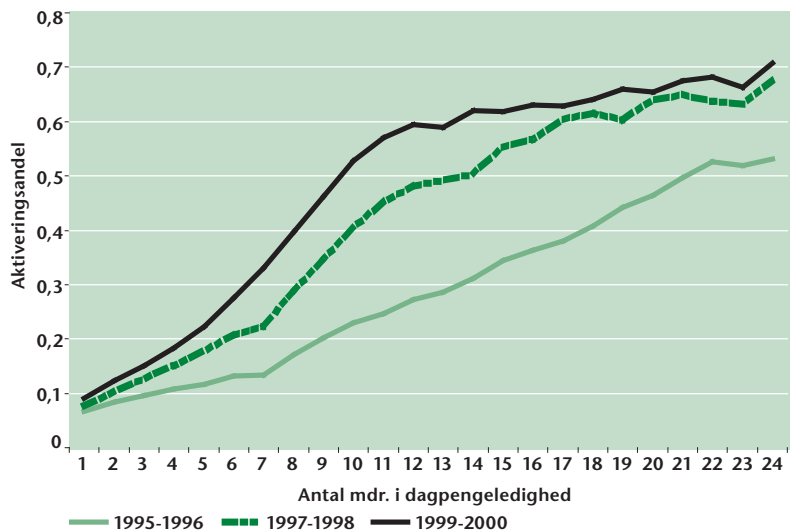
Som beskrevet ovenfor er aktiveringskravene generelt blevet strammet både for dagpenge- og kontanthjælpsmodtagere. Denne stramning kan også ses i andelen, der deltager i aktivering i de to systemer. I figur 5.1. præsenteres andelen af aktiverede dagpengeledige mænd i alderen 25-45 år som en funktion af ledighedslængden. Man kan tydelig se, hvordan fremrykningen af aktiveringsindsatsen medfører, at ledige dagpengemodtagere aktiveres tidligere i ledighedsforløbet, som årene går. For de personer, der blev ledige i 1995-96, gik der ca. 30 måneder, før aktiveringsandelen kom op på 60 %. Den samme andel blev nået efter kun ca. 20 måneder for de personer, som blev ledige i 1999-2000. Bemærk at aktiveringsandelen sjældent når meget over 65 %. Der kan være flere grunde til, at de ledige ikke er aktiveret kontinuerligt. Dette kan bl.a. skyldes forhold som

Figur 5.1. Andel aktiverede som funktion af ledighedslængde for mandlige dagpengemodtagere 25-45 år, 1995-2002.

Kilde: Egne beregninger baseret på tal i Danmarks Statistik.

Figur 5.2. Andel i aktivering som funktion af ledighedslængde for mandlige dagpengemodtagere yngre end 25 år, 1995-2000.

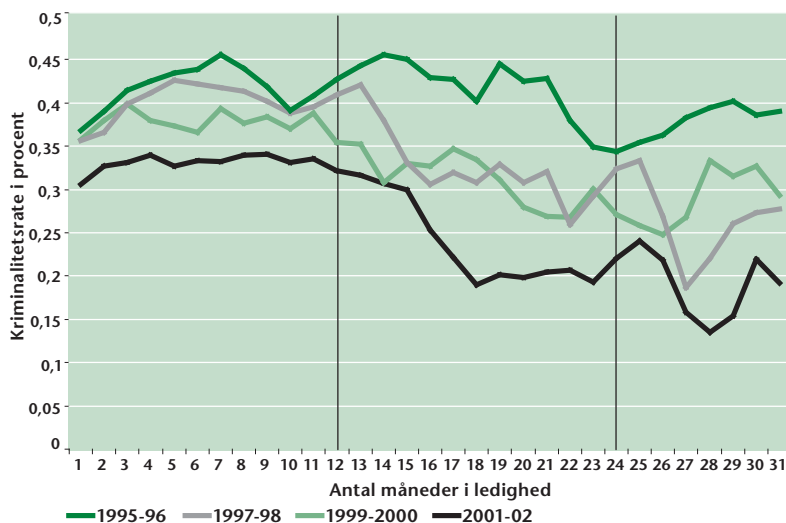
Kilde: Egne beregninger baseret på tal i Danmarks Statistik.

ferie² eller venteperioder mellem forskellige aktiveringstilbud m.v.

Også for de unge under 25 år bør vi kunne finde en markant øgning af aktiveringsandelene. Ud over den generelle stramning af aktiveringsreglerne, som jo også gælder for de unge dagpengemodtagere, er der ydermere ungeindsatsen, som kræver, at unge dagpengemodtagere uden kompetencegivende uddannelse skal i uddannelsesaktivering senest efter 6 måneders ledighed. I figur 5.2. præsenteres – for de unge – aktiveringsandelene som funktion af ledighedslængden for ledighedsperioder, der startes i 1995-96, 1997-98 og 1999-2000. Vi finder en markant stigning i aktiveringsindsatsen. Ydermere når de unge dagpengemodtagere en aktiveringsandel på 60 % efter bare 12 måneders ledighed i 1999-2000. For de ældre dagpengemodtagere opnås denne aktiveringsandel først efter 18 til 22 måneders ledighed, jf. figur 5.1.

Hvis aktivering isoleret set medfører, at deltagerne begår mindre kriminalitet, er det ikke utænkeligt, at en så stor fremrykning af aktiveringsindsatsen kan ses direkte i antallet af begåede forbrydelser. I figur 5.3. beskrives kriminalitetsandelen som en funktion af ledighedsvarighed for mænd over 25 år, der påbegynder deres dagpengeledighed i henholdsvis 1995-96, 1997-98, 1999-2000 og 2001-02. Figuren viser to interessante ting: For det første ser det ud til, at kriminalitetsniveauet over hele ledighedsperioden falder fra 1995

Figur 5.3. Kriminalitetsraten som funktion af ledighedslængden for mandlige dagpengemodtagere i alderen 25-45 år, 1995-2002.

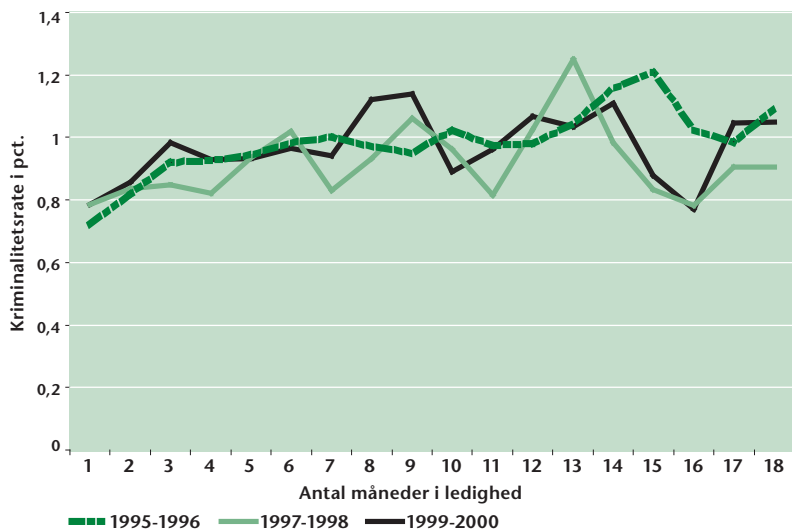
Anm.: Linjerne er baseret på alle de ledighedsperioder, der påbegyndes i de pågældende år. Linjerne er blevet udjævnet ved at tage gennemsnittet over 3 på hinanden følgende måneder.

Kilde: Egne beregninger baseret på tal i Danmarks Statistik.

til 2002. Således er kriminalitetsniveauet i de første ledighedsmåneder ca. 5 %-point højere i 1995-96, end det er i 2000-2001. En af grundene kan være, at den forventede tid som ledig var meget kortere for langt de fleste ledige i 2000-2001 end i midten af 1990'erne som følge af det generelle fald i ledigheden over perioden. For det andet viser det sig, at kriminalitetsniveauet falder relativt brat efter en vis periodes ledighed. For de mænd, der bliver ledige i 1995-1996, viser faldet sig efter ca. 24 måneders ledighed. For de mænd, der bliver ledige i de efterfølgende år, ser det ud til, at dette fald i kriminaliteten er rykket frem til efter ca. 14-16 måneders ledighed. Denne fremrykning af kriminalitetsfaldet *kan* skyldes fremrykningen af aktiveringskravet.

Hvis mænd over 25 år generelt sænker deres kriminalitet som følge af deltagelse i aktivering, er det nærliggende at tænke, at det samme vil gøre sig gældende for yngre mænd. Vi så i figur 5.2., at de under 25-årige har oplevet en intensivering af aktiveringsindsatsen, der svarer til det, de ældre mænd har oplevet. På trods af den intensiverede aktivering kan vi dog ikke umiddelbart finde et fald i kriminalitet for de unge mænd, jf. figur 5.4. I perioden fra 1995 til

Figur 5.4. Kriminalitetsraten som funktion af ledighedslængden for mandlige dagpengemodtagere yngre end 25 år, 1995-2000.

Anm.: Linjerne er baseret på alle de ledighedsperioder, der påbegyndes i de pågældende år. Linjerne er blevet udjævnet ved at tage gennemsnittet over 2 på hinanden følgende måneder.

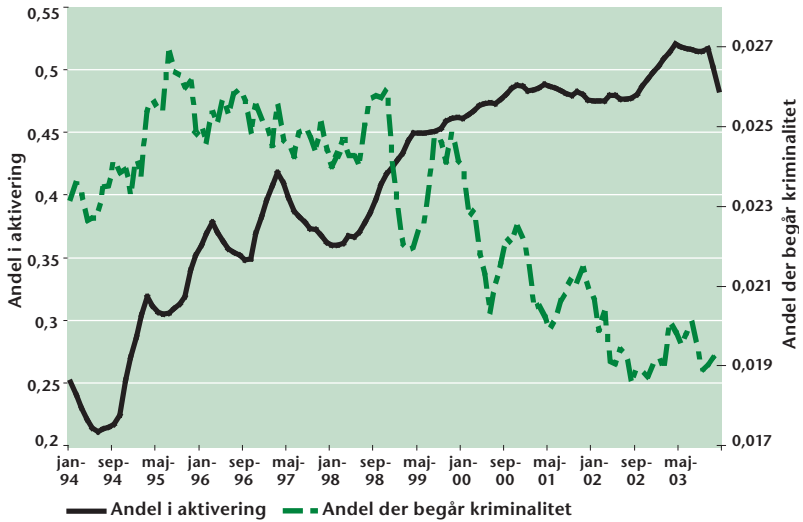
Kilde: Egne beregninger baseret på tal i Danmarks Statistik.

2000 finder vi en nogenlunde konstant kriminalitetsrate, som for alle årene er svagt stigende, jo længere de unge har været ledige.

Kontanthjælpssystemet

Da vores data for kontanthjælpsaktivering kun går tilbage til 1994, er det kun de 25-29-årige, som har oplevet en stramning i aktivering i den tidsperiode, som vi direkte kan observere. I figur 5.5. præsenteres andelen af mandlige 25-29-årige kontanthjælpsmodtagere, der deltager i aktivering. Figuren indeholder også en graf over andelen af samme gruppe mænd, der begår kriminalitet i samme tidsrum. Det meget restriktive aktiveringskrav for de 25-29-årige blev først indført i 1998, jf. tabel 5.2. Alligevel viser grafen en markant stigning i aktiveringsindsatsen allerede fra 1994. Fra januar 1998 og frem ser det dog ud til, at aktiveringsandelen lægger sig op på et permanent højt niveau. Andelen af samme gruppe mænd, der begår kriminalitet, viser en interessant modsatrettet udvikling. Fra 1994 og til og med medio 1998 holder kriminalitetsandelen sig omkring de 2,5 %. Derefter falder andelen indtil medio 2002 til et niveau omkring 1,9 %.

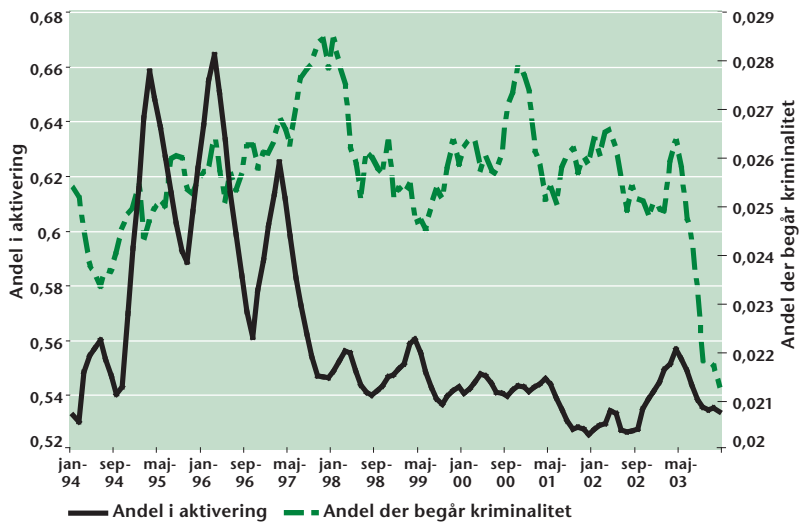
Figur 5.5. Andel 25-29-årige der begår kriminalitet og er i aktivering i kontanthjælpssystemet, januar 1994 til december 2003.

Anm: Værdierne er udregnet som glidende gennemsnit over 5 måneder.

Kilde: Egne beregninger baseret på tal i Danmarks Statistik

Figur 5.6. Andel under 25-årige, der hhv. begår kriminalitet og er i aktivering i kontanthjælpssystemet, januar 1994 til december 2003.

Anm: Værdierne er udregnet som glidende gennemsnit over 5 måneder.

Kilde: Egne beregninger baseret på tal i Danmarks Statistik

De under 25-årige i kontanthjælpssystemet oplever (desværre) ikke en reform af aktiveringsindsatsen for den tidsperiode, vi har data for. Den store opbygning af aktiveringsindsatsen for unge uforsikrede ledige skete i perioden efter 1992, og for de helt unge mellem 1990 og 1992. Det er dog interessant at undersøge gruppen alligevel. Fra og med 1994 oplevede de nemlig som den eneste

gruppe reelt en svækkelse af kravet om aktivering både i dagpenge- og kontanthjælpssystemet. Dette fremgår også af data. I figur 5.6. præsenteres andelen af de under 25-årige mandlige kontanthjælpsmodtagere, som er i aktivering i perioden 1994 til 2003. Figuren præsenterer også andelen af samme gruppe, som begår kriminalitet. Figuren viser tydeligt, at den øgede fokus på de ældre kontanthjælpsmodtagere samtidig medførte, at de helt unge i højere grad fik lov til at slippe for aktivering. Således falder aktiveringsandelen markant i perioden 1994 til 1998. Selv med det faldende niveau holder aktiveringsandelen sig dog omkring de 55 %.

Modsat aktiveringsandelen holder kriminalitetsniveauet for de unge mandlige kontanthjælpsmodtagere sig nogenlunde konstant igennem hele perioden. Der er en svag stigning fra januar 1994 til januar 1998 fra 2,3 til 2,8 %. Men generelt i perioden ser det ud til, at kriminaliteten fluktuerer omkring 2,6 %.

5.4. Case 1: Aktivering i dagpengesystemet og kriminalitet

Den grafiske gennemgang af aktivering og kriminalitet i dagpengesystemet indikerer, at en mulig effekt af aktivering på kriminalitet især bør kunne findes blandt de over 25-årige. Vi vil derfor i denne case fokusere analysen på denne gruppe.

Vi har trukket en stikprøve med alle mandlige dagpengemodtagere i aldersgruppen 25 til 54 år, jf. tabel 5.3. Datasættet indeholder månedlige observationer af dagpengeledighed, deltagelse i aktivering, kriminel aktivitet og andre relevante variable. Vi fokuserer på tidsperioden mellem 1995 og 2003. Vi har dog oplysninger så langt tilbage som 1980 for de fleste variable. Dette gør det muligt at opnå information om fx kriminel baggrund.

Vi følger de dagpengeledige mænd, indtil de enten færdiggør deres første aktiveringsforløb, forlader dagpengesystemet eller begår kriminalitet. Vi inkluderer kun ledighedsperioder, der påbegyndes i perioden 1995-2003. Vores datasæt indeholder 561.264 sådanne ledighedsperioder. Ca. 2 % af disse ledighedsperioder afsluttes som følge af begået kriminalitet. Det giver i alt 12.300 gerninger i stikprøven.

Hvis vi skal påvise (identificere) en effekt af at deltage i aktivering, er det nødvendigt at kunne følge grupper af personer, som er helt ens bortset fra, at den ene gruppe deltager i aktivering, og at

Tabel 5.3. Beskrivende statistik for ledighedsperioderne anvendt i analysen.

Variable	Gennemsnit	Std. afvigelse	Min.	Max.
Ledighedsvarighed (mdr.)	5,780	7,390	1	95
Alder	35,763	7,344	25	54
Mdr. indtil aktivering	7,190	7,770	1	82
Andel i aktivering	0,208	0,406	0	1
Gnst. antal voldelig krim. de sidste 5 år	0,041	0,251	0	10
Gnst. antal berig.krim. de sidste 5 år.	0,092	0,430	0	16

Anm.: Samlet antal spells = 561.264. Antal spells der sluttes som følge af kriminalitet = 12.352. Antal ledige i juni 1996 = 41.542, jan. 1998 = 49.424, jan. 1999 = 45.299, jan. 2000 = 41.375, jan. 2001 = 35.379.

den anden gruppe ikke deltager. En forskel i kriminalitet imellem disse to grupper vil så kunne tilskrives deltagelsen i aktivering. Vi er ikke i stand til selv at konstruere et såkaldt randomiseret forsøg med ledige, hvor folk ikke selv kan vælge, om de vil i aktivering eller ej, men tværtimod udvælges tilfældigt ved lodtrækning til enten at deltage i aktivering eller til netop ikke at deltage i aktivering. I stedet kan vi i data forsøge at finde situationer, der kommer så tæt på et randomiseret forsøg som muligt, typisk i forbindelse med at myndighederne laver loven eller administrationspraksis om. Hvis næsten helt ens personer herved møder forskellige krav eller får forskellig sagsbehandling, og det kan betragtes som rimeligt tilfældigt, hvem der møder de gamle, og hvem der møder de nye regler, så er det en slags (ufrivilligt) forsøg med tilfældig udvælgelse, der er gennemført, et såkaldt pseudo-randomiseret forsøg.

Fremrykningerne af aktiveringsindsatsen for forsikrede ledige fra 1996 til 2001 kan netop bruges som et sådan pseudo-randomiseret forsøg. Fremrykningerne gør, at man over tid kan finde ens personer,³ som oplever forskellige aktiveringskrav. Fx vil en mand, der er ledig på tredje år i foråret 1996, ikke behøve at skulle deltage i aktivering, mens den samme type mand kan risikere tvungen aktivering, hvis han er ledig på tredje år i efteråret 1996.

Vi opstiller en statistisk model som følger de mandlige dagpengemodtagere, indtil de enten begår kriminalitet, færdiggør et aktiveringsforløb eller forlader dagpengeledighed.⁴ Vi forsøger at bestemme hvilke faktorer, der påvirker en persons risiko for – i vores

tilfælde – at begå kriminalitet. Vi er her især interesserede i at finde ud af, om personer, der deltager i aktivering, har en lavere risiko for at begå kriminalitet end andre ledige, som har lignende karakteristika, men som ikke deltager i aktivering.

I tabel 5.4. præsenteres de beregnede sandsynligheder for kriminalitet for forskellige versioner af den statistiske model. De markeringer ('+', '-', eller '0'), der præsenteres, angiver, om det karakteristika ved en person eller dennes situation, som er nævnt ude til venstre, øger eller sænker risikoen for, at vedkommende begår kriminalitet. Et plus betyder, at (den betingede) risiko for kriminalitet øges, når værdien af det pågældende karakteristikum øges. De ændringer i risikoen for kriminalitet, som vi beregner, er ændringer i den 'betingede risiko', hvilket betyder, at resultatet gælder, når alle de andre karakteristika holdes konstante på deres gennemsnitsværdi. De præcise størrelser af alle effekterne fremgår af et baggrundspapir, som kan rekvireres hos forfatterne.

Vi har beregnet, eller estimeret som det hedder i fagjargonen, fem forskellige versioner af vores statistiske model. Det første, det er værd at notere, er, at aktiveringsdeltagelse påvirker deltagelsen i kriminalitet i nedadgående retning – variabelen for aktiveringsdeltagelse er signifikant negativ i alle versioner undtagen den, hvor der ikke tages højde for hverken tidligere kriminalitet eller forskelle mellem individernes uobserverbare karakteristika. Dvs. at de lediges risiko for kriminalitet sænkes, når de deltager i aktivering.

Det andet, det er værd at notere, er, at risikoen for at begå kriminalitet ikke lader til at være afhængig af, hvor lang tid man har været ledig. Når der tages højde for kriminalitetsbaggrund, forbliver risikoen for kriminalitet ved med at være konstant over hele ledighedsperioden.

Det tredje, det er værd at notere, er, at risikoen for at begå kriminalitet i høj grad påvirkes af ens kriminalitetsbaggrund. Det er et velkendt fænomen, som man altid genfinder i data. Generelt gælder det, at jo mere kriminalitet, man har begået, desto større er risikoen for at begå kriminalitet igen. En persons kriminelle baggrund er selvfølgelig ikke alene det, som bestemmer ens risiko for at begå kriminalitet.⁵ Men vores resultater viser tydeligt, at længden af ledighed stort set ikke har nogen indvirkning på risikoen for at begå kriminalitet i forhold til ens kriminelle baggrund.

Ud fra den estimerede model kan vi beregne sandsynligheden for at begå kriminalitet for forskellige typer af ledige mænd. Det

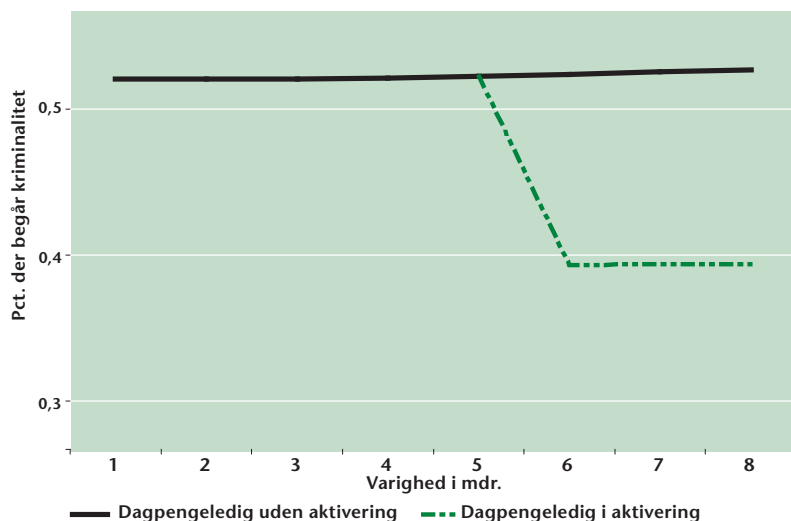
Tabel 5.4. Hvad afhænger den (betingede) sandsynlighed for at begå en kriminel handling i en given ledighedsmåned af?

	Model I	Model II	Model III	Model IV	Model V
Længden af ledighed i mdr.	+	(+)	0	0	0
I aktivering	-	0	-	-	-
Antal mdr. i aktivering (givet aktivering)	-	-	-	0	0
Sandsynligheden for aktivering		+	0	(+)	0
Hist. volds-kriminalitet				+	+
Hist. berig.kriminalitet				+	+
Korrektion for uobs. het.	Nej	Nej	Ja	Nej	Ja

Note: Længden af ledighed er modelleret ved et 3. gradspolynomium. Parametrene er signifikante ved 5 % for alle estimationerne, men polynomiets form går fra en stigning i model 1, en svagere stigning i model 2 til en fluktuering omkring 0 i model 3 til 5.

Anm.: 'Antal mdr. i aktivering' er aktiverings-dummi ganget med antal mdr. personen har deltaget i aktivering. 'Sandsynligheden for aktivering' er kun for de ledige, der endnu ikke er i aktivering. +/- signifikant ved 5 %; (-)/(+) signifikant ved 10 %. Ud over de præsenterede variable er der i estimationerne også kontrolleret for uddannelse, alder, familie og børn, det generelle ledighedsniveau og personens ledighedshistorie op til 3 år tilbage før starten af ledighedsperioden.

Figur 5.7. Sandsynligheden for at begå kriminalitet beregnet ud fra den statistiske model V i tabel 5.4. Det antages at personen påbegynder aktivering i ledighedsmåned 6.

Anm: Sandsynligheden for kriminalitet er beregnet for en mand i alderen 25 år, uden børn og partner og uden erhvervskompetencegivende uddannelse, som har en voldsdom og en berigelsesdom inden ledighedsperiodens begyndelse, og som har været ledig 6 måneder før denne ledighedsperiode. De to domme er givet 6 måneder før ledighedsperiodens begyndelse.

bruger vi til at illustrere effekten af aktivering. I figur 5.7. præsenterer vi (den betingede) risiko for at begå kriminalitet som en funktion af ledighedsvarigheden. Vi har benyttet model V fra tabel 5.4., fordi den version tager højde for flest af de for kriminalitetsrisikoen relevante forhold. Kriminalitetsrisikoen er her beregnet for en mand i alderen 25 år, uden erhvervsfaglig uddannelse og uden kone og børn. Han har været ledig 6 måneder de sidste 36 måneder før denne ledighedsperiodes begyndelse, og han har en voldsdom og en dom for berigelseskriminalitet før ledighedsperiodens begyndelse. Figuren illustrerer det estimerede fald i kriminalitetsraten, når denne persontype deltager i aktivering. Det ses, at den betingede risiko for at begå kriminalitet falder fra lige over 0,5 % til ca. 0,4 %. Vi finder altså for denne type ledige et fald i risikoen på knap en femtedel.

I figuren antages det, at personen påbegynder sin aktivering i sin 6. ledighedsmåned. Effekten målt i procent er dog stort set uafhængig af, hvornår personen aktiveres. Dette skyldes blandt andet, at den betingede risiko for at begå kriminalitet er stort set konstant over ledighedsperioden. Vi har estimeret modeller, der lader effekten af aktivering variere over ledighedsperioden. Disse modeller kommer frem til samme effekt af aktivering.

Der er blevet gennemført tilsvarende analyser af sammenhængen mellem aktivering og kriminalitet for de forsikrede ledige under 25 år. Men her fandt vi ingen kriminalitetsdæmpende effekt af aktiveringen, hvilket også var, hvad vi umiddelbart forventede i lyset af figur 5.4. ovenfor, som netop ikke tydede på nogen effekt for de unge i dagpengesystemet. Det er ellers ikke fordi de unge årgange ikke leverer deres del – og mere til – af de kriminelle, som vi så i kapitel 2. Men måske er det ikke de unge, som er mest udsatte for kriminalitet, der melder sig først i a-kasse, og/eller måske er det blot sværere at påvirke de helt unge menneskers adfærd i positiv retning via aktivering.

5.5. Case 2: Kontanthjælpsaktivering i Farum, 1987-2004

Analyserne af de ledige i dagpengesystemet ovenfor indikerer, at vi overordnet set kan finde effekter af aktivering på kriminalitet. De ledige mænd i alderen 25 til 45 år, der deltager i aktivering, begår signifikant mindre kriminalitet end de ledige jævnaldrende mænd,

der ikke deltager i aktivering. Spørgsmålet er, om tilsvarende positive effekter af aktivering kan genfindes.

Ligesom med dagpengesystemet har vi undersøgt lovgivning, pressen og data grundigt for at finde et tidspunkt, hvor man tilnærmelsesvis kan sige, at tildelingen af aktivering i kontanthjælpssystemet har foregået, som var der foretaget et randomiseret forsøg. Vores søgen ledte os til Farum Kommune i perioden 1987 til 1998.

I 1987 indførte Farum nogle radikale reformer i kommunens aktiveringspolitik rettet mod kontanthjælpsmodtagere. Stramningerne medførte, at Farum førte en radikalt strammere aktiveringspolitik end alle andre kommuner i Danmark.

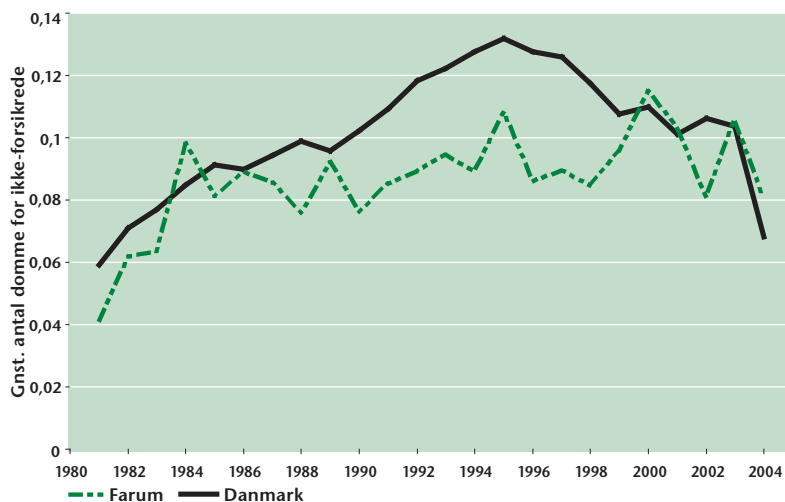
Inden reformerne havde det været praksis kun at aktivere ledige kontanthjælpsmodtagere efter lang tids ledighed, og kun hvis de ikke selv kunne finde beskæftigelse. Når ledige endelig blev aktiveret, var det oftest i støttet beskæftigelse inden for kommunen, fx ved at skovle sne for de ældre, rense naturområder m.v., som beskrevet i Bjarne Birkbak (1997).

Med reformen i 1987 blev der indført to vigtige ændringer for kontanthjælpsmodtagere i Farum: 1) En ledig person i Farum kunne kun modtage kontanthjælpsydelse, hvis personen deltog i en eller anden form for aktivering. Dette medførte, at den ledige skulle i aktivering fra den første ledighedsdag. 2) Aktiveringsindsatsen blev ændret, så de ledige primært blev aktiveret i private virksomheder i stedet for i kommunen. Hvis det ikke var muligt at finde et aktiveringstilbud i en privat virksomhed, skulle den ledige fra maj 1987 arbejde i Farums 'produktionshus'.

Ledige skulle henvende sig direkte til Farums produktionshus for at modtage kontanthjælp. Her blev de aktiveret med det samme – enten i produktionshuset eller i en privat virksomhed. Fra 1988 deltog også personer med fysiske eller mentale handicap på kontanthjælp i lettere former for aktivering. Alkoholikere, stofafhængige m.v. skulle endvidere deltage i afvænning for at modtage kontanthjælp. Det skal også pointeres, at Farum ikke gjorde forskel på aldersgrupper, køn eller uddannelse m.v., jf. Birkbak (1997).

De stramme aktiveringsregler holdt indtil slutningen af 1990'erne. Fra 2000 og frem begyndte Farum gradvist at slække på reglerne. Dette skete blandt andet som følge af en stribe klager fra danske fagforeninger og indstillinger fra Beskæftigelsesministeriet. Afgangen af Farums borgmester Peter Brixtofte i 2002 kan også have spillet en rolle.

Figur 5.8. Det gennemsnitlige antal domme for kontanthjælpsberettigede i Farum Kommune og resten af landet, 1981-2004.

Kilde: Egne beregninger.

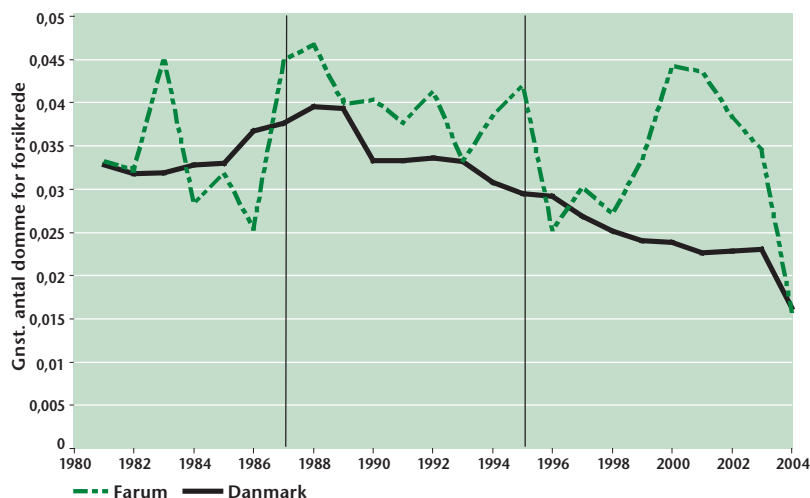
I det følgende vil vi benytte årsoplysninger fra Danmarks Statistik for Farum og resten af Danmark. Ud fra dataoplysningerne opdeler vi befolkningen i personer, der er:

- Kontanthjælpsberettigede
- Dagpengeberettigede
- Uden for arbejdsmarkedet

Bemærk, at man som kontanthjælpsberettiget sagtens kan være i beskæftigelse. Man er blot ikke medlem af en a-kasse eller har ikke optjent retten til dagpenge.

Vores hypotese er, at den kraftigt øgede aktiveringsindsats i Farum medførte, at kriminaliteten faldt relativt for deltagerne. Vi har desværre ikke adgang til aktiveringsoplysninger, der går længere tilbage end 1994, så vi kan ikke direkte analysere kriminaliteten for de aktiverede. I stedet vil vi fokusere på alle de kontanthjælpsberettigede. Hvis der er nok, som bliver aktiverede, og de aktiverede kontanthjælpsmodtagere sænker deres kriminalitet nok, vil det kunne ses i kriminaliteten for alle kontanthjælpsberettigede (ikke-forsikrede). Det er med andre ord en svær måde at finde en effekt på. Finder man en effekt med metoden, er det omvendt et stærkt resultat.

Figur 5.9. Det gennemsnitlige antal domme for dagpengeberettigede i Farum Kommune og resten af landet, 1981-2004.

Kilde: Egne beregninger.

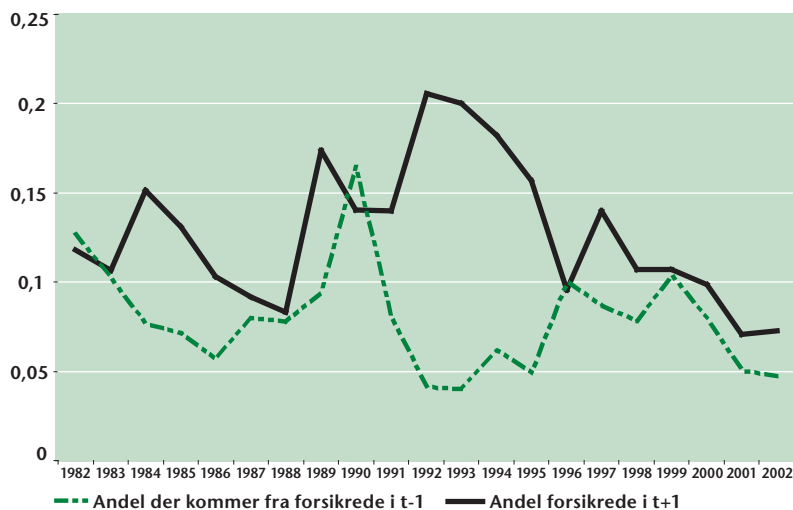
I figur 5.8. præsenterer vi det gennemsnitlige antal domme over tid for alle kontanthjælpsberettigede mænd i henholdsvis Farum Kommune og resten af landet. Grafen viser tydeligt, at Farum afveg fra resten af landet mht. kriminalitet.

Forskellen mellem Farum og resten af landet finder vi udelukkende for de kontanthjælpsberettigede. I figur 5.9. præsenterer vi det gennemsnitlige antal domme for dagpengeberettigede. For denne gruppe følger Farums kriminalitetsniveau resten af landet.

Udviklingen i antal domme for ikke-forsikrede i hele landet er kendetegnet ved en opadgående trend frem til begyndelsen af 1990'erne, men følger ellers nogenlunde de overordnede konjunkturer, dog kun med en beskeden reaktion på faldet i ledigheden midt i 1980'erne. Den betydelige stigning i antal domme frem til midt i 1990'erne, som resten af landet måtte trækkes med, og som formentlig i nogen grad hang sammen med en dårlig økonomisk situation med høj og stigende ledighed, slap Farum tilsyneladende for.

Dette relative fald i kriminaliteten i Farum i forhold til resten af landet kunne indikere, at aktiveringsindsatsen og deltagelsen i aktivering har fået de kontanthjælpsledige i Farum til at begå mindre kriminalitet. Den forskel, vi finder, kan dog også skyldes 'selektion'. Dvs. de strammere regler kan medføre, at visse grupper af

Figur 5.10. Andel kth.berettigede mænd i Farum der hhv. var forsikrede året før og er forsikrede året efter.

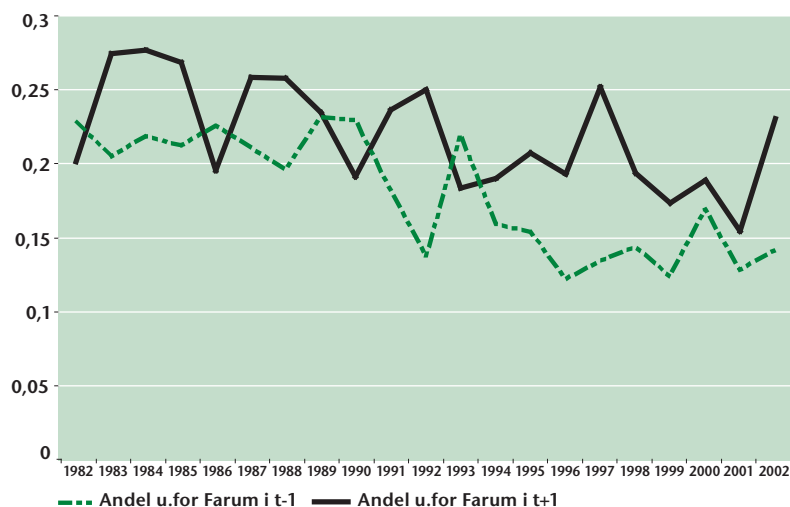

Kilde: Egne beregninger.

kontanthjælpsberettigede enten forlader Farum eller opnår dagpengeberettigelse, dvs. melder sig i a-kasse. Hvis det generelt er de mest kriminelle, som forlader kontanthjælpssystemet, vil dette i sig selv vise sig som et fald i kriminaliteten for de kontanthjælpsberettigede. Dog uden at der har været en reel nedgang i kriminalitet for de enkelte personer.

I figur 5.10. præsenterer vi vandringen mellem gruppen af kontanthjælps- og dagpengeberettigede i Farum Kommune. Figuren viser tydeligt, at blandt de kontanthjælpsberettigede mænd i Farum var der en større andel, som meldte sig i a-kasse umiddelbart efter, at Farum strammede aktiveringsreglerne. Det ser altså ud til, at de stramme krav til kontanthjælpsmodtagerne har gjort det mere interessant at forsikre sig. Det er dog ikke umiddelbart intuitivt, at de personer, der vælger at lade sig forsikre, også er de mest kriminelle. Kravet for at opnå retten til dagpenge er for denne periode et halvt års beskæftigelse eller en erhvervskompetencegivende uddannelse. De beskæftigede og uddannede er typisk karakteriseret ved en relativt lav kriminalitetsrate. Hvis disse to grupper i højere grad vælger at forlade gruppen af kontanthjælpsberettigede, burde det altså – som følge af selektion – faktisk resultere i en højere kriminalitetsrate blandt de kontanthjælpsberettigede. Men det kunne være, at i denne særlige situation vælger personer med høj kriminalitetstil-

Figur 5.11. Andel af mandlige kth.berettigede Farum-borgere der hhv. boede i en anden kommune året inden og bor i en anden kommune året efter.

Kilde: Egne beregninger.

bøjelighed (rødderne) at forsikre sig for at slippe for den tidsrøver, som aktivering jo (også) er. Så det er alligevel nødvendigt, at vi tager højde for dette forhold, når vi tester effekten af aktiveringen.

Man kan også undgå aktiveringskravet, hvis man flytter til en anden kommune. I figur 5.11. præsenteres henholdsvis af- og tilgangen til Farum af kontanthjælpsberettigede mænd. Der er ikke her det samme klare stød i afvandringen, som vi fandt i figuren ovenfor. Hvis man vil undgå aktiveringskravet i Farum, ser det altså primært ud til, at mænd gør det ved at melde sig a-kasse med henblik på at optjene ret til dagpenge.

Ud fra graferne ser det altså ud til, at Farum oplevede et relativt fald i kriminaliteten for de kontanthjælpsberettigede. Det ser også ud til, at stramningen indført i 1987 fik en del af de ikke-forsikrede til at melde sig i a-kasse og derved forlade målgruppen for aktiveringen.

I det følgende vil vi undersøge, om det er muligt ud fra data at finde en statistisk signifikant effekt af Farums stramning af aktiveringsindsatsen på kriminalitetsniveauet. Det vil vi gøre ved at beregne et gennemsnitligt antal domme per år som en funktion af blandt andet, om man bor i Farum, alder, kalenderår samt forskellige demografiske forhold. Dette gøres ved hjælp af en statistisk model (en regressionsmodel), hvor vi samtidig får testet, om de bereg-

nede effekter er signifikante, dvs. forskellige fra nul på en statistisk (rimelig) sikker måde.

Resultaterne for fire forskellige versioner af analysen er vist i tabel 5.5. De forhold, vi har inddraget i analysen, er opført i første søjle. Fx angiver rækken ud for 'Orlov' betydningen af, at en person er på orlov, for om vedkommende får en dom. Som det fremgår, betyder det enten ikke noget eller også sænker det sandsynligheden for en dom. Flere år i skole betyder i alle modelversioner lavere sandsynlighed for en dom.

Effekten af Farums aktiveringsindsats skal gerne vise sig ud for de variable som angiver, at personen bor i Farum, og at dommen falder inden for de respektive kalenderår (1987 til 1997), hvor Farums aktiveringsindsats var forskellig fra resten af landets. Det er de tre variable, som hedder Farum*(årstal). Forskellen mellem antal domme for ikke-forsikrede mænd i Farum og i resten af landet i de tre nævnte perioder er beregnet i forhold til situationen i periode 1981-1986, før Farum begyndte med sin særlige indsats. Så det, vi beregner og tester, er, om forskellen mellem Farum og resten af landet ændrer sig i de 3 perioder i forhold til, hvordan det så ud i perioden 1981 til 1986.

Det er en mulighed, at det relative fald i kriminalitet, vi finder for de ikke-forsikrede Farum-borgere, alene skyldes, at de mest kriminelle forlader gruppen – fx ved, at forsikre sig eller forlade kommunen. Vi tester denne mulighed ved at fastholde personer, der enten melder sig i a-kasse eller forlader kommunen efter 1987 i gruppen af kontanthjælpsberettigede i Farum. Hvis det relative fald alene skyldes, at disse grupper selekterer sig ud af gruppen, bør en fastholdelse også medføre, at vi så ikke finder et fald i kriminaliteten. I analysen anvender vi fire forskellige definitioner af 'mandlig Farum-borger i alderen 17-29 år, der er berettiget til kontanthjælp'. I definition I fokuserer vi på kontanthjælpsberettigede mænd, som bor i Farum. I definition II behandler vi dem, der melder sig i a-kasse fra 1987 og frem, som om, de fortsat er kontanthjælpsberettigede. I definition III vælger vi at inkludere de borgere, der forlader Farum efter 1987, i gruppen af mandlige Farum-borgere, der er berettiget til kontanthjælp. Og i definition IV er både dem, der forsikrer sig, samt dem, der forlader kommunen fra 1987 og frem, inkluderet i gruppen.

Markeringserne i tabel 5.5. ('+', '-', '0') angiver, om en variabel (et forhold) øger eller sænker det gennemsnitlige årlige antal domme.

Tabel 5.5. Forklaringen på den gennemsnitlige kriminalitet for kontanthjælpsberettigede mænd i alderen 17-29 år. Beregnet og testet for perioden 1981-2003 for en række forskellige statistiske modeller.

	Definition I		Definition II		Definition III		Definition IV	
Orlov (=1)	-	+	-	0	-	0	-	0
Antal år skole	-	a	-	a	-	a	-	a
Gift (=1)	-	a	-	a	-	a	-	a
Antal børn	-	0	-	0	-	0	-	0
Farum (=1)	0	0	(+)	0	0	0	(+)	
Fraflyttet (=1)	0	0	0	0				
Farum*(1987-91)	-	-	-	-	-	-	-	-
Farum*(1992-97)	-	-	-	-	-	-	-	-
Farum* (1998-2003)	0	0	0	0	-	-	-	(-)
Individ-specifik konstant	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja
Fraflyttere inkl. i Farum-dummy ^b	Nej	Nej	Nej	Nej	Ja	Ja	Ja	Ja
Dagp.ber. inkl. i Farum-dummy	Nej	Nej	Ja	Ja	Nej	Nej	Ja	Ja
Antal obs.	64.625	64.625	70.718	70.718	64.625	64.625	70.718	70.718

Anm.: Mandlige Farum-borgere, der enten lader sig forsikre eller fraflytter kommunen fra 1987 og frem, er tillagt Farum-populationen i Farum-kategorien i definition II, III og IV. +/- signifikant ved 5 %; (-)/(+) signifikant ved 10 %.

a: Både 'antal år i skole' og 'gift' er med i denne version, men resultatet har af tekniske grunde ingen naturlig fortolkning og er derfor udeladt her.

b: Dette påvirker ikke det samlede antal observationer, det påvirker kun, om en person registreres med bopæl i Farum eller ej. Vedkommende er under alle omstændigheder med i populationen.

Kilde: Egne beregninger baseret på data i Danmarks Statistik.

En positiv værdi – et plus – betyder, at variablen øger sandsynligheden for kriminalitet.

Resultaterne i tabel 5.5. viser os flere ting. For det første er vi i stand til at genfinde det relative fald i kriminaliteten, som vi så i figur 5.8. Det kan vi se, når vi anvender definition I af Farum-borgere. Vi ser et relativt fald i kriminaliteten i perioden 1987-1991 og 1992-1997. Fra 1998 og frem finder vi, at de mandlige kontanthjælpsberettigede Farum-borgere begår stort set den samme kriminalitet, som lignende personer uden for kommunen. Dette resultat består også, selvom vi tillader et individuelt konstantled i modellen, hvilket er en måde at sikre sig, at grundlæggende (konstante) ikke-observerbare karakteristika ved individerne ikke påvirker resultatet.

Når vi anvender definition II af Farum-borgere – altså hvor de

nyligt dagpengeberettigede medtages – ser vi, at effekterne er nogenlunde uændrede. Det ser altså ikke ud til, at det relative fald i kriminalitet skyldes, at de mest kriminelle vælger at lade sig forsikre. Det samme gør sig gældende, når vi anvender definition III og IV – altså fastholder mænd, der flytter ud af kommunen, i gruppen (III) eller fastholder både de mænd, der flytter ud af kommunen, og dem som har forsikret sig, i gruppen (IV). Det ser altså ud til, at vi kan forkaste, at det relative fald i kriminalitet alene skyldes selektion i form af afvandring fra kommunen eller frivillig forsikring i dagpengesystemet.

5.6. Opsamling

I dette kapitel har vi undersøgt om deltagelse i aktivering påvirker tilbøjeligheden til at begå kriminalitet. Vi har set på aktiveringsindsatsen i både dagpenge- og kontanthjælpssystemet. I vores undersøgelse af dagpengemodtagerne benyttede vi fremrykningerne af aktiveringskravet, som blev gennemført i perioden 1996 til 2001, som vores analyseværktøj. Fremrykningerne kan betragtes som et pseudo-eksperiment, hvor vi sammenligner personer med ens karakteristika, men hvor kun den ene nu mødes med et aktiveringskrav som følge af aktiveringsfremrykningen. Analyserne indikerer, at dagpengemodtagere, der deltager i aktivering, begår mindre kriminalitet end ledige, der ikke aktiveres. Det ser altså ud til, at aktivering hjælper ledige til at afholde sig fra kriminalitet. Dog har vi ikke fundet nogen effekt af aktivering for dem på 24 år eller der under. Hvad det er ved aktiveringen, der helt præcist medfører den faldende kriminalitet, kan vi desværre ikke se af dette studie, men emnet er oplagt for fremtidige undersøgelser.

Vi undersøgte også kontanthjælpssystemet. Vi benyttede Farum Kommune i perioden 1987 til 1997 som et pseudo-eksperiment. Også her fandt vi klare indikationer af, at aktivering medfører et lavere kriminalitetsniveau. Inden 1987, hvor Farum havde aktiveringsregler på niveau med resten af Danmark, fandt vi ingen statistisk sikker forskel i kriminalitetsniveau mellem Farum og resten af Danmark. Fra 1987 og frem til slutningen af 1990'erne fandt vi, at Farum udviser et statistisk sikkert fald i kriminaliteten relativt til resten af Danmark. Fra slutningen af 1990'erne og frem, hvor Farums aktiveringsregler igen nærmer sig resten af Danmark, fandt vi som forventeligt, at forskellen i kriminalitetsniveauet aftager.

Litteratur

Birkbak, Bjarne (1997): *På med vanten! Moderne beskæftigelsespolitik i Farum*. Farum: Farums Arkiver & Museer.

Kyvsgaard, Britta (2006). 'Virksomme og uvirksomme programmer og behandlingstiltag' i Britta Kyvsgaard (red.) (2006). *Hvad virker – hvad virker ikke? Kundsksbaseret kriminalpolitik og praksis*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Noter

- 1 Allerede i 1978 blev det fremført som et argument for jobtilbudsordningen, at de arbejdsløse skulle fastholde deres tilknytning til arbejdsmarkedet.
- 2 Som ledig optjenes ret til feriedagpenge i maksimalt 25 dage på grundlag af perioder med dagpenge m.v. Hvis der i optjeningsperioden er optjent feriegodtgørelse, eller der udbetales løn under ferie, skal denne bruges før afholdelse af ferie med feriedagpenge. I ferieperioden, der er finansieret på denne måde, skal man ikke stå til rådighed for arbejdsmarkedet og heller ikke deltage i aktivering.
- 3 Med 'ens personer' menes her personer, som har samme observerbare karakteristika.
- 4 Vi beregner og tester kun risikoen (sandsynligheden) for at begå kriminalitet. De to andre afgangsmuligheder fra gruppen af ledige behandles ikke eksplicit, men så længe personerne er i dagpengesystemet, indgår de i beregningerne af risikoen for kriminalitet.
- 5 Variablene, der beskriver kriminalitetsbaggrund, er formentlig 'endogene' i den forstand, at de er korrelerede med andre – for os – uobserverbare forhold, som påvirker personers risiko for at begå kriminalitet.

DEL 3

Samfundets uformelle straf

6. De kriminelles tilknytning til arbejdsmarkedet – før og efter straf

Af Torben Tranæs

6.1. Introduktion

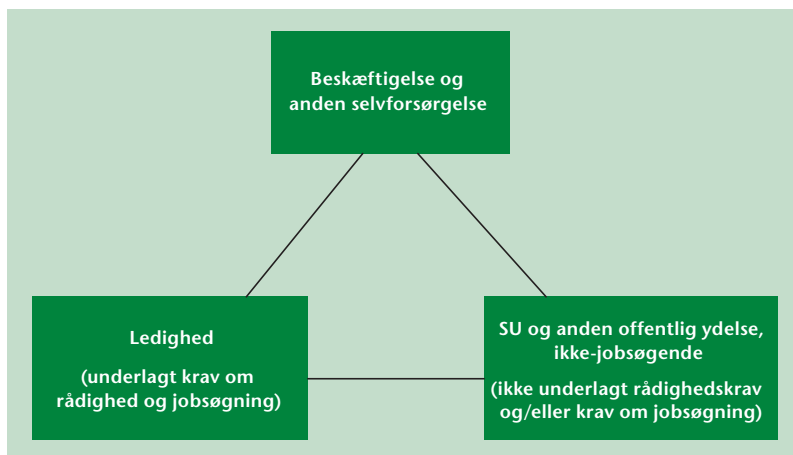
Når fængselsdøren smækker bag den kriminelle efter udstået straf, er det kun samfundets formelle straf, som er overstået. Mellemværendet med samfundet som helhed er ikke nødvendigvis ude af verden. Nu skal den kriminelle integreres i samfundslivet både socialt og arbejdsmæssigt, og spørgsmålet er, om 'samfundet' er parat til at se på personen med friske øjne, og om personen selv er klar til at indgå i de respektive sociale sammenhænge på arbejdsmarkedet og privat på almindelig – og lovlig – vis. Endelig er der spørgsmålet om, hvorvidt den kriminelle evner at tage fat der, hvor han slap før den kriminelle handling, om den fysiske og psykiske konstitution er, som den var, og om kvalifikationer er intakte efter i mange tilfælde ikke at have været brugt på den tiltænkte måde igennem en periode.

I dette og det næste kapitel vil vi se på, hvordan et fængselsophold påvirker den kriminelles liv privat og arbejdsmæssigt. I hvor høj grad er det muligt for den kriminelle at fortsætte der, hvor han slap, og afhænger mulighederne herfor af, hvor længe han har siddet i fængsel? Vi lægger ud med at se på, hvad et fængselsophold betyder for beskæftigelse og løn, og i det følgende kapitel undersøger Michael Svarer, hvordan et fængselsophold påvirker en persons muligheder for at få sig en ægtefælle eller partner.

I kapitlet her vil vi overordnet interessere os for, hvor gode de kriminelle er til at forsørge sig selv før og efter straf; holde på et job, komme ud af ledighed og offentlig forsørgelse; og vi vil i hele kapitlet som typisk i bogen ignorere overtrædelser af færdselsloven. I første omgang vil vi ikke skelne mellem, om en person i et givet år allerede er blevet straffet for en forbrydelse, eller om han senere vil blive straffet. Hvis han bliver straffet med fængsel på et eller andet tidspunkt inden for den dataperiode, vi konkret ser på, er han 'kriminell' i undersøgelsen her. Senere i kapitlet vil vi se på, om de kriminelle klarer sig lige så godt, eller dårligt, efter fængsel, som

før de kom i fængsel første gang. De 'ikke-kriminelle' bruges ind imellem som sammenligningsgruppe, og er den del af befolkningen, der ikke får nogen straf af nogen art inden for dataperioden. Personer, som i dataperioden får anden straf end frihedsberøvelse, indgår ikke i nogen af de to grupper, og det gør folk, som aldrig får mere end en betinget fængselsstraf heller ikke. Der skal altså mere end ét enkelt eller to mindre fejltrin til, før, at man bliver rubriceret som 'kriminel' her.

Vi vil fokusere på, hvad der sker med de kriminelle over tid: Hvordan bevæger de sig rundt mellem arbejdsmarkedets forskellige tilstande og ind og ud af offentlig forsørgelse? Dette dynamiske perspektiv vil blive forfulgt ved at følge grupper af personer, som befinder sig i hver af følgende tre situationer: Beskæftigelse, ledighed og på anden offentlig forsørgelse, jf. figur 6.1.

Figur 6.1. Tre tilstande for tilknytning til arbejdsmarkedet.

Ledighed omfatter personer tilmeldt AF som ledige eller registreret som stående til rådighed for arbejdsmarkedet af hjemkommunen. De ikke-jobsøgende er først og fremmest personer på SU, men også personer på anden offentlig ydelse, jf. tabel 6.1., som beskriver billedet for de 35-årige mænd. Anden offentlig ydelse dækker over overførselsindkomster, hvortil der ikke er knyttet krav om jobsøgning og/eller rådighed: Kontanthjælpsmodtagere med andre problemer end ledighed, førtidspensionister, personer på orlov, i aktivering, m.v. En del af disse personer søger rent faktisk job, det er blot ikke en betingelse for modtagelse af den offentlige ydelse, de får, sådan

som det er for ledige. Gruppen ‘beskæftigede og anden selvforsørgelse’ er defineret residualt som de personer, der ikke modtager nogen form for offentlig indkomsterstøttende ydelse. Hovedparten i den gruppe er beskæftigede, og vi vil indimellem blot kalde dem ‘de beskæftigede’. Men der indgår også studerende (som ikke modtager SU, og som ofte er i beskæftigelse) og personer uden for arbejdsstyrken, jf. tabel 6.1.

Tabel 6.1. Kriminelle og ikke-kriminelle mænd, 35 år, fordelt på beskæftigelse m.v., ledighed, og ikke-jobsøgende på offentlig ydelse (%). 2004.

	Kriminelle (både som er, og som bliver straffede)		Ikke-kriminelle	
Ledighed	12		3	
Beskæftigelse m.v.	72		76	
<i>Beskæftigede</i>		48		43
<i>Studerende uden SU</i>		14		23
<i>Øvrige selvforsørgende</i>		10		10
Anden offentlig forsørgelse	16		21	
<i>SU-modtagere</i>		10		19
<i>Øvrige ikke-jobsøgende</i>		6		2
I alt	100		100	

Kilde: Egne beregninger på basis af tal fra Danmarks Statistik.

6.2. Beskæftiget, ledig og på offentlig forsørgelse: Hvor længe?

Med udgangspunkt i hver af de 3 tilstande fra før vil vi følge den gruppe personer, som på et udvalgt tidspunkt befinder sig i den givne tilstand. Gruppen følges måned for måned, og det registreres, hvor stor en andel der 12 måneder senere stadig befinder sig i start-situationen. Vi spørger med andre ord om, hvor stor en andel der efter et år har ‘overlevet’ som henholdsvis beskæftiget, ledig og ikke-jobsøgende på offentlig ydelse. Modtagere af SU er som nævnt en stor del af den sidste kategori. Det er vigtigt at have SU-modtagere med i analysen, dels fordi mange unge af gode grunde er på SU, dels fordi hyppige bevægelser frem og tilbage mellem fx dagpenge og SU er tegn på en marginal placering på arbejdsmarkedet eller et varsel om en fremtidig marginalisering.

Det gælder kun i første del af kapitlet, at analysen ikke medtager kvinder. I afsnit 6.2. og 6.3. handler det om unge mænd i alderen 18 til 30 år, men i de sidste to afsnit om beskæftigelse, selvforsør-

gelse og indkomst ser vi både på de unge for sig og på alle mænd og kvinder fra 15 til 59 år.

Hvis vi fra et givet tidspunkt betragter en tilfældigt valgt gruppe ledige i Danmark, er det velkendt, at meget få af dem, mænd såvel som kvinder, vil være ledige 12 måneder senere. Navnlig de unge forlader ledighed hurtigt. Overraskende nok så gælder dette også for unge kriminelle. Den gruppe, vi har fokus på i dette afsnit, kriminelle mænd mellem 18 og 30 år, forlader ledighed lige så hurtigt som ikke-kriminelle: Efter 12 måneders ledighed er kun 5 % stadig ledige. De kriminelle ikke-jobsøgende forlader i øvrigt også denne tilstand hurtigt: Efter 12 måneder på offentlig ydelse som ikke-jobsøgende er det kun 15 %, som stadig er i samme situation, og det er samme andel som for de ikke-kriminelle, jf. tabel 6.2.

Tabel 6.2. Andel af kriminelle og ikke-kriminelle der har 'overlevet' som hhv. beskæftiget, ledig og på anden offentlig ydelse efter 12 måneder (%). Mænd i alderen 18-30 år.

	Beskæftigede m.v.	Ledige	Modt. af anden off. ydelse inkl. SU Ikke-jobsøgende
Ikke-kriminelle	60	5	15
Kriminelle	20	5	15

Kilde: Danmarks Statistik, 10 % stikprøve af den danske befolkning. Beregningerne er baseret på tal for perioden 1980-1999.

De unge bevæger sig i almindelighed meget rundt på arbejdsmarkedet; ind og ud af ledighed og job. For gruppen af unge ikke-kriminelle selvforsørgende mænd – de beskæftigede m.v. – er det fx kun 60 %, der stadig er selvforsørgende efter 12 måneder. Og her holder ligheden mellem kriminelle og ikke-kriminelle unge op. Endnu færre kriminelle er nemlig stadig selvforsørgende efter et år. Faktisk gælder det for kun 20 % af den oprindelige gruppe, de øvrige 80 % er overgået til en eller anden indkomsterstattende offentlig ydelse i løbet af 12 måneder. For hverken de kriminelle eller de ikke-kriminelle er det overgangen fra beskæftigelse til SU, som bidrager væsentligt til den lave 'overlevelse', denne overgang er det kun henholdsvis 3,9 og 6,2 % af den oprindelige gruppe, som foretager inden for 12 måneder.

Hovedforklaringen er, at de kriminelle har sværere ved at holde på et job, end de ikke-kriminelle har. Til gengæld er der som nævnt ingen forskel på, hvor længe kriminelle og ikke-kriminelle ledige og ikke-jobsøgende er om at forlade disse to tilstande. Både ledighe-

den og andelen på øvrige offentlige ydelser, hvis vi ser bort fra SU, er imidlertid markant højere for kriminelle end for ikke-kriminelle, og selvforsørgelsesgraden er lavere. Noget kunne altså tyde på, at de kriminelle ikke forlader de offentlige ydelser til fordel for job og selvforsørgelse, men at der snarere er tale om en stor bevægelse frem og tilbage mellem ledighed og øvrige offentlige ydelser. Det vil vi se nærmere på i næste afsnit.

Her skal vi undersøge, om de kriminelle forlader de to typer offentlig forsørgelse til fordel for andet end selvforsørgelse.

Arbejdsmarkedssituationen er dårlig for de kriminelle; ledigheden er høj og beskæftigelse og selvforsørgelse ustabil. Sidst i kapitlet vil vi se på timingen af problemet: Er beskæftigelsessituationen generelt dårlig for de kriminelle, eller er det navnlig efter, at fængselsopholdene er begyndt, at problemerne melder sig?

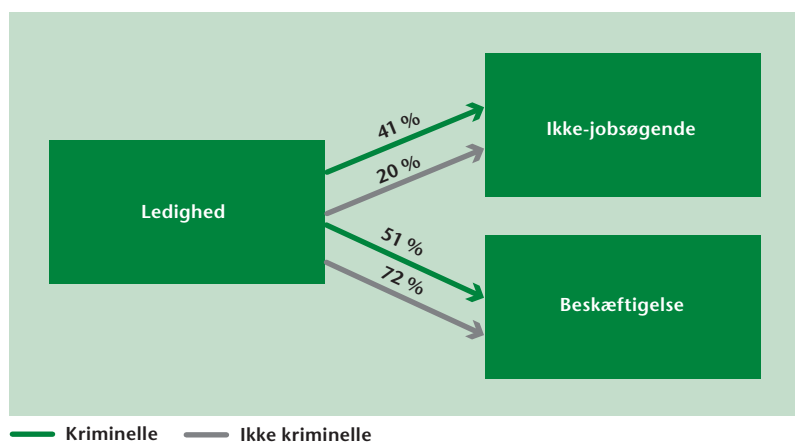
6.3. Bevægelserne mellem job, ledighed og anden offentlig forsørgelse

De følgende analyser tager også udgangspunkt i en gruppe, som befinder sig i én af de ovennævnte tre tilstande for arbejdsmarkedstilknnytning. Nu vil vi imidlertid ikke blot registrere, om en person for-

lader en given arbejdsmarkedstilstand, men også hvilken tilstand personen efterfølgende overgår til. Efterhånden som man følger gruppen over tid, vil der være en andel, hvis relation til arbejdsmarkedet er skiftet til hver af de to andre tilstande. Fx fra beskæftigelse m.v. til ledighed og fra beskæftigelse til den ikke-jobsøgende tilstand; tilsvarende fra ledighed til henholdsvis beskæftigelse og den ikke-jobsøgende tilstand; og endelig fra gruppen af ikke-jobsøgende til henholdsvis beskæftigelse og ledighed. I første omgang vil vi nøjes med at se på forskelle mellem kriminelle og ikke-kriminelle med hensyn til disse overgangssandsynligheder. Senere i kapitlet vil vi undersøge, om en eventuel forskel mellem kriminelle og ikke-kriminelle navnlig eksisterer efter, at den kriminelle har været i fængsel.

For at få tegnet et fyldestgørende billede af de kriminelles tilknytning til arbejdsmarkedet er overgangssandsynlighederne efter

Figur 6.2a. Overgangssandsynligheder i løbet af 12 måneder fra ledighed til ikke-jobsøgende og beskæftigelse m.v. (%). Mænd, 18-30 år.

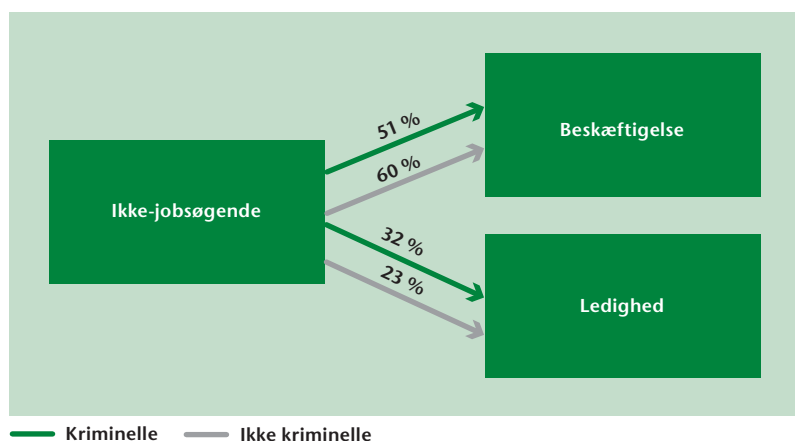

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed, baseret på tal i Danmarks Statistik.

12 måneder beregnet for alle tre kategorier for arbejdsmarkedstilknytning:

Ses på overgangen fra ledighed (figur 6.2a.), har vi fundet, at de kriminelle hurtigere skifter til kategorien ikke-jobsøgende; faktisk dobbelt så hurtigt i sammenligning med ikke-kriminelle. Efter 12 måneder har 41 % af den oprindelige gruppe ledige kriminelle bevæget sig over i gruppen ikke-jobsøgende, mod kun 20 % af de ikke-kriminelle. De kriminelle bevæger sig imidlertid også hurtigere end de lovlydige borgere den anden vej. Henholdsvis 32 % af de krimi-

Figur 6.2b. Overgangssandsynligheder i løbet af 12 måneder fra ikke-jobsøgende til beskæftigelse m.v. og ledighed (%). Mænd, 18-30 år.

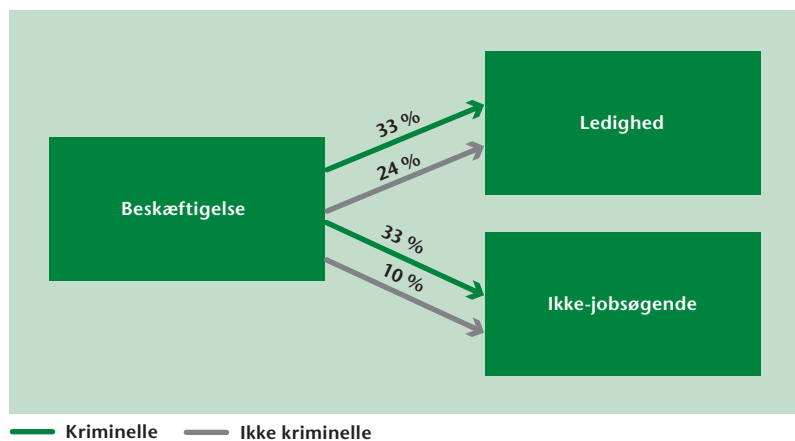

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed, baseret på tal i Danmarks Statistik.

nelle og 23 % af de ikke-kriminelle har gjort rejsen fra at være ikke-jobsøgende til ledighed i løbet af 12 måneder, jf. figur 6.2b.

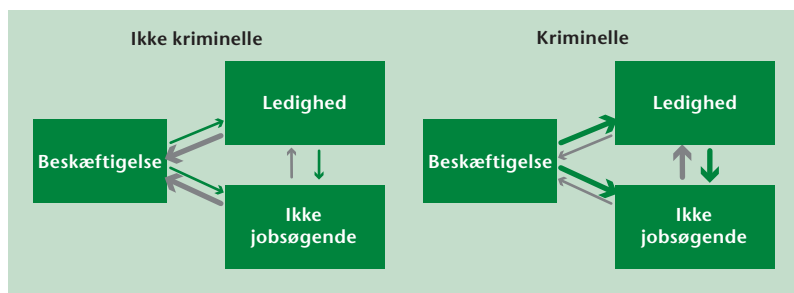
Omvendt finder de ikke-kriminelle ledige som forventet hurtigere beskæftigelse end de kriminelle ledige; henholdsvis 72 og 51 % er skiftet til beskæftigelse m.v. i løbet af de følgende 12 måneder, jf. figur 6.2a. For de personer, der begynder som ikke stående til rådighed for arbejdsmarkedet, går det også lidt hurtigere for de ikke-kriminelle end for de kriminelle at blive selvforsørgende; henholdsvis

Figur 6.2c. Overgangssandsynligheder i løbet af 12 måneder fra beskæftigelse m.v. til ledighed og ikke-jobsøgende (%). Mænd, 18-30 år.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed, baseret på tal i Danmarks Statistik.

Figur 6.3. Vejen rundt på arbejdsmarkedet for ikke-kriminelle og kriminelle.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

60 og 51 % er skiftet til beskæftigelse eller anden selvforsørgelse i løbet af det følgende år, som det er angivet i figur 6.2b. Her betyder overgangen til beskæftigelse relativt mere for de ikke-kriminelle, mens overgangen til gruppen øvrige selvforsørgende betyder relativt mere for de kriminelle. En vis andel af begge grupper skifter fra at være studerende med SU til at være studerende uden SU.

Når der tages udgangspunkt i beskæftigelse m.v. (figur 6.2c.), har vi fundet, at de kriminelle skifter hurtigere væk fra beskæftigelse og over i både ledighed – hvortil 33 mod 24 % har skiftet – og i gruppen af ikke-jobsøgende – hvortil 33 mod kun 10 % har skiftet i løbet af 12 måneder.

De fundne resultater er illustreret i figur 6.3. for henholdsvis kriminelle og ikke-kriminelle. En tyk (tynd) pil indikerer, at de kriminelle (ikke-kriminelle) bevæger sig mere hyppigt (mindre hyppigt) den angivne vej end de ikke-kriminelle (kriminelle).

Disse overgangssandsynligheder tegner et klart billede af forskellene mellem kriminelles og andres tilknytning til arbejdsmarkedet: Kriminelle, dvs. personer, der kommer eller har været i fængsel, har højere sandsynlighed for at bevæge sig væk fra beskæftigelse og selvforsørgelse. Ydermere er vejen tilbage til beskæftigelse og selvforsørgelse *ikke* let for de kriminelle – overgangssandsynlighederne her er noget lavere for de kriminelle end for de ikke-kriminelle, uanset om udgangspunktet er ledighed eller anden offentlig ydelse, inkl. SU.

De kriminelle forlader altså beskæftigelse meget hurtigere end de ikke-kriminelle. De kriminelle skifter imidlertid hyppigt kategori, men det er frem og tilbage imellem de to kategorier for ikke-beskæftigelse; ledighed og den ikke-jobsøgende tilstand, som indbefatter studerende på SU. Både overgangen fra ledighed til den ikke-jobsø-

gende tilstand og omvendt foretages væsentligt hyppigere af kriminelle end af lovlydige borgere.

De beregnede overgangssandsynligheder, vi har nævnt ovenfor, er ikke betinget på baggrundsinformationer om personerne. Vi har imidlertid testet alle overgangene i en statistisk model, og i alle tilfælde er der signifikante forskelle mellem overgangssandsynlighederne for kriminelle og ikke-kriminelle, også når der kontrolleres for baggrundsforhold som alder, uddannelse og oprindelsesland. Dette er dokumenteret i et analysenotat af Imai, Krishna, Tranæs og Huynh fra Rockwool Fondens Forskningsenhed, maj 2008, som kan rekvireres hos forfatteren.

Beskæftigelsessituationen er, som vi har set, dårlig for de kriminelle, og den forværres faktisk også med tiden. De kriminelle ryger hurtigt ud af beskæftigelse, og når de forlader offentlig forsørgelse som fx ledighed, så er det ofte til fordel for en anden form for offentlig ydelse – og ikke fordi de kommer i beskæftigelse. Det overordnede resultat her, at kriminelle faktisk forlader ledighed hurtigt, men blot i mindre grad til beskæftigelse og i højere grad forlader arbejdsmarkedet, og at de herfra hyppigt ryger tilbage til ledighed, er på linje med, hvad Britta Kyvsgaard fandt i 1989 i et dansk studie af kriminelles levevilkår før og efter straf.

6.4. Beskæftigelsessituationen for kriminelle – før og efter fængsel

Der er ingen tvivl om, at personer, som på et tidspunkt får en dom for en kriminel handling, er en særlig gruppe. Selvom de naturligvis ikke er nogen homogen gruppe, så er de i gennemsnit markant forskellige fra gruppen af personer, som ikke oplever en straffesag. Den arbejdsmarkedsdynamik, vi netop har set, vidner om en gruppe, hvoraf mange er marginaliseret i forhold til arbejdsmarkedet.

Spørgsmålet er, om dette billede gælder i samme grad før som efter, de kriminelle bliver straffet, eller om det navnlig er perioden efter den første straf, der bidrager til billedet af marginalisering. Det er temaet for dette og det næste afsnit. Her vil vi sammenligne de kriminelles beskæftigelse, eller rettere ikke-beskæftigelse, og indkomst før og efter det første fængselsophold, som ikke er idømt for en færdselslovsovertrædelse. Personer, som kommer i fængsel mere end én gang, er kun med i analysen frem til det tidspunkt, hvor de kommer i fængsel for anden gang.

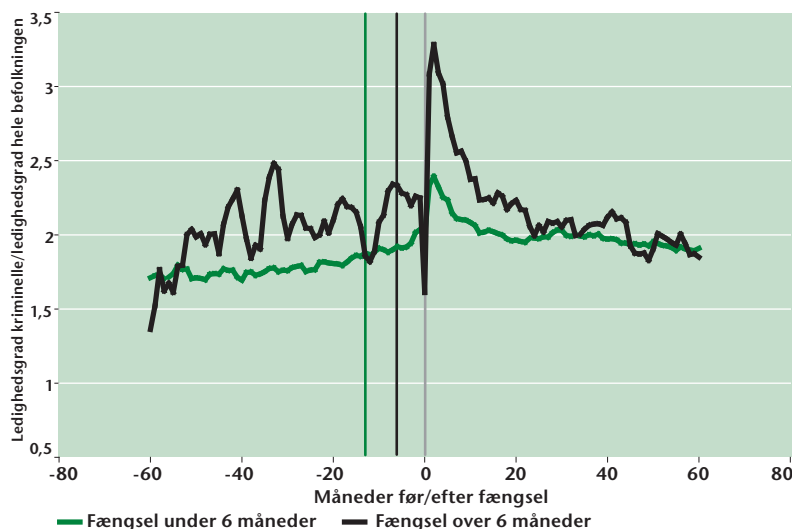
I dette og det næste afsnit har vi ikke taget de studerende med, til gengæld er både mænd og kvinder med. Vi har også gennemført alle analyserne, hvor de studerende var inkluderet, og betydningen af kriminalitet og fængsel ændrer sig ikke. Forskellen er alene, at vi får et ret fortegnet billede, når vi sammenligner de kriminelle og de ikke-kriminelle med hensyn til selvforsørgelse og indkomst, når vi medtager studerende, fordi langt færre af de kriminelle end af de ikke-kriminelle er under uddannelse. De ikke-kriminelles gennemsnitlige indkomst er for lav, og den andel af de ikke-kriminelle, som modtager en offentlig ydelse, er for høj relativt til de tilsvarende størrelser for de kriminelle, når studerende er med i analysen.

Vi lægger ud med at se på beskæftigelsessituationen. I næste afsnit vil vi se på løn og indkomstforhold. For hver person, som har været i fængsel i perioden 1994 til 2003, vil vi lade 'måned 0' angive den måned, han kom i fængsel i. For én person kan det være januar 1994 og for en anden december 2001. Et fængselsophold kan også godt begynde før 1994, når blot det ikke afsluttes før. Idet vi ignorerer alle de øvrige fængselsmåneder, inklusive løsladelsesmåneden, vil vi igen for hver af de nævnte personer kalde månederne lige før og lige efter fængsel for henholdsvis måned -1 og +1. Tilsvarende for månederne lige før og lige efter disse to måneder; de bliver benævnt henholdsvis måned -2 og +2 osv. For enhver person har vi altså navngivet en række måneder før og efter første fængselsophold; fx er ét år før første fængsling måned -12, og ét år efter den efterfølgende løsladelse er måned +12.

Vi vil nu måned for måned beregne, hvor stor en andel af de kriminelle som er ledige i hver af månederne fra -60 til +60, altså fra 5 år før de kom i fængsel første gang og til 5 år efter løsladelsen. Hvis vi bevæger os endnu længere væk fra måned 0, begynder tallene at fluktuere meget, hvilket skyldes, at antallet af observationer ikke længere er så stort. Resultatet for kriminelle, hvad ledighed angår, er vist i figur 6.4., hvor vi har angivet billedet både for personer, som får en fængselsstraf på under 6 måneder, og for personer som får 6 måneder eller derover. Vi angiver ikke, hvor høj ledigheden er som sådan, men i stedet hvor høj de kriminelles ledighed er i forhold til ledigheden for ikke-kriminelle i de respektive år. Dvs., når skalaen på venstreaksen siger 2 ud for måned -24 for kriminelle, som får en lang straf, så betyder det, at den gruppe, 24 måneder før de kom i fængsel, havde dobbelt så høj ledighed som ikke-kriminelle.

Som det fremgår af figur 6.4., er ledigheden høj for de kriminel-

Figur 6.4. Ledighedsgrad for straffede relativt til ledighedsgrad for hele befolkningen, 15-59 år.

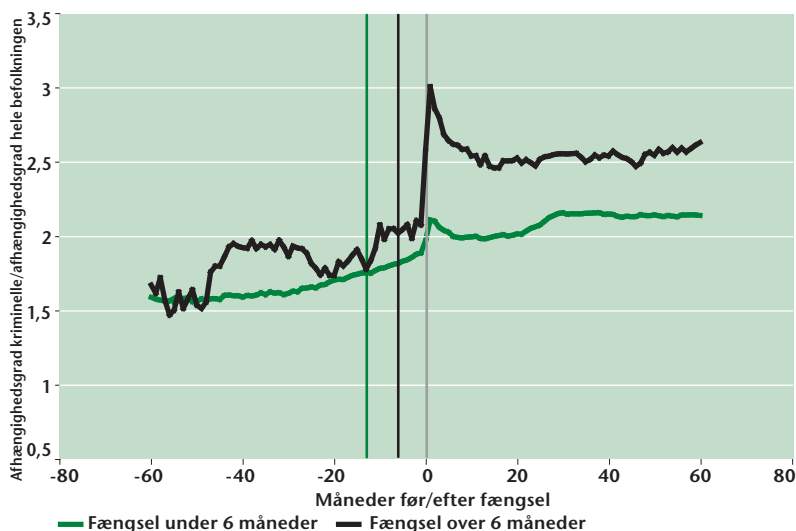
Kilde: Egne beregninger på data fra Danmarks Statistik fra årene 1994-2003.

le, også før de kommer i fængsel, men overledigheden er særlig høj i månederne op til og efter fængselsopholdet. Bemærk at ledigheden begynder at stige længe inden fængselsmåneden, måned 0, for derefter at stige kraftigt lige efter løsladelsen. Navnlig for kriminelle, som har siddet inde i lidt længere tid, er overledigheden meget høj lige efter løsladelsen. Men for begge grupper af kriminelle falder overledigheden i de første år efter løsladelsen; for dem, der har siddet inde længe, er overledigheden den samme efter 3 år i friheden, som den var før fængsel. For dem med kort fængselsstraf kommer overledigheden kun ned på niveauet fra umiddelbart før fængslingen – ikke helt ned på samme niveau som 2-3 år før fængslingen, men næsten. Dette er bemærkelsesværdigt og tyder umiddelbart på, at fængsel ikke i sig selv har nogen betydelig varig negativ effekt på den kriminelles arbejdsmarkedssituation.

Nu så vi i sidste afsnit, at vejen ud af ledighed ikke nødvendigvis går via et job, så det er for tidligt at konkludere, at der ikke er nogen negativ arbejdsmarkedseffekt af et fængselsophold. Vi er nødt til at tage de øvrige offentlige ydelser i ed, før vi har et overblik over de kriminelles samlede tilknytning til arbejdsmarkedet.

Vi vil derfor gentage analysen, hvor det blot ikke er andelen af ledige, vi ser på, men andelen af alle som modtager en eller anden form for offentlig forsørgelsesydelse – afhængighedsgraden kunne

Figur 6.5. Afhængighedsgraden for straffede relativt til afhængighedsgraden for hele befolkningen, 15-59 år.

Kilde: Egne beregninger på data fra Danmarks Statistik fra årene 1994-2003.

man kalde det. Dette er afbilledet i figur 6.5., igen for kriminelle som får henholdsvis under og over 6 måneders fængsel. Her bliver det meget tydeligt, at et forløb med kriminalitet og fængsel betyder en kraftig forværring af ens arbejdsmarkedssituation.

Selv personer, som kun sidder kort tid i fængsel, er i gennemsnit svagere tilknyttet arbejdsmarkedet end ikke-kriminelle, også længe inden de kommer i fængsel første gang; andelen på offentlig forsørgelse – afhængighedsgraden – er mere end en halv gang højere. Og alligevel sker der en kraftig forværring frem til fængselstidspunktet og specielt i de sidste par måneder. Den lodrette linje længst til venstre angiver det tidspunkt, hvor 10 % af gruppen 'fængsel under 6 måneder' har begået selve forbrydelsen. Den mellemste lodrette linje angiver det samme for gruppen 'fængsel over 6 måneder.' I månederne mellem disse lodrette markeringer og måned 0 begås så de resterende 90 % af forbrydelserne. En stor del af problemerne melder sig tydeligvis længe før, den aktuelle forbrydelse begås, og er givetvis med til, at personen 'trigger', dvs. vælger at begå kriminalitet. Men for dem, der begår mindre grov kriminalitet, og som derfor får en kort straf, ser der faktisk også ud til at ske en forværring af arbejdsmarkedstilknytningen i forbindelse med gerningstidspunktet, hvor det efterfølgende bliver kendt i personens omgangskreds, at den pågældende har begået nok kriminalitet til eventuelt at komme

i fængsel. Bemærk i øvrigt at personer, som begår grove forbrydelser, ryger i fængsel noget hurtigere end personer, som begår mindre grove forseelser, 10 %-linjen ligger noget tættere på fængselsmånen for dem med lang straf, end den gør for dem med kort straf.

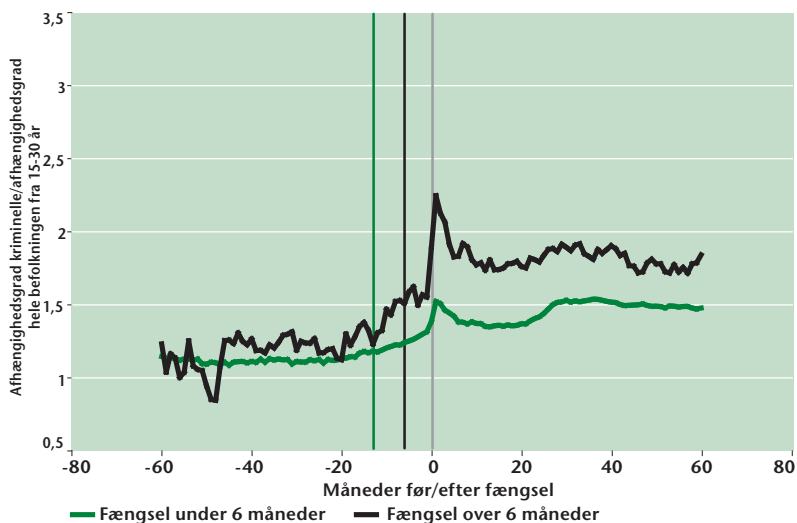
Nu ser det ud til, at der faktisk sker en yderligere forværring af arbejdsmarkedssituationen efter afslutningen af et kortere fængselsophold, og der sker ingen varig forbedring igen senere – en vis forbedring på et års tid er alt. Hvad denne kortvarige forbedring skyldes, har vi ikke analyseret. Samlet set har hele processen betydet, at andelen af kriminelle på offentlig forsørgelse ikke længere er godt en halv gang højere end andres, men over dobbelt så høj, selv 5 år efter løsladelsen. 4-5 år før første fængsling er den relative afhængighedsgrad 1,6 og 4-5 år efter løsladelse er den 2,2, og det er vel at mærke kun for personer, som har holdt sig fri af fængsel så lang tid efter løsladelsen.

Kriminelle, som sidder inde i længere tid, er i en helt anden situation, når de kommer ud af fængsel, end de var i, lige inden de kom i fængsel. De oplever også en forværring af deres tilknytning til arbejdsmarkedet i årene op til første fængsling, men i særlig grad efter løsladelsen. I ét hug stiger deres relative afhængighed af offentlige ydelser yderligere med omkring 50 % i forhold til lige før fængslingen. Herefter sker der en betydelig forbedring igen, så den samlede stigning i den relative andel på offentlig forsørgelse kun ender på 25 % godt 1 ½ år efter løsladelsen – men det er vel at mærke alene i forbindelse med fængselsopholdet. Og dette niveau bider sig fast og er også gældende efter 5 år. Denne hårde gruppe kriminelle har en relativ afhængighedsgrad på 1,6 og 2,6 henholdsvis 4 til 5 år før og efter første fængselsophold, igen forudsat at de ikke kommer i fængsel i disse 4 til 5 år efter løsladelse. Så den samlede negative effekt af kriminalitet og fængsel er stor.

Det er vigtigt at hæfte sig ved forskellen på den relative afhængighed 'før og efter', mindre ved niveauet. Når niveauet er så højt, skyldes det til dels, at vi sammenligner kriminelle, som overvejende er yngre, med hele den øvrige befolkning mellem 15 og 59 år. Nedenfor vil vi kun se på de 15-30-årige kriminelle og ikke-kriminelle, hvorved niveauet for relativ afhængighed ikke i samme grad vil afspejle, at vi sammenligner grupper med forskellig gennemsnitsalder.

Hvis vi således laver samme øvelse alene for personer mellem 15 og 30 år, figur 6.6, finder vi det samme billede; de unge kriminelle

Figur 6.6. Afhængighedsgrad for straffede i alderen 15-30 år relativt til afhængighedsgrad for hele befolkningen i alderen 15-30 år.

Kilde: Egne beregninger på data fra Danmarks Statistik fra årene 1994-2003

ligner blot deres jævnaldrende ikke-kriminelle mere: Kun 10 % flere er på offentlig forsørgelse før den aktuelle gerning, og efter et kort fængselsophold er det omkring 50 % flere. Igen ser vi en kraftig stigning i afhængigheden af det offentlige for gruppen, der får en lang

Figur 6.7. Afhængighedsgrad for personer i alderen 15-30 år.

Kilde: Egne beregninger på data fra Danmarks Statistik fra årene 1994-2003

straf. Graden af overrepræsentation blandt ydelsesmodtagere stiger med en tredjedel og 50 % henholdsvis for dem, der får en kort og en lang straf: Fra 1,1 til 1,5 og fra 1,2 til 1,7 fra henholdsvis 4 år før og 4 år efter første fængsling.

Hvor afhængige er de unge kriminelle af de offentlige ydelser? Figur 6.7. angiver det absolutte niveau for afhængigheden. Det viser sig, at en tredjedel af de straffede kriminelle 15-30-årige, som ikke er under uddannelse, er på offentlig forsørgelse 4-5 år før deres første fængsling; 5 år efter løsladelsen er halvdelen af dem, som har siddet længe i fængsel, på offentlig forsørgelse, mens det gælder for lidt over 40 % af de kriminelle, som sidder kort tid i fængsel (42 %).

Det er muligt, at kriminelle, som får en længere fængselsstraf, er specielle, og at en lang straf ikke vil have samme skadelige effekt på de kriminelle, som i dag får en kort straf. Det kan bestemt ikke afvises. Det ændrer blot ikke ved, at fængsel ser ud til at virke stærkt marginaliserende på den gruppe kriminelle, som i dag får lange straffe. Det er de samme personer, som er bag tallene lige før og lige efter måned 0, og det eneste, der har ændret sig fra måned -1 til måned +1, er, at personerne har været i fængsel og er blevet lidt ældre (det sidste trækker ikke afhængigheden op for unge mennesker). Så når afhængigheden af de offentlige ydelser tager et sådant hop omkring måned 0, kan det kun skyldes det forhold, at personerne har været i fængsel. Men igen, det er muligt, at en kortere straf også ville kunne afstedkomme samme pludselige yderligere marginalisering for netop denne gruppe kriminelle.

6.5. Løn og indkomst for kriminelle – før og efter fængsel

Vi har også set på, om et fængselsophold har konsekvenser for personens løn og indkomst. Igen er studerende ikke med i analyserne, og igen har vi defineret måneden, i hvilken den kriminelle kom i fængsel første gang, som måned '0', og månederne før som -1, -2, -3, osv. (hvor -1 er måneden lige før den måned, personen kom i fængsel) og månederne efter som +1, +2, +3 osv. (hvor +1 er første måned efter løsladelsesmåneden). For hver måned fra -60 til +60 har vi beregnet den gennemsnitlige indkomst for alle kriminelle personer (ikke kun de unge), og igen har vi delt de kriminelle op i to grupper, alt efter om de har fået en kort eller en lang straf.

Vi har interesseret os for to typer af indkomster, lønindkomst og

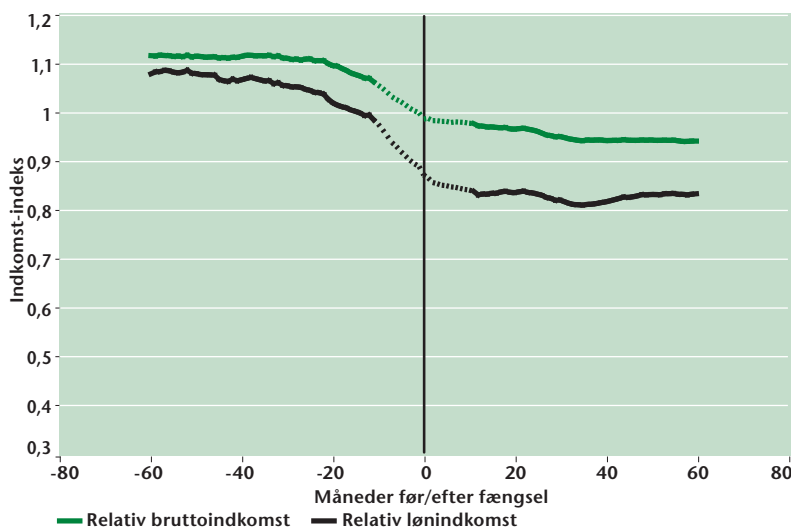
bruttoindkomst. Til lønindkomst regnes alene løn tjent ved almindelig beskæftigelse, hvorfor personer på overførselsindkomst indgår i beregningerne med et nul i lønindkomst. Hvis der er mange, som ikke har arbejde, så trækker det altså gennemsnittet ned. Den månedlige lønindkomst er beregnet ud fra årsindkomsten, som er delt jævnt ud på alle årets måneder, også de måneder hvor personen sidder i fængsel. Vi har ikke haft mulighed for at se præcist, hvilke måneder en given årsindkomst er indtjent i, og derfor undervurderes de månedlige lønindkomster i kalenderår, hvor personen sidder i fængsel, dvs. i månederne lige før og lige efter fængselsmåneden i de figurer, vi skal se (den stiplede del af kurverne).

Ved beregningen af den gennemsnitlige bruttoindkomst medregner vi al indkomst: Løn, kapitalindkomst, kontanthjælp, sygedagpenge, førtidspension, osv. Vi har ikke medtaget boligydelse og fripladser i daginstitutioner, begge dele er noget, som bidrager yderligere til indkomstudjævningen. Med dette indkomstbegreb får vi altså et billede af de kriminelles levevilkår, hvad indkomst angår, og vi kan sammenligne deres levestandard med andre grupper i samfundet. Heroverfor angiver lønindkomsten, hvor meget gruppen selv bidrager med, hvilket i øvrigt også er et godt billede på gruppens tilknytning til arbejdsmarkedet.

For både løn- og bruttoindkomst har vi normaliseret indkomsterne for at tage højde for, at noget af ændringen over tid, fx fra måned -30 til måned +30, kan/vil skyldes, dels at personerne bliver ældre, dels at der finder en generel lønudvikling sted i samfundet. Vi har valgt at normalisere både løn- og bruttoindkomst i forhold til ikke-kriminelle beskæftigede ufaglærte, idet vi samtidig tager højde for alder og år. Hvis fx den relative indkomst for en person x måneder før vedkommendes fængselsmåned er lig med 1, betyder det, at vedkommende x måneder, før han kom i fængsel første gang, tjente det samme som jævnaldrende beskæftigede ufaglærte. Hvis den relative indkomst så ligger under 1 nogle år senere, betyder det, at personen har oplevet en svagere indkomstudvikling end referencegruppen i de mellemliggende år. Resultatet fremgår af figur 6.8. og 6.9. for kriminelle, som får henholdsvis kort og lang straf.

Den gennemsnitlige bruttoindkomst angiver, hvor meget kriminelle i gennemsnit har i samlet indkomst før skat. Som det fremgår, ligger de gennemsnitlige bruttoindkomster væsentlig højere end de gennemsnitlige lønindkomster, hvilket også er forventeligt, idet vi til bruttoindkomsten medregner kontanthjælp, dagpenge, førtids-

Figur 6.8. Relativ indkomst for personer som får en kort fængselsstraf, 15-59 år. Indkomsten indekseret i forhold til ufaglærte i samme alder i hele befolkningen.

Kilde: Egne beregninger på data fra Danmarks Statistik fra årene 1994-2003

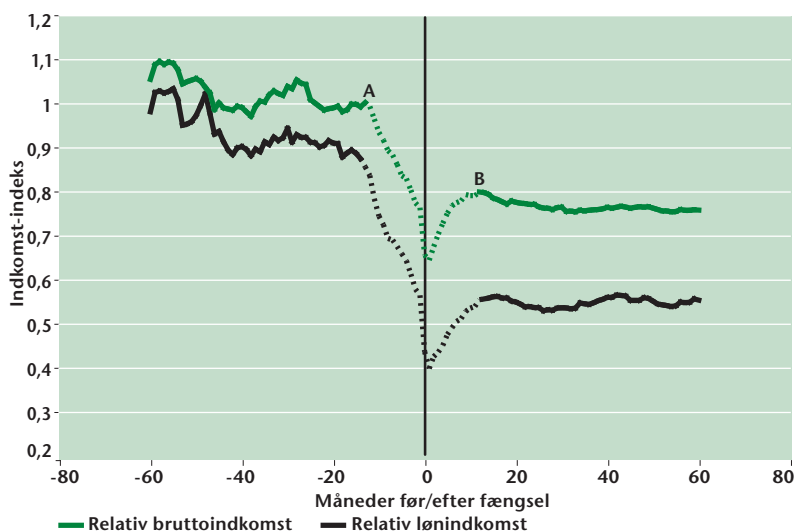
Anm. Indkomsten er indekseret i forhold til ikke-kriminelle ufaglærte i hele befolkningen (15-59 år) de respektive år.

pension, m.v., for alle de kriminelle, som modtager disse ydelser, hvilket vi ved fra tidligere, er mange.

Kriminelle som får kort straf. De relative lønindkomster i figur 6.8. angiver, hvor meget de kriminelle, som får en kort straf (mindre end seks måneder), i gennemsnit tjener ved lønarbejde i forhold til, hvad jævnaldrende ikke-kriminelle ufaglærte tjener i beskæftigelse. Som det fremgår, så er den gennemsnitlige lønindkomst forværret gennem hele forløbet med knap 25 % realt i betydningen, at personerne er faldet knap 25 % (23 %) tilbage i forhold til lønudviklingen for ufaglærte; fra en relativ løn på 1,08 4 år før fængsel til en relativ løn på 0,83 4 år efter fængsel. Tabet målt i bruttoindkomst er til gengæld noget mindre, idet det samlede forløb 'kun' afstedkommer et fald på 15 % i forhold til referencegruppen; fra en relativ bruttoindkomst på 1,11 4 år før til 0,94 4 år efter fængsel.

Der er et svagt fald at spore i lønindkomsten allerede fra 3 til 4 år før fængsel og frem. Men ellers er både løn og indkomst forholdsvis konstante før og navnlig efter perioden med kriminalitet og fængsel. Dette peger på, at niveauforskellen mellem 'før og efter' med rette kan tilskrives processen med kriminalitet og fængsel inklusive pe-

Figur 6.9. Relativ indkomst for personer som får en lang fængselsstraf, 15-59 år. Indkomst indekseret i forhold til ufaglærte i samme alder i hele befolkningen.

Kilde: Egne beregninger på data fra Danmarks Statistik fra årene 1994-2003.

rioden op til den kriminelle gerning, som udløser fængselsstraffen.

Kriminelle som får en længere straf. For denne gruppe kriminelle er indkomsttabet som forventet større end for de kriminelle med kort straf: Det samlede forløb med kriminalitet og fængsel betyder, at gruppen falder tilbage i forhold til referencegruppen med 40 %, hvad lønindkomst angår; fra en relativ løn på 0,91 til 0,55 fra 4 år før fængslingen til 4 år efter fængslingen. Bruttoindkomsten falder 'kun' med knap 24 %, fra 1,0 til 0,76. Der er ikke usikkerhed om den relative indkomst i punkterne A og B (12 måneder før og efter fængselsmåneden), men der er usikkerhed om, hvordan de to punkter præcist skal forbindes. Dette skyldes, at vi kun har årsindkomsten og ikke de præcise månedsindkomster, som også nævnt tidligere. Det er sikkert, at faldet i månederne lige før og stigningen i månederne lige efter overvurderes, som de er tegnet i figur 6.9. – de vil skulle ramme den lodrette 0-linje højere oppe, end de gør. Tilsammen er det en stærk indikation af, at fængselsopholdet i sig selv betyder et fald i den relative indkomst.

Begge relative indkomster udviser en lang konstant periode både før og efter fængselsmåneden; i forbindelse med fængselsopholdet går det galt. Indtil det går galt, er både løn og bruttoindkomst konstant i flere år, og det samme gælder i årene efter løsladelsen,

når først niveauet har stabiliseret sig. Igen kan vi tillade os at bruge stabiliteten før og efter som argument for, at forskellen mellem de to niveauer kan tilskrives den samlede proces med kriminalitet og fængsel inklusive perioden op til selve den kriminelle gerning, som udløser fængselsstraffen. Det skal bemærkes, at halvdelen, som får en lang straf, allerede har modtaget første afgørelse fra politi eller domstole 11 måneder før første fængsling, og alligevel ser vi den konstante relative indkomst helt frem til 12 måneder før første fængsling. Dette tyder på, at ustraffet og mildere straffet kriminalitet ikke har samme negative effekt for personers arbejdsmarkedssituation, som kriminalitet, der straffes med fængsel, har.

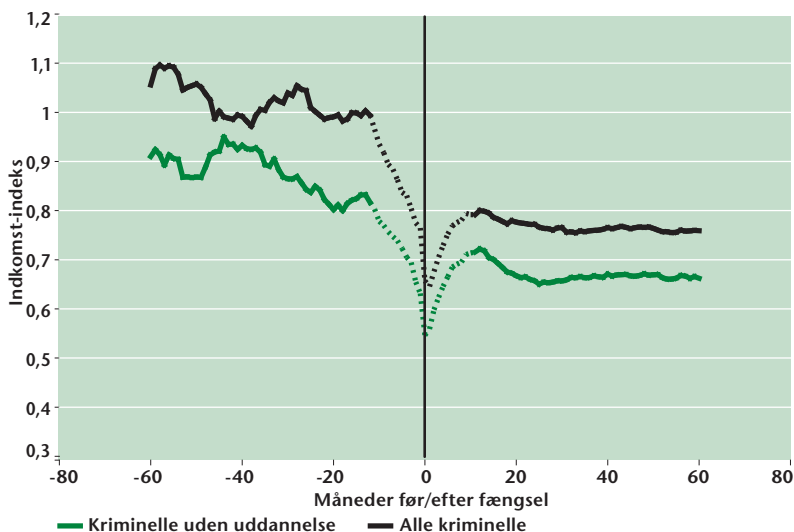
Forskellen mellem bruttoindkomstniveauet før og efter kriminalitet og fængsel er den samlede uformelle straf, som kriminelle oplever via deres indkomstforhold. Forskellen mellem lønindkomsten før og efter fængsel er noget større end mellem bruttoindkomstniveauet før og efter, hvilket viser, at den uformelle økonomiske straf fra det civile samfund isoleret set er større, end den uformelle straf fra samfundet som helhed. Staten udjævner noget af den indkomstforskel mellem før og efter, som hidrører fra arbejdsmarkedet, dvs. mindsker det dyk i indkomst, som det civile samfund spontant le-

Figur 6.10. Relativ bruttoindkomst for kriminelle uden uddannelse og alle kriminelle, 15-59 år.

Kilde: Egne beregninger på data fra Danmarks Statistik fra årene 1994-2003

Figur 6.11. Indkomst med overførsler indekseret i forhold til ufaglærte af samme alder i hele af befolkningen.

Kilde: Egne beregninger på data fra Danmarks Statistik fra årene 1994-2003

verer i forbindelse med et kriminalitets- og fængselsforløb. Herved mindsker staten den uformelle straf ved kriminalitet. Dette skyldes ikke specielle sociale ordninger for kriminelle; udjævningen, eller strafreduktionen om man vil, følger af velfærdssamfundets almindelige sociale sikkerhedsnet, som også fængslede har glæde af, hvis ikke de kan finde tilbage til arbejdsmarkedet efter endt afsoning.

Det er interessant at bemærke, i hvilken grad det sociale sikkerhedsnet mindsker den uformelle straf for kriminalitet. Specielt for kriminelle, som får en lidt længere straf, betyder det sociale sikkerhedsnet, at den uformelle økonomiske straf reduceres mærkbart, dog uden på nogen måde at forsvinde; den vedbliver at være betydelig. Hvis udsigten til også at få en uformel straf i form af dårlige løn- og beskæftigelsesmuligheder, oven i den formelle straf, har en afskrækkende virkning på potentielle kriminelle, så er det sociale sikkerhedsnet altså med til at mindske denne afskrækkende effekt, idet konsekvenserne af fængsel mindskes af det sociale system.

Dette tema fortsætter vi med ved at gennemføre indkomstanalysen for en gruppe kriminelle, som generelt har dårlige muligheder på arbejdsmarkedet, nemlig dem der alene har en grundskoleuddannelse (kun fuldført 10. klasse eller mindre). Resultatet er vist i figur 6.10. og 6.11., og det er overraskende. Vi havde forventet, at det sociale system i endnu højere grad havde reduceret den uformelle

økonomiske straf ved kriminalitet og fængsel. Men sagen er den, at der ikke er så meget at reducere. Godt nok er både løn- og bruttoindkomst meget lave selv lang tid efter løsladelsen, men kursen mod dette lave niveau bliver sat, lang tid før den kriminelle gerning, som udløser fængselsstraffen, udføres. Her er ikke nogen stabil periode før kriminalitet og fængsel, men i stedet udviser den gennemsnitlige relative bruttoindkomst en kraftig trend nedad, som begynder næsten 4 år før fængsel, og den gennemsnitlige lønindkomst begynder sit trendmæssige fald endnu tidligere.

For denne gruppe kriminelle kan vi altså ikke identificere en effekt alene af den kriminelle handling og det efterfølgende fængselsophold; heller ikke selvom vi medtager en vis periode før det aktuelle gerningstidspunkt. Der er kraftigt og nærmest konstant faldende relativ løn i mindst 5 år før fængslingen og også mange år før den aktuelle gerning. Her er tale om en gruppe mennesker, der er inde i et meget dårligt arbejdsmarkedsforløb, som meget vel kan være en medvirkende årsag til, at der begås kriminalitet, hvilket vi også fremhævede ovenfor. Gennem denne periode har en stor del af dem haft kontakt med politi eller retssystem i forbindelse med forseelser, som kun gav en advarsel, tiltalefrafald eller betinget dom: Halvdelen har fået deres første afgørelse 14 måneder før, de kommer i fængsel første gang. Den samlede reale lønnedgang fra inden glidebanen begyndte (minimum 5 år før fængslingen), og til stabiliteten har indfundet sig efter løsladelsen, er på mindst 50 %, fra 0,8 til 0,4. Den tilsvarende nedgang i bruttoindkomst er kun på det halve, på 25 %, fra 0,9 til 0,67. Så tabet, hvad bruttoindkomst angår, er væsentligt mindre. De sociale ydelser er en langt større del af indkomsten efter fængsel end 5 år før, hvor lønnen til gengæld udgjorde en større del. Men da løn og sociale ydelser ikke er så forskellige, så bliver konsekvenserne for personens forbrugsmuligheder væsentlig mindre end lønnedgangen – halvt så store. Det sociale system mindsker som forventet de økonomiske konsekvenser af den voldsomme sociale deroute, der ender med fængsel. Men derouten kan ikke direkte tilskrives kriminalitet og fængsel; den indgår formentlig i en proces sammen med kriminalitet og fængsel, men begynder så lang tid før den aktuelle gerning, at den må forventes at være en medvirkende årsag til den aktuelle kriminelle gerning. Men kan godt være forårsaget af endnu tidligere kriminalitet, som blot ikke blev straffet. For denne i arbejdsmarkedsøjemed svage gruppe ser der med andre ord ud til kun at være en beskeden

uformel økonomisk straf forbundet med en længere fængselsstraf, og det er tilfældet, hvad enten vi inddrager de sociale ydelser eller ej.

6.6. Sammenfatning

Hvis man studerer de kriminelles bevægelsesmønster på arbejdsmarkedet, tegner der sig et billede af en marginaliseret gruppe. I sammenligning med ikke-kriminelle har de svært ved at holde på deres job og holde sig selvforsørgende, og de har også væsentligt sværere ved at komme tilbage fra offentlig forsørgelse til en situation som selvforsørgende. Kun mellem forskellige kategorier af offentlig forsørgelse bevæger de kriminelle sig hyppigere end ikke-kriminelle, og alt i alt sker der en ophobning af de kriminelle på de sociale ydelser, som ikke fordrer, at man står til rådighed for arbejdsmarkedet eller søger job aktivt.

De kriminelle er dårligt integreret på arbejdsmarkedet længe inden, de begår den forbrydelse, som sender dem i fængsel første gang. I de sidste par år op til første fængselsophold går det alligevel yderligere tilbage med arbejdsmarkedstilknytningen; for de kriminelle, som får en kort straf, gælder dette navnlig efter selve den kriminelle gerning, hvilket kunne skyldes, at kontakten med politi og domstole afslører for omgangskredsen, at personen står til en alvorlig straf. Men ellers gælder dette mønster for de kriminelle, uanset om de får en kort eller en lang fængselsstraf; marginaliseringen accelererer på nogenlunde samme måde for begge grupper op til tidspunktet for første fængsling.

Den store forskel på de to grupper vedrører imidlertid perioden efter fængsel. For kriminelle, som kun får en kort fængselsstraf, sker der kun en vis yderligere forværring af situationen efter fængselsopholdet – men den nye dårlige situation bider sig fast, efter en kortvarig forbedring.

For kriminelle, som får en lang straf, sker der til gengæld en meget alvorlig forringelse af deres tilknytning til arbejdsmarkedet også i løbet af selve fængselsopholdet. Forskellen mellem 'før og efter' fængsel for denne gruppe er så dramatisk, at det nødvendigvis må tilskrives det, de oplever i mellemtiden – fængsel!

Afhængighedsgraden for de unge er godt 10-20 % højere (afhængighedsgrad på 1,1 og 1,2 for kriminelle, som sidder inde henholdsvis kort og lang tid) allerede længe inden første fængsling, men den

stabiliserer sig efter fængsel på et niveau på hhv. 50 og 70 % for kriminelle, der sidder kort og lang tid i fængsel.

Det er muligt, at netop de personer, der laver hård nok kriminalitet til at blive idømt en længere fængselsstraf, vil have svært ved at klare ethvert fængselsophold, kort som langt. I så fald er det ikke længden af fængselsopholdet, som er det udslagsgivende, og et kort fængselsophold for de samme mennesker ville give samme negative effekt. Det ændrer imidlertid ikke ved det forhold, at vi har afdækket, at fængsel for en gruppe kriminelle betyder, at de aldrig kommer tilbage til noget, der bare minder om det – allerede usikre – arbejdsliv, de havde, før de kom i fængsel.

Billedet af, hvordan kriminalitet og fængsel rammer de kriminelle på deres indkomst, er lidt mindre dramatisk. Hvis vi alene ser på, hvad personer selv tjener på arbejdsmarkedet, får vi godt nok nogenlunde det samme dramatiske billede, som når vi ser på, hvordan afhængigheden af offentlige ydelser udvikler sig. Men hvis vi medtager al indkomst, og navnlig medtager de sociale ydelser fra det offentlige, så er billedet mindre dramatisk. De sociale ydelser udjævner en del af den kriminalitets- og fængselsrelaterede nedgang i indkomst.

For personer, som oplever et kort fængselsophold, sker der en

vis nedgang i indkomsten frem mod tidspunktet for fængslingen, men samlet set rykker gerningen og fængselsopholdet ikke disse kriminelle dramatisk længere ned i samfundets indkomsthierarki. For personer, som begår lidt hårdere kriminalitet, og derfor kommer længere tid i fængsel, er der tale om en meget kraftig indkomstnedgang i forbindelse med kriminalitet og fængsel, og det ser også ud til, at fængsel i sig selv betyder lavere relativ indkomst.

Den uformelle straf for kriminalitet er meget hård i Danmark på den måde, at de kriminelle med høj sandsynlighed marginaliseres fra arbejdsmarkedet. Men den er trods alt mindre hård, når vi ser på, hvordan kriminalitet og fængsel påvirker folks levestandard, deres indkomst. Det sociale sikkerhedsnet i Danmark gør to ting i forhold til kriminelle: Dels kompenserer de sociale ydelser for personernes stilling på arbejdsmarkedet, som er svag, allerede inden de begår kriminalitet, dels mindsker disse ydelser generelt den uformelle straf, der følger med kriminalitet. Specielt for kriminelle, som får en lidt længere straf, betyder de sociale ydelser, at den uformelle økonomiske straf reduceres betydeligt, og alligevel er der tale om en alvorlig økonomisk nedgang som følge af den lidt alvorligere kriminalitet, nemlig en nedgang på 24 %. Uden det sociale sikkerhedsnet ville den relative indkomst imidlertid være faldet med 40 %. Men en real nedgang i indkomst 24 % er stadig en meget betydelig konsekvens af at vælge kriminalitet.

Den reale nedgang i bruttoindkomst for kriminelle, som kun får en kort straf, er 15 %. Uden det sociale sikkerhedsnet havde den været på 23 %. Det er vigtigt at bemærke, at både de 24 og de 15 % er indkomstnedgangen for kriminelle 4-5 år efter løsladelse fra første fængselsophold forudsat, at de ikke fængsles igen i den periode. Konsekvenserne for kriminelle, som oplever flere fængselsophold, kan godt være endnu større.

Så på den ene side mindsker velfærdssystemet den tilskyndelse til kriminalitet, som kommer af relativ materiel nød, men på den anden side mindsker velfærdssystemet også den afskrækkende – den generalpræventive – effekt, der ligger i, at et fængselsophold kan betyde lavere indkomst efter, at afsoningen er overstået.

For nogle af de svageste på arbejdsmarkedet ser der ikke ud til at være nogen betydelig uformel straf, og det sociale sikkerhedsnet gør ikke den store forskel i den sammenhæng. De kriminelle, som kommer fra denne gruppe, er så marginaliseret i forhold til arbejdsmarkedet allerede længe inden, de begår den forbrydelse, som sender

dem i fængsel første gang, at de trods alt godt kan holde den position efter løsladelsen, forudsat at de ikke ryger i fængsel igen. For den gruppe er det sociale sikkerhedsnet massivt i sving *både* før og efter fængsel – men tilsyneladende kun lidt mere i sving efter fængsel. Man skal tilsyneladende have nogen position på arbejdsmarkedet at miste, før der rigtig er en uformel økonomisk straf – det ændrer et socialt sikkerhedsnet kun på, hvis det holder folk fra at engagere sig i at opnå en sådan position.

Vores undersøgelser tyder dog på, at der i Danmark generelt er en betydelig økonomisk straf forbundet med kriminalitet, som resulterer i fængsel. Og de tyder også på, at jo længere fængselsstraf, jo hårdere er den økonomiske straf for den typiske kriminelle – og den negative effekt er langvarig. Der er en del, som peger på, at dette ikke er tilfældet i et land som USA, hvilket flere studier af fænomenet har vist. Fx et studie offentliggjort i 2006 og gennemført af Jeffrey R. Kling fra The Brookings Institution: Umiddelbart efter løsladelsen har de amerikanske kriminelle stort set genvundet deres position i indkomsthierarkiet. De kriminelles lønstigninger efter fængsel er dog lavere end andres. Et studie fra 2007 af Steven Raphael finder en negativ, men meget lille, effekt af fængsel. Tidligere undersøgelser på amerikanske tal har ellers vist, at der er en betydelig negativ løneffekt forbundet med fængsel (se oversigten hos Harry J. Holzer, 2007). Men studier som viser store negative løneffekter har typisk sammenlignet personer, som kom i fængsel, med personer som ikke oplevede fængsel, og det vil sige, at en del af forskellen meget vel kan skyldes forskelle mellem disse to grupper, som eksisterede, allerede inden de kriminelle begik deres forbrydelser. Vi har grundlæggende anvendt samme tilgang som Kling og Raphael, dog uden at gøre forsøg på at isolere en effekt alene af fængsel, men derimod blot en samlet effekt af både kriminalitet og fængsel. Og vi finder som nævnt i modsætning til dem relativt store effekter af kriminalitet og fængsel generelt – dog tyder vores studier på, at effekten er mindre for særlige typer, som er svage på arbejdsmarkedet til at begynde med. Hvis fængslede i USA er særligt svage arbejdsmæssigt, så kan det være noget af forklaringen på forskellen mellem de to lande.

Men måske er stigmatiseringen af kriminelle i USA heller ikke lige så hård som i Danmark, hvilket kunne hænge sammen med, at Danmark er mindre socialt segregeret, som vi så det i bogen *En befolkning deler sig op?* fra Rockwool Fondens Forskningsenhed fra

2006. I et meget segregeret samfund som fx det amerikanske vil der være geografiske områder med meget høj koncentration af de socialt allersvageste medborgere, og dermed vil der også være en høj koncentration af straffede kriminelle. Hvis koncentrationen af kriminelle er stor nok i ens boligområde, er det næppe så stigmatiserende selv at være straffet. Med andre ord: Hvis alle kunderne i butikken er tidligere straffede kriminelle, så skader det ikke forretningen, at de ansatte også er tidligere straffede.

Det er kun en hypotese, men hvis den holder, kunne det være en medvirkende forklaring på den markante forskel mellem Danmark og USA med hensyn til, hvordan de kriminelle klarer sig på arbejdsmarkedet efter endt afsoning.

Litteratur:

- Damm, Anna Piil, Marie Louise Schultz-Nielsen og Torben Tranæs. (2006). *En befolkning deler sig op?* København: Gyldendal.
- Holzer, H. (2007). 'Collateral Costs: The Effects of Incarceration on the Employment and Earnings of Young Workers', *IZA Discussion Paper* No. 3118.
- Kling, Jeffrey R. (2006). 'Incarceration Length, Employment, and Earnings', *American Economic Review*, juni 2006.
- Kyvsgaard, Britta (1989). *Og fængslet tager de sidste: Om kriminalitet, straf og levevilkår*. København: Jurist og Økonomforbundets Forlag.

7. Kriminalitet og partnerskab

Af Michael Svarer

7.1. Indledning

Det er veletableret, at der er økonomiske omkostninger ikke mindst i Danmark ved at blive dømt for en kriminel handling, når det angår den indkomst og de jobchancer, man efterfølgende kan regne med på arbejdsmarkedet, som det blandt andet beskrives i en rapport af Holzer fra 2007 og i det foregående kapitel. I dette kapitel vil vi analysere, om det også kan være forbundet med omkostninger i forhold til at indgå og bevare parforhold at blive dømt for en kriminel handling.

Analysen vil behandle indgåelse og ophør af partnerskab med udgangspunkt i økonomisk teori. For at give en indføring i den økonomiske tilgang til dette emne redegøres der i næste afsnit for, hvordan ægteskabsindgåelse kan blive analyseret på samme måde som handel på et marked.

Mere konkret vil vi besvare spørgsmål som: Vil en person der har modtaget en dom a) have lettere eller sværere ved at finde en partner? b) have en tendens til at finde en bestemt type partner? c) have lettere eller sværere ved at fastholde sin partner?

Da langt den meste kriminalitet, i hvert fald den der opklares, begås af mænd, vil dette kapitel udelukkende beskæftige sig med konsekvenserne af at have modtaget en dom for mænd. Vi vil således sammenligne mænd, der har fået en dom, med mænd, der ikke har modtaget en dom, for at analysere, om selve domfældelsen udløser en reaktion på ægteskabsmarkedet. En sådan sammenligning er ikke uden problemer. De to typer af mænd kan afvige på en række områder, der er relevante for deres adfærd på ægteskabsmarkedet, og som ikke nødvendigvis kan opfanges i oplysninger omkring deres kriminelle mønstre. For at præsentere så troværdige resultater som muligt analyseres datamaterialet med udgangspunkt i en statistisk model, der tager højde for observerbare forskelle (som alder, uddannelse, arbejdsmarkedstilknytning, forældrebaggrund), og som derudover forsøger at korrigere for forskelle, der er mindre

observerbare i data. Eksempelvis kunne man forestille sig, at utålmodige personer vil have en tendens til at finde en partner hurtigere end mere tålmodige typer, og at de muligvis også vil have en tilbøjelighed til at lade sig friste af kortsigtsgevinsten ved kriminalitet og dermed oftere vil være repræsenteret i kriminalstatistikken. Dette vil medføre, at der opstår en falsk positiv afhængighed mellem det at blive dømt for en kriminel handling og sandsynligheden for at finde en partner. Den statistiske model forsøger at korrigere for denne slags falske afhængigheder. For en nærmere beskrivelse og diskussion af den statistiske model henvises til et teknisk baggrundspapir, som udgives samtidig med bogen her, og som er opført som Svarer (2008) i litteraturlisten sidst i kapitlet.

7.2. Økonomisk analyse af partnerskab

Som udgangspunkt antager størstedelen af den økonomiske teori, at de individer, der deltager på et marked, handler rationelt. Det vil med andre ord sige, at de giver den information, de har til rådighed, og giver de begrænsninger, de står overfor, foretager de valg, der giver dem størst mulig afkast. Teoriens forudsigelser holder, selvom det langtfra er alle individer i den gruppe, som man interesserer sig for, som er rationelle, når blot de øvrige ikke går uden om 'det størst mulige afkast' på en systematisk måde, dvs. når blot de foretrækker alt muligt forskelligt frem for 'det størst mulige afkast'. Med afkast hentydes i øvrigt til en række af faktorer, i princippet alt, der skaber værdi for personerne. Disse afkast kan være direkte målelige i form af øget indtjening eller forbrugsmuligheder, men kan også tage en mere uhåndgribelig form, når de afspejler ikke-pekuniære fordele ved en given handling. I forhold til en analyse af hvad der afgør, om personer indgår et partnerskab eller ej, vil der naturligvis være mange ikke-målelige forhold, der er afgørende for beslutningsprocessen, og som den økonomiske tilgangsvinkel derfor ikke nødvendigvis tildeler den vægt, de fortjener.

Med det forbehold, at den økonomiske tilgang til analyser af ægteskabsmarkedet i sagens natur ikke formår at inddrage alle forhold af betydning for beslutninger om ægteskab, vil vi i dette afsnit redegøre for, hvilke afkast den økonomiske teori har beskæftiget sig med i forhold til partnerskabsindgåelse og samtidig diskutere, hvordan dette har betydning for, hvem der gifter sig med hvem.

Det er vigtigt at understrege, at i forhold til de resultater, der

bliver vist nedenfor, er det ikke afgørende, om man tager et økonomisk udgangspunkt. Disse kan læses uafhængigt af dette afsnit, idet de resultater, der vises, afspejler statistiske sammenhænge mellem kriminalitet og adfærd på ægteskabsmarkedet og ikke er påvirket af, hvilken ramme man ønsker at fortolke de fundne resultater inden for.

7.2.1. Hvorfor indgå i et parforhold?

Den amerikanske økonom og nobelpristager Gary S. Becker grundlagde i starten af 1970'erne den økonomiske disciplin, der i dag kaldes for *familieøkonomi*, og som blandt andet beskæftiger sig med pardannelser (se fx Becker (1973)). Hans udgangspunkt var, at ligesom når personer træffer forbrugsbeslutninger og forsøger at maksimere deres forbrugsmuligheder givet deres indkomstbegrænsninger, vil personer, der agerer på et ægteskabsmarked, også forsøge at maksimere deres afkast, givet de begrænsninger de står over for. Med andre ord vil enhver person forsøge at finde den bedst mulige partner, givet at afkastet ved partnerskab er større end afkastet ved at være enlig. For at illustrere hvordan denne beslutningsproces kan foregå, opstillede Becker (1973) en model, hvori han antog, at hver person forsøgte at maksimere produktionen af goder i husholdningen. Husholdningen kan enten bestå af en eller to personer. Blandt de goder, Becker inddrog i sin model, var direkte forbrugsgoder som mad og bolig, men også goder som børn, kærlighed, fortrolighed, sundhed, prestige og en række andre faktorer, som har betydning for det personlige velbefindende, og som parforholdet bidrager med.

Hver enkelt enlige person kan nu vælge at indgå i et parforhold med en anden enlig person og vil vælge at gøre dette, hvis det, personen kan tilvejebringe som enlig, ikke overstiger den andel, personen får tildelt af den samlede husholdningsproduktion, tillagt den værdi et parforhold evt. tillægges af de ovenfor nævnte grunde (børn, kærlighed, fortrolighed, sundhed, prestige, eller hvad der nu måtte være afgørende for personen). Samtidig ville personen, givet at partnerskab implicerer et større afkast end ved at være enlig, søge at matche med den person, hvor dette afkast er størst muligt.

For at konkretisere hvilke typer af afkast, der har været diskuteret i den økonomiske litteratur, præsenteres i det følgende en række eksempler. I den forbindelse vil det også blive diskuteret, hvad de

forskellige afkast betyder, i forhold til hvem der er den optimale partner for en given person.

7.2.1.1. Specialiseringsgevinster

Udgangspunktet i Becker (1973) er, at indgåelse af parforhold åbner muligheden for specialiseringsgevinster. Set i relation til at skabe så højt et niveau af husholdningsproduktion som muligt, kræves både likviditet til at indkøbe ingredienser til husholdningsproduktionen som fx madvarer til måltider og tøj til børnene, samt tid til at bearbejde ingredienserne. Det tager tid at lave mad, gøre rent og lave lektier med børnene, så de klarer sig godt i skolen osv.

For den enkelte vil det således være nødvendigt dels at være aktiv på arbejdsmarkedet for at kunne finansiere indkøb til husholdningsproduktionen, dels at sætte tid af til at bearbejde indkøbene for at kunne konsumere. Ved at indgå i et parforhold vil det være muligt at specialisere sig i forhold til den aktivitet, hvor man eventuelt har en relativ (komparativ) fordel. I Beckers optik, som var det amerikanske samfund a la 1970, blev fortolkningen, at mænd havde en komparativ fordel i at være aktive på arbejdsmarkedet, da aflønningen til deres arbejdsindsats var væsentlig højere end kvindernes, og at kvindernes komparative fordel var at allokere det meste af deres tid til husholdningsproduktionen. Becker (1973) var således i stand til at påvise, at begge parter ville kunne stilles bedre i et parforhold, hvor de hver især specialiserede sig i forhold til deres spidskompetencer.

I forhold til hvilken partner, der er optimal med henblik på at sikre den størst mulige husholdningsproduktion, viste Becker (1973), at kombinationer af personer med et højt afkast på arbejdsmarkedet med personer med et lavt afkast var de bedste. Det betyder selvfølgelig også, at for en mand med en lav produktivitet på arbejdsmarkedet og dermed et lavt indkomstpotentiale vil den optimale hustru være en med en høj arbejdsmarkedsproduktivitet.

Den empiriske implikation af Beckers forudsigelser er, at specialiseringsgevinster, i stil med når danskere køber portvin i Portugal mod at portugisere køber bacon i Danmark, skaber mulighed for øget husholdningsproduktion i parforhold, samt at personer med et højt indtjeningspotentiale, alt andet lige, finder den bedste partner blandt personer med lavt indtjeningspotentiale og omvendt.

Det kan bemærkes, at der har været utallige forsøg på at undersøge pardannelsesmønstre ud fra Beckers specialiseringsteori, og at langt de fleste undersøgelser forkaster hans hypotese. Der er altså

ikke noget, der tyder på, at personer med højt indtjeningspotentiale typisk danner par med personer med lavt indtjeningspotentiale. Tværtimod tyder en lang række analyser på, at højtlønnede danner par med andre højtlønnede, og at lavtlønnede typisk danner par med andre lavtlønnede.

Selvom Gary Beckers forudsigelser omkring hvem, der gifter sig med hvem, ikke har fået den store opbakning, blev hans arbejde alligevel startskuddet til en helt ny måde at beskrive familiedannelser på. Flere andre økonomer har siden taget bolden op, og i det følgende vil vi nævne en række andre forslag til fordele ved pardannelse. Disse vil vise sig at være i bedre overensstemmelse med de pardannelsesmønstre, der rent faktisk observeres på ægteskabsmarkedet.

7.2.1.2. Stordriftsfordele

I en oversigtsartikel fra 1997 beskriver økonomen Yoram Weiss flere bidrag inden for familieøkonomien, der beskæftiger sig med mulige afkast ved parforholdet. Et af dem er muligheden for at udnytte stordriftsfordele. Helt banalt kan det illustreres ved, at det tager stort set samme tid at lave et måltid til to som til en. Dvs. ved at fordoble ingredienserne og lade en person stå for madlavningen frigøres den anden persons tid til anden brug, fx husholdningsproduktion. Det kunne være højt læsning for børnene eller frisering af cairn terrieren. Med andre ord kan en koordinering af ressourcerne i et parforhold skabe en større husholdningsproduktion, end den der fremkommer ved summen af husholdningsproduktionerne, hvis de hver især var enlige. Denne ide svarer til de såkaldte synergieffekter, virksomhedsledere plejer at fremhæve som argumentation for eksempelvis virksomhedsfusioner.

7.2.1.3. Dele kollektive goder

Nogle goder har den egenskab, at de kun kan forbruges én gang. Når en person har færdigbrugt sit nikotinplaster, er nytteværdien for andre relativ lav. Andre goder har derimod ikke denne egenskab. Eksempelvis kan man godt læse en avis, andre har læst før en, eller nyde at ens partner leger med børnene, uden at det forringer den individuelle nytteværdi af samværet med børnene. På samme måde kan goder som bolig, fjernsyn og en række andre ting også siges at have karakter af at være såkaldte kollektive goder. Dvs. goder hvis eksistens giver mulighed for forbrug for mere end én person.

Denne erkendelse åbner muligheden for at dele finansieringen af goder, hvis brugsværdi stort set er lige stor, om den forbruges af en eller to personer. I det helt rene eksempel, hvor brugsværdien er den samme for den enkelte, hvad enten en eller flere personer forbruger godet, vil man, hvis alle goder er kollektive, opnå samme forbrug med den halve udgift ved at indgå i et parforhold. Eller sagt på en anden måde fordoble sine forbrugsmuligheder ved at gifte sig med en med samme indkomstniveau. Virkeligheden er selvfølgelig, at ikke alle goder er af en sådan karakter, at de kan forbruges af mere end en person, uden at det forringer brugsværdien eller øger prisen, men hvis tilstrækkelig mange er, ligger argumentet for at indgå i et parforhold for at øge sine forbrugsmuligheder lige for.

I en analyse af amerikanske familiers forbrugsadfærd påviste Lazaer og Michael i en artikel fra 1980 da også, at den økonomiske besparelse for en person, der lever i et parforhold, i forhold til at være enlig stort set svarede til en fuld indkomst. Med andre ord viste deres analyse, at ens købekraft stort set bliver fordoblet ved at indgå i et parforhold.

Der er således noget, der tyder på, at muligheden for at forbruge kollektive goder giver et markant afkast af at leve i et parforhold. Samtidig vil implikationen for, hvem der gifter sig med hvem, pege i den modsatte retning af, hvad Beckers specialiseringsteori tilsagde. Ud fra en antagelse om, at personer alt andet lige foretrækker så store forbrugsmuligheder som muligt, vil de mest attraktive på ægteskabsmarkedet være dem, der kan bidrage med det størst mulige indskud til det fælles forbrug. Dette gælder naturligvis på begge sider af ægteskabsmarkedet. Således vil denne type afkast medføre, at de højtlønnede vil tiltrække andre højtlønnede for herved at kunne realisere endnu højere forbrugsmuligheder (købe villaen i første række frem for klyngehuset bag omfartsvejen).

Denne teori forudsiger således, at ægteskabsmarkedet segmenteres efter indkomstpotentiale. Herved vil de højtlønnede danne par med andre højtlønnede, dem i mellemindkomstgruppen danne par med andre mellemindkomstp personer, og endelig vil lavindkomstgrupperne finde sammen på tværs af kønnene.

I modsætning til de empiriske test, der har været foretaget af Beckers specialiseringsteori, har ideen om at dele kollektive goder og forudsigelsen af, at lige børn leger bedst, fundet massiv støtte i litteraturen, som det fx ses i en analyse af danske parforhold i en artikel af Gautier m.fl. fra 2005. Hvad angår indkomst, findes således

en udtalt grad af sortering sted, hvor folk med samme indkomst finder sammen; såkaldt positiv assortativ matching. Med andre ord er der en stor chance for, at man gifter sig med en fra samme ende af indkomstfordelingen som en selv.

7.2.1.4. Risikodeling

De fleste personer er risikoaverse i deres forhold til indkomst, dvs. at de ikke kan lide, at indkomsten varierer. Således vil en person, der skal vælge mellem to situationer, hvor den ene giver 100.000 kr. med sikkerhed, og den anden giver 200.000 kr., hvis mønten viser plat, og 0 kr. hvis mønten viser krone, typisk vælge at få de 100.000 kr. i hånden. Denne type adfærd er et udtryk for, at selvom det forventede afkast er uændret, foretrækkes situationen med den mindst mulige usikkerhed.

Denne type adfærd afstedkommer også forekomsten af forsikringsordninger. Eksempelvis vælger mange at forsikre sig mod indkomstnedgang ved ledighed ved at være medlem af en arbejdsløshedskasse. Herved bidrager de til en fælles pulje, der betaler til de uheldige, der oplever ledighed. Familien kan imidlertid også varetage funktionen som miniforsikringsselskab. I de perioder, hvor en person oplever ledighed eller sygdom, vil ens partner kunne forsørge eller passe en.

Den amerikanske økonom Gregory Hess har i 2004 opstillet en model, hvor han viser, at risikodelingsargumentet kan anvendes til at argumentere for endnu en fordel ved parforhold frem for at være enlig, idet en partners bidrag til husholdningsproduktionen kan medvirke til at nedbringe usikkerheden omkring de fremtidige forbrugsmuligheder. Samtidig opstiller Gregory Hess en række karakteristika for den optimale partner. For en given person vil værdien af parforhold stige med partnerens indkomst (i stil med forudsigelsen af teorien om kollektive goder), være lavere jo mere indkomstusikkerhed partneren har, og endelig være lavere hvis samvariationen mellem din og din partners indkomst er positiv. Sidstnævnte kan populært fortolkes som manglende mulighed for at vinde på karrusellerne, hvad man har tabt på gyngerne.

Risikodelingsargumentet peger således også i retning af, at lige børn leger bedst, hvad angår niveauet for indkomst og indkomstusikkerhed.

7.2.1.5. Koordinering af investeringsstrategier

Et andet argument, der har været fremført som en fordel ved et partnerskab, er muligheden for at koordinere investeringsstrategier. Et oplagt eksempel på dette kan være at tage en uddannelse. En uddannelse er typisk en investering i fremtidig indkomst. Man giver afkald på indkomst under uddannelse for at kunne opnå en højere indtjening i fremtiden med et højere uddannelsesniveau. Hvor kommer parforholdet ind her? Hvis man under uddannelse danner par med en, der er i beskæftigelse, kan denne person så at sige forsørge en gennem studiet mod at få del i de større forbrugsmuligheder ved endt uddannelse. Dette medfører, at den individuelle omkostning ved uddannelse er lavere, og at sandsynligheden for, at man er villig til at tage uddannelsen, hermed stiger, hvilket ud fra en betragtning af, at der er et positivt afkast til uddannelse, vil komme begge parter til gode.

Denne type adfærd er måske mest relevant i lande, hvor de direkte omkostninger til uddannelse er noget højere end i Danmark. Der er dog også relevante indirekte omkostninger ved uddannelse, herunder især tabet af indkomst som studerende, der gør, at problemstillingen kan være særdeles nærværende i en dansk sammenhæng også. Det gælder måske især for personer, der vælger at videreudanne sig, efter de har stiftet familie, og hvor indkomstnedgangen ved at skulle leve af en SU er en afgørende faktor for, om uddannel-

sen påbegyndes eller ej. Her ville en godt indtjenende partner også udgøre en klar fordel.

I lighed med flertallet af de øvrige faktorer peger også koordineringsmekanismen mod, at højtlønnede er mere attraktive som partnere end lavtlønnede.

7.2.1.6. Opsummering

Der er i de foregående afsnit opridset en række argumenter for partnerskabets velsignelser set igennem de økonomiske briller. Det er oplagt, at der er flere faktorer, der er afgørende for partnerskabsindgåelsen end disse. Formålet med gennemgangen er ikke at argumentere for, at beslutningsprocessen på ægteskabsmarkedet kan skildres udelukkende ud fra de fremførte eksempler, men derimod at opstille en ramme for en empirisk analyse af ægteskabsmarkedet, hvor de tilgængelige informationer omkring personerne er begrænsede. Som det vil fremgå i dataafsnittet senere i kapitlet, er det muligt at observere en række socioøkonomiske karakteristika for de personer, der analyseres, såsom uddannelse, social baggrund, beskæftigelsessituation osv. Datasættet giver (desværre) ikke mulighed for at observere en række andre faktorer såsom udseende, vægt, højde, lugt, intelligens, adfærd osv., der formentlig også har betydning for partnervalg.

Med disse begrænsninger in mente har vi i de foregående afsnit argumenteret for, at indgåelse af partnerskab kan øge den individuelle velfærd. Samtidig har vi redegjort for, at det ikke er ligegyldigt for afkastet af partnerskab, hvem man danner par med. De forskellige argumenter leder hver for sig frem mod forskellige optimale konstellationer på ægteskabsmarkedet. I det næste afsnit vil vi se nærmere på, hvem der gifter sig med hvem, med henblik på at analysere effekten af kriminalitet på partnerskabsindgåelse.

7.2.2. Hvem gifter sig med hvem?

Analyser af hvem, der gifter sig med hvem, har en lang historie bag sig. Både genetikere, biologer, sociologer, psykologer, antropologer og økonomer har for længst konstateret, at valg af partner formentlig ikke er baseret på tilfældigheder. Samtidig bevidner det brede udbud af discipliner, der forsøger at beskrive pardannelser om, at det er utrolig komplekse og mangfoldige mekanismer, der ligger bag den individuelle beslutningsproces på ægteskabsmarkedet, og det fordrer en udtalt grad af ydmyghed at bevæge sig ind på området ud-

styret med kun den økonomiske tilgangsvinkel. Der er dog et klart fællestræk på tværs af fagområder, og det er, at partnervalg ikke er tilfældigt. I en klassisk artikel af Epstein og Guttman fra 1984 præsenteres en oversigt over, hvilke elementer de forskellige faggrupper har fremført som afgørende for partnervalget, og endvidere for hvordan samvariationen i disse karakteristika er for personer i parforhold. Der redegøres i artiklen for, at der for en lang række faktorer gælder, at folk finder en partner med samme karakteristika. Det gælder fx for uddannelse, intelligens, vægt, højde, social baggrund og neurotiske tilbøjeligheder.

I dette afsnit vil vi opsummere, hvad de økonomiske eksempler forudsiger om valg af partner. I forhold til personlige karakteristika som uddannelse, indkomst og social baggrund gælder, at disse i høj grad samvarierer, i den forstand at højtuddannede oftest kommer fra mere velstillede familier og typisk også selv har de højeste indkomster i samfundet. De tre elementer vil hermed have en tendens til at beskrive de samme egenskaber ved en person, og det er svært at diskutere dem separat. Vi vil i det følgende derfor bruge betegnelsen højtlønnet for en type person, der også er veluddannet, og som kommer fra en velstillet familie.

Muligheden for at udnytte partnerskabet til at dele kollektive goder, koordinere investeringsstrategier og dele risiko lægger op til, at værdien af en partner er stigende i dennes indkomstniveau, og dermed at højtlønnede vil være mere attraktive partnere end lavtlønnede. Omvendt var argumentet i specialiseringsteorien, at de bedste parkombinationer bestod af personer fra hver sin ende af indkomstfordelingen.

Der er foretaget en lang række analyser af, hvem der gifter sig med hvem, med udgangspunkt i personernes indkomst, uddannelse og sociale baggrund. Et meget klart billede, som gælder på tværs af alle vestlige lande, er, at der også, hvad angår indkomst og uddannelse, er en meget stor grad af samvariation i parforhold. På danske data har blandt andet Nielsen og Svarer i en artikel fra 2006 vist, at forekomsten af parforhold, hvor personerne har samme uddannelsesstype, langt overstiger, hvad der kunne forventes, hvis parforhold skete tilfældigt. Disse observationer understøtter dermed ikke Beckers specialiseringsteori, men derimod i høj grad de øvrige argumenter for partnerskabsindgåelse.

Groft skitseret er der en klar tendens til, at højtlønnede gifter sig med andre højtlønnede, mens lavtlønnede gifter sig med lavtløn-

nede. Dette siger noget om, hvem der gifter sig med hvem, men ikke nødvendigvis noget om hvem der er de mest attraktive på ægteskabsmarkedet. I forhold til de fremførte teorier peger det i retning af, at de højtlønnede i kraft af deres kapacitet til at kunne bidrage med eksempelvis flere kollektive goder fremstår som mere attraktive partnere for alle indkomstgrupper på ægteskabsmarkedet. Der er da også flere studier, der påviser, at højtlønnede hurtigere finder en partner end lavtlønnede, fx i en amerikansk analyse af Aassve m.fl. fra 2002.

Udgangspunktet for den videre analyse er på baggrund af dette afsnit, at indkomst og uddannelse er vigtige parametre i forhold til partnervalg, at en højere indkomst medfører større efterspørgsel på ægteskabsmarkedet, og endelig at højtlønnede i højere grad finder sammen med andre højtlønnede end med lavtlønnede og omvendt.

7.3. Sammenhæng mellem kriminalitet og partnerskab

En måde at anskue ægteskabsmarkedet på er som et stort cocktail-party, hvor mænd og kvinder defilerer rundt og forsøger at tage sig

bedst muligt ud med henblik på at sikre sig det bedste match. Ud fra denne tankegang er det interessant at overveje, hvordan kriminalitet og det at have modtaget en dom påvirker chancerne på 'markedet' for partnerskab.

7.3.1. Kriminalitet og partnerskabsindgåelse

Der er som nævnt en række analyser, der har påvist, at især for mænd er indkomst og uddannelse en værdsat faktor på ægteskabsmarkedet. Fx har Gautier m.fl. i en artikel fra 2005 på danske data vist, at mænd med høj indkomst og høj social status har en større sandsynlighed for at finde en partner, og de har desuden en mindre sandsynlighed for at opleve partnerbrud.

I forhold til at finde en partner kan beslutningen om at begå kriminalitet med henblik på at opnå et højere afkast forstærkes af, at visse former for kriminalitet giver et økonomisk afkast, der kan stille personen bedre på ægteskabsmarkedet. På den anden side vil en afsløring af den kriminelle handling og efterfølgende domfældelse medføre et fremtidigt lavere afkast på ægteskabsmarkedet, idet muligheden for at sikre en stabil arbejdsindkomst bliver forringet.

I denne sammenhæng kan det samtidig tænkes, at selvom kvinder generelt værdsætter mænd med høj indkomst, så er det ikke ligegyldigt for dem, om indkomsten er tilvejebragt via legale eller illegale aktiviteter. Så selvom kriminel adfærd kan forbedre en mands muligheder på ægteskabsmarkedet via den herved erhvervede indkomst, kan der være tale om, at det kun gælder i forhold til visse typer af kvinder.¹

Mere generelt er der også en række iagttagelser, der tyder på, at det blandt andet er med henblik på at klare sig godt på partnerskabsmarkedet, at mænd begår kriminelle handlinger. Darwins teori om naturlig selektion beskriver, hvordan mænd vælger at kaste sig ud i risikofyldte og vovede handlinger for at påkalde sig hunkønnets opmærksomhed og for at fremstå som maskuline og attraktive. Som et aktuelt eksempel på, at der kan være en sammenhæng mellem mænds tilbøjelighed til at begå kriminalitet og deres stræben efter at fange kvindernes opmærksomhed, refererer Edlund m.fl. i en artikel fra 2007 til Kina, hvor kriminalitetsraten i perioden fra 1992-2004 næsten er fordoblet. Denne udvikling har fundet sted sideløbende med, at et-barns politikken i Kina har medført et betydeligt underskud af piger. Således er der sket en kraftig skævvridning i forholdet

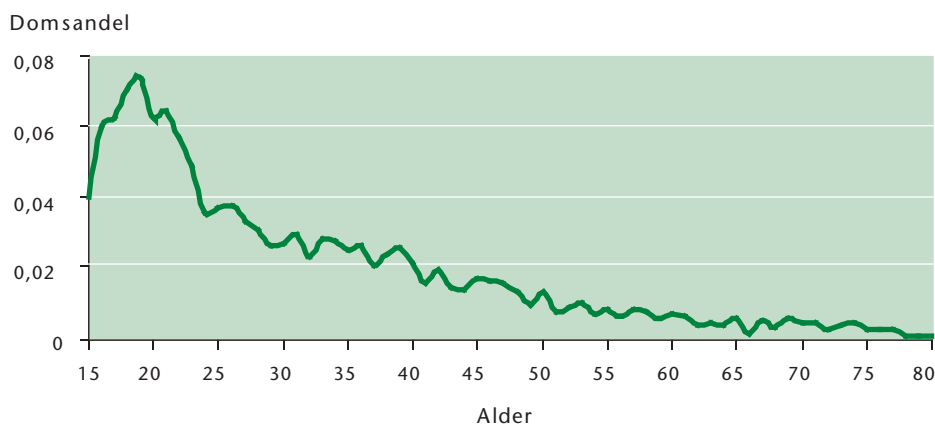
mellem drenge og piger i aldersgruppen 16-25 år. Denne aldersgruppe er den mest kriminalitetstilbøjelige alder for mænd. Edlund m.fl. argumenterer for, at den øgede interne konkurrence mellem drenge for at opnå pigernes opmærksomhed har været en af drivkræfterne² bag udviklingen i den kinesiske kriminalitetsstatistik.

I figur 7.1. vises, hvordan andelen af en årgang, der får en dom i et givet år, udvikler sig med alderen i Danmark.

Som det ses, er andelen stigende op mod ca. 20 års alderen, hvorefter tendensen til at blive dømt er kraftigt faldende med alderen. Hvorvidt dette mønster alene skyldes, at kriminelle bliver dygtigere med alderen, og herved undgår at blive opdaget og dømt, eller om det også skyldes, at mænd bliver mindre kriminelle, når de bliver ældre, er usikkert. Men ud fra dette kapitels emne er det interessant at konstatere, at kriminalitetsforekomsten målt ved antal domfældelser er højest netop på det tidspunkt, hvor mænd bliver aktive på ægteskabsmarkedet. I den sociologiske litteratur er denne alder-kriminalitets-sammenhæng da også blevet fortolket som et udtryk for, at kampen for at sikre sig en attraktiv placering på ægteskabsmarkedet tilskynder mænd til at begå kriminalitet (se fx Kanazawa og Still's artikel fra 2000).

Det er en række argumenter for, at mænds kriminelle tilbøjeligheder kan være påvirket af ønsket om at fremstå mere attraktive i forhold til kvinder. Dette er naturligvis ikke ensbetydende med, at det nødvendigvis er den afgørende faktor bag mænds kriminalitet. Vi vil i dette kapitel ikke forsøge at kortlægge mænds bevæggrun-

Figur 7.1. Andel af mænd der fik en dom i 2003 opdelt på alder.

Kilde: Rigspolitiets centrale kriminalitetsregister.

de for at begå kriminalitet, men blot konstatere, at der kan være en ikke ubetydelig sammenhæng mellem kriminalitet og partnerskabsindgåelse.

7.3.2. Kriminalitet og partnerskabsophør

Ud fra samme tankegang kan det kraftige fald i domsandelen i figur 7.1. også forklares med, at når mændene har sikret sig en partner, er det ikke længere nødvendigt at begå kriminalitet. Hvorvidt det er denne mekanisme, eller om det er partnerskabets trygge rammer, der reducerer mænds kriminalitetstilbøjelighed, eller en øget ansvarsfølelse, der implicerer reduceret risikoadfærd, er svært at påvise. Det er imidlertid et faktum, at mænd, der lever i parforhold, er mindre kriminelle end enlige mænd. Der er en lang række analyser, der har påvist denne sammenhæng. Senest har Sampson m.fl. (2006) og King m.fl. (2007) påvist, at sammenhængen mellem ægteskab og en betydelig reduktion i kriminalitet for mænd er kausal (dvs. er en årsagssammenhæng).

Selvom mænd, der lever i forhold, er mindre tilbøjelige til at begå kriminalitet, er det ikke ensbetydende med, at de holder sig helt fra kriminalitet. Effekten af at blive dømt for en kriminel handling kan godt tænkes at påvirke forholdets stabilitet. For det første kan en domfældelse, som nævnt tidligere, forventes at signalere en reduktion i mandens fremtidige indkomspotentiale og hermed i hans økonomiske værdi som partner, hvilket alt andet lige vil reducere stabiliteten af forholdet. For det andet kan domfældelse også betyde en periode med frihedsberøvelse og hermed ustabilitet i forholdet. Loopo og Western (2005) viser på amerikanske data, at skilsmisssandsynligheden er tiltagende i den periode, hvor en kriminel mand afsoner sin straf i fængsel.

7.3.3. Opsummering og tidligere resultater

Kort opsummeret peger den foregående diskussion på, at det at blive dømt for en kriminel handling ikke entydigt øger eller reducerer sandsynligheden for at finde en partner. På den ene side argumenterede vi for, at en af grundene til at begå kriminalitet netop var at gøre sig attraktiv på ægteskabsmarkedet. På den anden side kan en domfældelse signalere lavere fremtidig indkomspotentiale, hvilket kan reducere mulighederne på ægteskabsmarkedet. Derudover er

det muligt, at aftagerne (læs: kvinderne) har forskellige syn på, hvor attraktiv kriminalitet er, og det er derfor afgørende for succes, hvilke segmenter man som kriminel mand fokuserer på. Endelig fastslog vi, at for mænd i parforhold ville en dom med mulig efterfølgende fængselsstraf have en tendens til at destabilisere forholdet.

Der er ganske få tidligere studier af sammenhængen mellem kriminalitet og ægteskabsmarkedsudfald. To amerikanske studier (Sampson og Laub (1993) og Levitt og Lochner (2001)) har begge undersøgt, hvordan ungdomskriminelle klarer sig på ægteskabsmarkedet som voksne. Mens Sampson og Laub (1993) viser, at de ungdomskriminelle har mindre sandsynlighed for at indgå ægteskab som voksne og har kortere forhold, finder Levitt og Lochner (2001), at der ikke er nogen forskelle på ægteskabsmarkedet blandt 30-årige, der er affødt af, om de var kriminelle som unge.

Den resterende del af dette kapitel vil undersøge, hvordan det at blive dømt for en kriminel handling påvirker sandsynligheden for at indgå et partnerskab, hvordan det påvirker, hvem man danner par med, og endelig hvordan det påvirker sandsynligheden for partnerskabsophør.

7.4. Data

Datagrundlaget for denne analyse er en 10 % stikprøve af den danske befolkning i aldersgruppen fra 15-66 år fra IDA registret fra Danmarks Statistik. Dette register indeholder en række oplysninger om den danske befolknings alder, uddannelse, indkomst, familiebaggrund osv. Derudover anvendes data fra Rigspolitiets centrale kriminalitetsregister, der indeholder information omkring den registrerede kriminalitet og domsfældelser i Danmark. Disse to registre er sammenflettet ved hjælp af CPR-numre og i anonymiseret form stillet til rådighed for denne analyse.

Analysen af kriminalitet vanskeliggøres naturligt ved, at det kun er den kriminalitet, der opklares, og hvor der føres dom, der kan observeres i registerdata. I en sammenligning af kriminelle med ikke-kriminelle risikeres det således, at der i gruppen af ikke-kriminelle gemmer sig en mere eller mindre omfangsrig andel af kriminelle.³ Derudover vil den information, der kan hentes fra registrene, ikke være fuldstændig identisk med den information, der er til rådighed for de personer, der bliver analyseret. Eksempelvis kunne man godt forestille sig, at en partner til en kriminel var bekendt med mandens

handling, inden det registreres som en dom i datasættet. Disse problemer med data er en naturlig del af en analyse af denne karakter og skal tages i betragtning, når resultaterne efterfølgende analyseres.

Der udføres to sæt af analyser i dette kapitel. Første delanalyse beskæftiger sig med partnerskabsindgåelse og anden delanalyse med partnerskabsophør. I det følgende præsenteres datamaterialet for de to analyser separat.

7.4.1. Data for partnerskabsanalysen

For at undersøge om kriminalitet påvirker sandsynligheden for at finde en partner, og derudover om det påvirker, hvilken partner en mand finder sammen med, følger datasættet i denne analyse alle de mænd, der i perioden 1990-2003 fylder 18 år. Ved at sammenholde tiden, der går, fra de fylder 18 år, til de oplever deres første parforhold, hvor parforhold defineres som samboskab eller ægteskab,⁴ med udviklingen i deres kriminelle aktiviteter, vil vi anskueliggøre, om der eksisterer en statistisk sammenhæng mellem kriminalitet og ægteskabsmarkedet. Fortolkningen er, at jo kortere tid der går fra man fylder 18, til man første gang indleder et parforhold, jo mere attraktiv er man, alt andet lige, som partner.

I forhold til at skelne mellem typen af partner, som mændene finder sammen med, begrænser det tilgængelige datasæt analysen til at fokusere på informationer, der kan findes i Danmarks Statistiks registre. Som det fremgår i tabel 7.1. er gennemsnitsalderen for første parforhold ca. 22 år, og da kvinderne typisk er en smule yngre end mændene, er der ikke mange informationer, der kan bruges til at skelne mellem dem. De fleste vil være under uddannelse, og deres indkomst afspejler ikke nødvendigvis deres fremtidige indkomspotentiale. For at segmentere kvinderne vil vi i det efterfølgende udnytte, at der er informationer om deres forældre i datasættet. Mere konkret vil vi opdele kvinderne efter deres forældres formuesituation.⁵ Ideen med denne opsplitning er at undersøge, om kvinder fra bedre stillede familier reagerer anderledes end kvinder fra mindre velstillede familier på en mands kriminelle aktiviteter. I det følgende vil vi således skelne mellem to typer af kvinder afhængig af deres fædres formueniveau: De hvis far har en formue, der placerer dem blandt de 50 % mest formuende i stikprøven, og de hvis far har en formue, der placerer dem blandt de 50 % mindst formuende.

Tabel 7.1. Antal mænd, andel der får en dom og alder ved parforholdsindgåelse.

Antal mænd	32.170
Andel der får en dom i løbet af perioden	0,10
Andel der finder en partner i perioden	0,49
Alder ved første parforhold:	21,87
for mænd der har fået en dom inden parforholdsstart	22,09
for mænd der ikke har fået en dom inden parforholdsstart	21,79
Alder ved første parforhold med en kvinde hvis far har en høj formue:	
for mænd der har fået en dom inden parforholdsstart	22,96
for mænd der ikke har fået en dom inden parforholdsstart	22,05

Kilde: Se Svarer (2008) for detaljer.

Af tabel 7.1. fremgår, at datasættet i denne delanalyse indeholder information for godt 32.000 mænd. Disse følges som nævnt fra de fylder 18, til de indgår deres første parforhold, eller til observationsperioden slutter i 2003. Ca. halvdelen af mændene finder en partner, og gennemsnitsalderen ved partnerskabets start er 21,87 år. Det fremgår endvidere, at ca. 10 % af de fulgte mænd får en dom i perioden fra de fylder 18, og indtil de enten finder en partner, eller observationsperioden slutter.

Det ses, at de mænd, der får en dom, har lidt højere alder ved første parforhold, end de mænd der ikke har en dom, men at forskellen er relativ beskeden. For de mænd, der finder en kvinde med en far med høj formue, er forskellen i alder noget større. Der er således næsten et års forskel på, om man har fået en dom eller ej. Tallene i tabel 7.1. tyder således på, at det at have en dom med sig på ægteskabsmarkedet ikke betyder det store for, hvor hurtigt man finder en partner, men mere for hvilken type partner man finder (eller kan få). I afsnit 7.5., hvor resultaterne for den statistiske analyse præsenteres, vil det afsløres, om dette billede bibeholdes, når der korrigeres for de forskelle, der måtte være mellem mænd, der får en dom, og mænd der ikke får en dom.

Ud over at det er interessant at vide, om der er en sammenhæng mellem kriminalitet og partnerskabsindgåelse, kunne det også bidrage til billedet at analysere, om karakteren af den kriminelle handling og straffens art har en betydning. Vi vil i det følgende skelne mellem tre typer af kriminalitet og fire typer af straf. I tabel 7.2. opgøres, hvilke typer kriminalitet mændene i datasættet er dømt for, og hvilken straf det har ført til.

Tabel 7.2. Type af kriminalitet og strafudmåling.

Andel der har fået en dom for:	
Voldskriminalitet	0,02
Berigelse	0,05
Andet (narko, sædelighed, off. forstyrrelse m.v.)	0,03
Straffens art:	
Betinget dom	0,02
Ubetinget dom	0,01
Bøde	0,04
Samfundstjeneste	0,03

Kilde: Se Svarer (2008) for detaljer.

Af tabel 7.2. fremgår, at berigelseskriminalitet er den type, der oftest dømmes for i datasættet, og at strafudmålingen oftest er bøde og samfundstjeneste. De relativt milde straffe skal ses i lyset af stikprøvepopulationens relativt lave alder.

7.4.2. Data for partnerskabsbrud-analysen

Med henblik på at analysere om en domfældelse påvirker sandsynligheden for partnerskabsbrud, uddrages en stikprøve af alle forhold, der starter i perioden fra 1990-2003 i 10 % stikprøven af den

Tabel 7.3. Antal parforhold, andel der får dom og typen af kriminalitet og domstype.

Antal parforhold	39.730
Andel af parforhold hvor manden får en dom	0,03
Andel af parforhold der bliver opløst	0,36
Gennemsnitslængde af forhold (i år)	4,00
Andel af parforhold hvor manden bliver dømt for:	
Voldskriminalitet	0,007
Berigelseskriminalitet	0,016
Andet (narko, sædelighed, off. forstyrrelse m.v.)	0,007
Straffens art:	
Betinget dom	0,005
Ubetinget dom	0,004
Bøde	0,010
Samfundstjeneste	0,011

Kilde: Se Svarer (2008) for detaljer.

danske befolkning. Den efterfølgende analyse vil undersøge, om det at modtage en dom forkorter længden af forhold. I lighed med parforholdsstart-analysen betragtes kun effekten af første dom.

Som det fremgår af tabel 7.3., baseres analysen på ca. 40.000 parforhold. Den gennemsnitlige længde af et partnerskab er ca. 4 år. Det relativt lave tal skyldes, at ca. 90 % af forholdene starter som samboskab. Nogle af disse udvikler sig til ægteskaber, men en meget stor del opløses inden. Samboskaber er generelt mere skrøbelige end ægteskaber (se fx Svarer og Verner 2008), og derfor vil den gennemsnitlige længde af forholdene være kortere, end den er for ægteskaber alene.

Andelen af parforhold, hvor manden modtager en dom, er 0,03, og således betydeligt lavere end i datasættet for partnerskabsstart. En del af denne forskel kan henføres til, at mændene i denne delanalyse er ældre, men noget stammer formentlig også fra, at det at være i et parforhold reducerer mænds tilbøjelighed til at begå kriminalitet (jf. afsnit 7.3). Fordelingen på kriminalitetstyper og typer af straf er stort set overlappende med data for partnerskabsstart-analysen.

7.5. Resultater

I dette afsnit præsenteres resultaterne fra en statistisk analyse af effekten af at få en dom på sandsynligheden for at finde en partner af en bestemt type, og dernæst på sandsynligheden for at et parforhold opløses.

7.5.1. Partnerskabsindgåelse

En central del af analysen tager udgangspunkt i, at det ikke er tilfældigt, hvem der får en dom. For at belyse forskelle i kriminalitetstilbøjeligheden blandt de mænd, der indgår i stikprøven, viser vi i tabel 7.4., hvordan sandsynligheden for at modtage en dom i perioden fra man fylder 18, og indtil man enten finder en sambo eller ægtefælle, eller observationsperioden ophører, påvirkes af en række personlige karakteristika.

I tabel 7.4. angives, hvordan den enkelte variabel påvirker sandsynligheden for at få en dom. Som det ses, er der en klar social gradient i domsfrekvensen. Således bliver mænd, der er mere ledige, unge, og som kommer fra hjem, hvor forældrene ikke har en mellem- eller langvarig uddannelse, oftere dømt. Samtidig ses, at der er en betydelig gentagelsesrisiko for at få en dom, hvis man tidligere er dømt.

Der er således tydelige forskelle på dem, der fremstår på ægteskabsmarkedet med en plettet straffeattest, og dem der kan fremvise en ren udgave. Samtidig har disse observerbare forskelle også betydning for, om man kan finde en partner, og hvilken type partner

Tabel 7.4. Personlige karakteristikas betydning for sandsynligheden for at få en dom.

Årlig ledighedsgrad	+
Alder	-
Bruttoindkomst (1000 kr.)	(-)
Studerende	-
Beskæftiget	-
Har fået en dom inden fyldt 18	+
Fars formue (1000 kr.)	-
Har højtuddannet far	-
Har højtuddannet mor	-

Note: +,- angiver, at variablen forøger eller reducerer sandsynligheden for at få en dom. Effekten er signifikant på et 5 % niveau.

(+),(-) angiver det samme, men effekten er kun signifikant på et 10 % niveau.

man finder. I det tekniske baggrundspapir (Svarer 2008) redegøres mere præcist for, hvordan der korrigeres for såvel observerbare som uobserverbare forskelle, når det analyseres, hvordan en dom påvirker afkastet på ægteskabsmarkedet.

I tabel 7.5. vises, hvordan overgangssandsynligheden fra at være enlig til at indgå i et partnerskab afhænger af, om man har fået en dom samt en række andre personlige karakteristika.

Som det fremgår af første kolonne, påvirker en dom ikke umiddelbart overgangssandsynligheden for at finde en sambo eller ægtefælle. I forhold til den tidligere diskussion kan dette resultat være drevet af (mindst) to modsatrettede effekter. På den ene side kan den kriminelle type have nogle uobserverbare karakteristika, der øger parforholdschancerne, mens det at modtage en dom kan sende et negativt signal til ægteskabsmarkedet omkring mandens fremtidige indkomspotentiale. I en analyse af om det at blive dømt påvirker mulighederne for at finde en partner, vil det umiddelbare svar på baggrund af dette resultat være, at det gør det ikke.

Vendes blikket mod de to næste kolonner, nuanceres billedet en smule. Her skelnes mellem, hvilken type hjem kvinder, der indgår parforhold med, kommer fra. Af kolonne 2 og 3 fremgår, at det at have modtaget en dom reducerer overgangssandsynligheden til parforhold med en pige fra en bedre stillet social baggrund,⁶ mens der stadig ikke findes nogen effekt på sandsynligheden for at indgå partnerskab med en pige, hvis far tilhører de 50 % mindst formuende i stikprøven.

Tabel 7.5. Effekten af at have fået en dom på overgangssandsynligheden til parforhold.

	Partnerskab	Partnerskab med pige hvis far har høj formue	Partnerskab med pige hvis far har lav formue
Dom		-	0
Alder	+	+	+
Bruttoindkomst (1000 kr.)	+	+	+
Studerende	+	+	0
Beskæftiget	+	+	(+)
Fars formue (1000 kr.)	-	-	-
Har højtuddannet far	-	-	-

Note: +, - angiver, at variablen forøger eller reducerer sandsynligheden for at finde en partner. Effekten er signifikant på et 5 % niveau.

(+), (-) angiver det samme, men effekten er kun signifikant på et 10 % niveau.

Man kan gå et skridt videre og analysere, om typen af kriminalitet eller straffens art påvirker pardannelsessandsynligheden forskelligt. En sådan analyse vil være mindre statistisk sikker, da det fx er under 1 % af mændene, der får en ubetinget fængselsstraf. Man skal derfor være forsigtig med at rangordne effekterne, da de typisk ikke vil adskille sig statistisk fra hinanden. Med disse forbehold in mente viser resultaterne (se Svarer 2008 for detaljer), at i forhold til at finde en pige fra et velstillet hjem er reduktionen i mandens chancer størst, hvis han er blevet dømt for berigelses- eller anden form for kriminalitet. En voldsdom har også en negativ effekt, men den er ikke statistisk signifikant. I relation til straffens art reduceres mulighederne for at finde sammen med en pige fra en velstillet familie især for mænd, der modtager en bøde eller samfundstjeneste. Der findes ingen effekter for mænd, der bliver idømt betinget eller ubetinget fængselsstraffe. Sidstnævnte skyldes dog formentlig, at det er ganske få mænd i denne analyse, der bliver idømt disse straffe.

Med hensyn til de andre forklarende variabler er billedet forholdsvist tydeligt. Der er en tendens til, at overgangssandsynligheden er højere jo ældre og jo højere indkomst, manden har, og hvis han er under uddannelse eller beskæftiget frem for ledig. Alt i alt bekræfter disse resultater tidligere studier, der viser, at mandens indkomst og indkomspotentiale er et værdsat aktiv på ægteskabsmarkedet.

Tabel 7.5. viser også, at mænd med højtuddannede og formuende fædre, alt andet lige, er mindre tilbøjelige til at indgå partnerskaber hurtigt. Dette resultat kan muligvis henføres til, at denne type mænd også oftest vil være længere under uddannelse og af samme grund have en tendens til at udskyde samboskab og ægteskab. Empiriske studier af blandt andet Browning m.fl. (2008) af alder ved første samboskab eller ægteskab viser, at jo højere uddannelse man har, jo senere indgår man partnerskab.

7.5.2. Partnerskabsophør

I denne delanalyse vil vi se på mænd, der lever i parforhold, og på hvordan en dom påvirker sandsynligheden for, at forholdet stopper.

Igen vil mænd, der får en dom, adskille sig fra mænd, der ikke får en dom, i en række observerbare og uobserverbare dimensioner. Vi vil forsøge at korrigere for disse forskelle så godt som muligt i den statistiske modellering (se Svarer 2008 for detaljer).

Tabel 7.6. Effekten af personlige karakteristika på domssandsynligheden.

Gift	0
Børn	+
Ledighedsgrad	+
Alder	-
Bruttoindkomst	-
Beskæftiget	(-)
Uden kompetencegivende uddannelse	+
MVU eller LVU	-
Faders formue	0
Fader har MVU eller LVU	-
Har en dom inden parforholdet	+

Note: +,- angiver, at variabelen forøger eller reducerer sandsynligheden for at få en dom. Effekten er signifikant på et 5 % niveau.
 (+),(-) angiver det samme, men effekten er kun signifikant på et 10 % niveau.

Grundlæggende kan man forestille sig, at en dom vil forværre afkastet for kvinden, hvis parforholdet fortsætter, og dermed at skilsmisserisikoen vil blive forøget. På den anden side kan man imidlertid godt forestille sig, at den kvindelige part på tidspunktet for partnerskabsindgåelse var bekendt med mandens kriminelle tilbøjeligheder, og at en eventuel senere dom ikke kommer som nogen overraskelse, og at effekten derfor er neutral.

I tabel 7.6. ses igen et mønster, der peger på en social gradient i domsforekomsten. Således er mænd med en længere ledighedshistorik, en lavere indkomst, en kortere uddannelse og som kommer fra en mindre uddannet baggrund oftere at finde i strafferegistret. Igen ses, at mænd, der har en dom, før de påbegyndte forholdet, har en højere sandsynlighed for at få endnu en dom, end dem der indtræder i parforholdet med en ren straffeattest. Endvidere har børn en positiv effekt på sandsynligheden for at få en dom, hvilket umiddelbart er lidt overraskende i forhold til, at børn og parforhold kan forventes at øge ansvarsfølelsen for mænd og hermed reducere deres tilbøjelighed til at begå kriminalitet.

Som det fremgår af tabel 7.7., medfører en dom en stigning i risikoen for partnerbrud. I Svarer (2008) er det udregnet, hvor stor effekten af at få en dom er på sandsynligheden for partnerskabsbrud. Her ses, at skilsmissesandsynligheden stiger med ca. 76 % i kølvandet på en domsafsigelse. Heraf fremgår også, at effekten af at få en berigelsesdom er en smule lavere end effekten af en voldsdom, som igen er en anelse mindre end effekten af en anden type dom. Hvad

Tabel 7.7. Effekten af domsfældelse på sandsynligheden for partnerskabsophør.

Dom	+		
Voldsdom		+	
Berigelsesdom		+	
Anden dom		+	
Betinget straf			+
Ubetinget straf			+
Bøde			+
Samfundstjeneste			+
Børn	-	-	-
Alder, mand	-	-	-
Alder, kvinde	0	0	0
Bruttoindkomst, mand	-	-	-
Bruttoindkomst, kvinde	0	0	0
Beskæftiget, mand	-	-	-
Beskæftiget, kvinde	-	-	-
Gift	-	-	-
Mand mere end 4 år ældre	+	+	+
Kvinde mere end 4 år ældre	+	+	+
Uden kompetencegivende uddannelse, mand	+	+	+
MVU eller LVU, mand	-	(-)	-
Uden kompetencegivende uddannelse, kvinde	+	+	+
MVU eller LVU, kvinde	-	-	-

Note: +,- angiver, at variablen forøger eller reducerer sandsynligheden for at forholdet opløses. Effekten er signifikant på et 5 % niveau.

(+),(-) angiver det samme, men effekten er kun signifikant på et 10 % niveau.

angår straffens art findes, at en ubetinget straf har den største effekt på skilsmisssandsynligheden. Denne øges således med 150 % som følge af en ubetinget straf. Samfundstjeneste og bøde har noget mindre, men stadig signifikant effekt. Alt i alt viser resultaterne i tabel 7.7., at en dom har store og signifikante effekter på sandsynligheden for partnerskabsbrud.

De øvrige resultater ligger i fin tråd med tidligere studier af partnerskabsophør (se fx Svarer og Verner 2008). Her ses blandt andet, at forhold, hvor manden eller kvinden er mere end 4 år ældre end partneren, og hvor manden eller kvinden har en lav uddannelse, har en større risiko for at blive opløst. Tilsvarende ses, at øget indkomst hos især manden stabiliserer forholdet.

7.6. Konklusion

Vi har i dette kapitel analyseret sammenhængen mellem mænds kriminalitet og deres adfærd på ægteskabsmarkedet. Udgangspunktet for analysen var at belyse, om der er en statistisk sammenhæng mellem det at modtage en dom og sandsynligheden for at indgå partnerskab, hvilken type partner man finder og derudover sandsynligheden for at opleve partnerskabsbrud.

Vi har vist, at en dom for en kriminel handling ikke umiddelbart påvirker sandsynligheden for at finde en partner. Til gengæld er det mindre sandsynligt, at mænd, der har fået en dom, finder en kvinde fra en økonomisk velstillet familie, end det er, at mænd, der ikke har fået en dom, gør det. Dette resultat gælder også, når vi korrigerer for de øvrige forskelle, der er mellem mænd, der bliver dømt, og mænd, der ikke bliver dømt. Endelig viste vi, at mænd, der lever i parforhold, oplever en forøgelse af skilsmisserisikoen i kølvandet på en domfældelse.

Der er naturligvis mange måder at fortolke de fundne resultater på. I dette kapitel forsøgte vi at placere resultaterne inden for en økonomisk teoretisk ramme, hvor mandens kvaliteter i forhold til at tjene penge og forsørge en familie, tillægges værdi af hans potentielle ægteskabspartnere. I forhold til denne indgangsvinkel ligger de fundne resultater i fin tråd med de teoretiske implikationer.

Litteratur

- Aassve, A., S. Burgess, A. Chesher og C. Propper (2002). 'Transitions from Home to Marriage of Young Americans', *Journal of Applied Econometrics*, 17, 1-23.
- Andersen, J. G. (1998). *Borgerne og lovene*, Rockwool Fondens Forskningsenhed.
- Becker, G. (1973). 'A Theory of Marriage: Part I', *Journal of Political Economy*, 82(4), 813-846.
- Becker, G., E.M. Landes og R.T. Michael (1977). 'An Economic Analysis of Marital Instability', *Journal of Political Economy*, 85(6), 1141-1187.
- Browning, M., P. A. Chiappori og Y. Weiss. (2008). *Family Economics*, upubliceret bogmanuskript.
- Edlund, L., H. Li, J. Yi og J. Zhang, (2007). 'More Men, More Crime: Evidence from China's One-Child Policy', *IZA Discussion Paper* 3214.
- Epstein, E. og R. Guttman (1984). 'Mate Selection in Man: Evidence, Theory and Outcome', *Social Biology*, 31(4), 243-278.

- Gautier, P.A., M. Svarer og C.N. Teulings (2005). 'Marriage and the City', *IZA Discussion Paper* 1491.
- Hess, G. (2004). 'Marriage and Consumption: What's Love Got to Do with It', *Journal of Political Economy*, 112(2), 290-318.
- Holzer, H. (2007). 'Collateral Costs: The Effects of Incarceration on the Employment and Earnings of Young Workers', *IZA Discussion Paper* 3118.
- Kanazawa, S. og M.C. Still (2000). 'Why Men Commit Crimes (and Why They Desist)', *Sociological Theory*, 18(3), 434-447.
- King, R.D., M. Massoglia og R. MacMillan (2007). 'The Context of Marriage and Crime: Gender, The Propensity to Marry, and Offending in Early Adulthood', *Criminology*, 45(1), 33-65.
- Lazear, E. og R. T. Michael (1980). 'Family Size and the Distribution of Real per Capita Income', *American Economic Review*, 70(1), 91-107.
- Levitt, S. og L. Lochner (2001). 'The Determinants of Juvenile Crime', in J. Gruber (ed.), *Risky Behavior Among Youths: An Economic Analysis*, University of Chicago Press: Chicago.
- Lopoo, L.M. og B. Western (2005). 'Incarceration and the Formation and Stability of Marital Unions', *Journal of Marriage and the Family*, 67, 721-734.
- Nielsen, H.S. og M. Svarer (2006). 'Educational Homogamy: Preferences or Opportunities?', *IZA Discussion Paper* 2271.
- Sampson, R.J., J.H. Laub og C. Wimer (2006). 'Does Marriage Reduce Crime? A Counterfactual Approach to Within-Individual Causal Effects', *Criminology*, 44(3), 465-508.
- Svarer, M. (2008). 'Crime and Partnerships', Arbejdspapir, Rockwool Fondens Forskningsenhed.
- Svarer, M. & M. Verner (2008). 'Do Children Stabilize Danish Marriages?', udkommer i *Journal of Population Economics*.
- Weiss, Y. (1997). 'The Formation and Dissolution of Families: Why Marry? Who Marries Whom? and What Happens Upon Divorce', *Handbook of Population Economics*.

Noter

- 1 Andersen (1998) viser, at mere uddannede personer, alt andet lige, fordømmer kriminalitet hårdere end mindre uddannede.
- 2 Der er naturligvis også sket en række andre ændringer i det kinesiske samfund i samme periode, der har påvirket kriminalitetstilbøjeligheden. Forfatterne mener dog at kunne vise, at en ikke uvæsentlig del af stigningen kan henføres til underskuddet af kvinder.
- 3 Andersen (1998) viser ikke helt overraskende, at den selvrapporterede kriminalitet er mere omfattende, end den der måles i Rigspolitiets registre.
- 4 Det er ikke muligt at observere parforhold, der ikke medfører samboskab eller ægteskab i registrene. Derfor anvendes denne definition af parforhold i analysen.

- 5 Vi har også set på fædrenes uddannelsesniveau og indkomst i ikke viste analyser.
- 6 Samme resultat findes, når faderens indkomst eller uddannelsesniveau anvendes som indikator for social baggrund.

8. Sammenfatning og perspektivering

Af Torben Trancæs

8.1. Introduktion

Der eksisterer en stor og vigtig litteratur om, hvad levevilkår betyder for personers tilbøjelighed til at begå kriminalitet. Det gælder spørgsmål om, hvordan uddannelse, muligheder på arbejdsmarkedet, familieforhold og forældrenes sociale og økonomiske situation påvirker risikoen for, at en person begår kriminalitet. Til gengæld er der forsket og skrevet meget lidt om, hvad kriminalitet betyder for en persons senere levevilkår. Navnlig er dømte kriminelles levevilkår efter endt afsoning underbelyst; specielt i Danmark, men også internationalt.

I bogen her argumenterer vi for, at de kriminelles levevilkår, efter at den formelle straf – fængsel fx – er overstået, er en vigtig del af det samlede billede af, hvad kriminalitet fører med sig. Og hvis vi vil forstå, hvorfor så mange (mandlige) medborgere vælger at begå kriminalitet, er vi nødt til at se på det samlede billede; dvs. at vi ud over at kortlægge hele kompleksiteten af levevilkårene og de sociale processer, der går forud for første lovovertrædelse, også må se på de samlede konsekvenser af kriminalitet; den formelle *såvel* som den uformelle straf, livet som kriminel i forhold til livet som lovlydig borger. Og her er tiden i fængsel kun en del.

Som nævnt er det navnlig livet efter fængsel, der er underbelyst, og som vi med bogen her forsøger at tage hul på at beskrive. Håbet er, at vi kommer en forståelse af kriminalitetens fødekæde nærmere ved også at inddrage levevilkårene efter udståelse af den formelle straf. Men det er for tidligt endnu at sige noget om, hvorvidt vi lykkes; det vil under alle omstændigheder kræve mange flere studier end dette. Vi præsenterer nogle af de manglende brikker til puslespillet; vigtige brikker til det samlede billede, mener vi selv, men der er uden tvivl brug for meget mere forskning, før vi har det samlede billede.

Ud over at beskrive nogle af de tunge elementer af samfundets uformelle straf, præsenterer vi også et par bidrag inden for det gamle

tema 'arbejdsløshed og kriminelle', dvs. spørgsmålet om arbejdsløshed skaber kriminalitet i samfundet? I forlængelse heraf undersøger vi ligeledes det beslægtede spørgsmål om, hvorvidt arbejdsmarkedspolitikken eventuelt har en indirekte effekt på kriminaliteten i samfundet.

8.2. Oversigt over resultaterne

Kriminalitetens omfang og udvikling. Vi lagde ud med at tegne et billede af kriminalitetens udvikling i Danmark, fra 1981 og frem. Baggrunden er, at den samlede oplevede kriminalitet i det danske samfund formentlig ikke er meget højere i dag, end den var i begyndelsen af 1970'erne at dømme efter interviews med repræsentative udsnit af befolkningen. Tilbøjeligheden til at anmelde vold er til gengæld steget meget. Vi finder os i mindre i dag. Det er en af forklaringerne på den markante stigning i den rapporterede kriminalitet, som fandt sted frem til midten af 1990'erne. Denne stigning genfindes netop også i underkategorien registreret voldskriminalitet, og her fortsætter stigningen frem til 2004, mens antallet af registrerede ejendomsforbrydelser faldt fra midten af 1990'erne og frem til 2004.

I kapitel 2 delte vi talmaterialet op og så på udviklingen mellem land og by, mellem forskellige alders- og uddannelsesgrupper og også mellem grupper med forskellig etnisk baggrund. En af de ting, vi fandt, var, at forskellen mellem land og by, når det gælder registreret volds- og ejendoms-kriminalitet, har været aftagende i perioden 1981 til 2004. Med hensyn til demografi er det ikke overraskende, at det især er de helt unge (mænd), som begår kriminalitet. Tilsvarende fik vi bekræftet eksisterende viden om, at kriminaliteten i overvejende grad begås af personer med kun en folkeskoleuddannelse. Her er det værd at bemærke, at det stort set kun er de lavest uddannede, som har udvist en stigning i antal domme for vold.

Indvandrerbefolkningen er generelt yngre end befolkningen som helhed, og det er derfor ikke overraskende, at de fleste indvandrergrupper har en højere kriminalitetsrate end danskere. Til gengæld vil det for nogle være en overraskelse, at der er så stor forskel indvandrergrupperne imellem; de har end ikke fulgt den samme udvikling i antal domme over tid. En del af forklaringen på indvandrergruppernes høje kriminalitet er, at de er yngre og har et generelt dårligt uddannelsesniveau i sammenligning med personer med

dansk oprindelse. Hvor meget af forskellen, som kan forklares med disse forhold, analyserede vi i kapitel 3.

De kriminelles baggrund. I kapitel 3 gik vi bag om det overordnede billede, som blev tegnet i kapitel 2, i et forsøg på at få afklaret, om der virkelig er en social slagside inden for kriminalitet, eller om den høje kriminelle aktivitet for de lavest uddannede primært skyldes, at de er yngre end de mere uddannede befolkningsgrupper. Og endvidere om der er en etnisk slagside, altså om den høje kriminalitetsrate for indvandrere primært skyldes, at de er yngre og lavere uddannede end den danske befolkning. I kapitlet så vi kun på ejendoms kriminalitet, som generelt er fokuset i bogen.

Ved hjælp af en regressionsanalyse udpegede vi de socioøkonomiske forhold, som særligt hyppigt er forbundet med, at en person dømmes for ejendoms kriminalitet, hvilket overvejende er tyveri. Her fandt vi som forventet, at høj ledighed ganske rigtig hænger sammen med øget sandsynlighed for kriminalitet. Og det samme gælder i endnu højere grad for personer, som er længere væk fra arbejdsmarkedet end registrerede ledige er; nemlig personer på kontanthjælp, som ikke har rådighedspligt i forhold til arbejdsmarkedet. For den kriminalitet, der begås i årene op til, at man fylder 20 år, er forældrenes socioøkonomiske forhold af stor betydning. Efter det fyldte 20. år er der ikke længere systematik i den svage afhængighed, som trods alt indimellem kan spores. Til gengæld bliver der ved med at være den sammenhæng, at hvis forældrene er straffede, så stiger sandsynligheden for, at børnene begår tyveri.

Til spørgsmålet om, hvorvidt højt uddannede får færre domme end lavt uddannede, er svaret ja. Både for unge under 20 år og i begyndelsen af 20'erne finder vi den forventede negative sammenhæng mellem antal år i skole og antallet af domme for ejendomsforbrydelser. For de 29-årige er det godt nok ikke sådan, at de, som har gået i skole i flest år, også er dem, som har begået mindst kriminalitet i de seneste 5 år, når man vel at mærke tager højde for betydningen af en lang række socioøkonomiske forhold hos personerne selv og hos deres forældre samt for etnicitet. Det er muligt, at det her spiller ind, at mange, som ender med en lang videregående uddannelse, stadig er under uddannelse, selvom de er 29 år. Hvis vi gennemfører samme analyse for de 35-årige mænd og medtager al den ejendoms kriminalitet, de har begået i alt, så finder vi en sammenhæng mellem lang uddannelse og et lavt antal domme for tyveri.

Med hensyn til etnicitet er billedet, at en ikke-vestlig baggrund

er forbundet med høj risiko for kriminalitet; de dømmes for klart flere tyverier end jævnaldrende danske mænd. Men dette dækker over meget store forskelle internt i gruppen af ikke-vestlige unge mænd. Dog er personer født i Danmark ikke systematisk mere kriminelle end jævnaldrende født i familiens oprindelsesland, som man ofte hører. Dette handler faktisk meget om både alder og oprindelsesland. Igen en understregning af den meget store betydning det har, hvilket oprindelsesland der er tale om.

Endelig gælder det kun for visse etniske grupper, at de, når de har rundet det 20. år, laver mere kriminalitet end danskere med de samme demografiske, sociale og økonomiske karakteristika. Inden de fylder 20 år, deltager de fleste etniske grupper mere flittigt i ejendoms kriminalitet end jævnaldrende danske unge – også når vi har kontrolleret for de nævnte faktorer. Men det er ikke først og fremmest dem, som er født i Danmark.

Et af de meget iøjnefaldende forhold, vi fandt, var, at unge med tyrkisk baggrund kun generelt er mere kriminelle end sammenlignelige danske mænd, indtil de bliver 20 år. Og det er alene de tyrkiske efterkommere, som er overrepræsenteret i kriminalitetsstatistikken; hvilket også gælder, når de er i begyndelsen af 20'erne, men her neutraliseres det af, at de tyrkiske indvandrere i disse år får færre domme end sammenlignelige danskere. Konklusionen er, at gruppen som helhed ligner danskerne, efter at de er fyldt 20 år. De unge med pakistansk baggrund har et lidt tilsvarende mønster for ejendoms kriminalitet, dog begår de generelt flere tyverier end danske mænd, også når de er først i 20'erne.

Unge indvandrer mænd fra Sydamerika, Østasien og fra lande som Bosnien begår tyverier i nogenlunde samme omfang som danske unge, både før de fylder 20 år og senere. Mens en stor gruppe indvandrere, bl.a. dem fra det øvrige Afrika, Irak og Somalia, opfører sig mere som de tyrkiske unge; før det 20. år begår de flere ejendomsforbrydelser end sammenlignelige danske mænd, men derefter ligger de på niveau med de unge danske mænd og nogle endda under. Personer med somalisk og irakisk baggrund deltager mindre end danske mænd i berigelses kriminalitet, når de er sidst henholdsvis midt i 20'erne.

I den anden ende har vi indvandrere med libanesisk eller anden arabisk baggrund. De begår generelt mere berigelses kriminalitet end jævnaldrende danske unge mænd, både før og efter at de har rundet de 20 år.

Betydningen af de generelle vilkår på arbejdsmarkedet. I bogens sektion om arbejdsmarkedsvilkårenes betydning for tilbøjeligheden til at begå kriminalitet så vi på et klassisk tema, nemlig sammenhængen mellem ledighed og kriminalitet. Det er ikke svært at finde en sammenhæng på individniveau, men spørgsmålet er, om denne sammenhæng er kausal, altså om øget ledighedsrisiko eller konkret erfaring med ledighed direkte kan forårsage en øget sandsynlighed for, at den berørte person begår kriminalitet.

I forhold til spørgsmålet om, hvorvidt der er en årsagssammenhæng fra ledighed til kriminalitet, har vi haft mulighed for at bidrage med noget nyt. Vi har identificeret en gruppe beskæftigede, som relativt pludseligt har stået over for at miste deres arbejde, fordi deres arbejdsgiver drejede nøglen om. Den gruppe har vi så sammenlignet med en nøje udvalgt kontrolgruppe med samme karakteristika inklusive tidligere erfaring med kriminalitet, og det, vi fandt, var, at øget ledighedsrisiko klart øgede sandsynligheden for, at en person begår kriminalitet.

En virksomhedslukning betyder ikke ledighed med sikkerhed, men kun en forhøjet ledighedsrisiko for virksomhedernes ansatte i en vis periode, indtil de finder arbejde. Og resultatet var altså, at personer, som oplevede en virksomhedslukning, hyppigere blev taget for kriminalitet efterfølgende, når vi sammenlignede med en gruppe i øvrigt ens beskæftigede personer, som ikke oplevede virksomhedslukning.

Konklusionen på dette resultat må umiddelbart være, at høj ledighedsrisiko i sig selv forhøjer personers risiko for at begå kriminalitet. Det er et resultat, som er af interesse for de politiske beslutningstagere, idet den førte økonomiske politik i almindelighed og arbejdsmarkedspolitikken i særdeleshed tilsyneladende har effekter langt ud over, hvad vi normalt sætter i forbindelse med disse politikområder; velstand og vækst for samfundet og den enkelte. Et højt beskæftigelsesniveau kan altså også – alt andet lige – reducere kriminaliteten i samfundet, først og fremmest berigelseskriminaliteten.

Arbejdsmarkedspolitikken. Det spørgsmål, som naturligt rejser sig, er, om det kun er ordinær beskæftigelse som sådan, der har en positiv effekt på kriminalitetstilbøjeligheden, eller om det blot er det at have noget at stå op til om morgenen, der gør en forskel. Hvis det er det sidste, der er udslagsgivende, så er det muligt, at den aktive arbejdsmarkedspolitik – som måske ikke i første omgang finder beskæftigelse til de ledige, men dog får dem ud af lediggangen ved at

aktivere dem – også har en effekt på kriminaliteten i samfundet.

I kapitel 5 undersøgte vi, om deltagelse i aktivering påvirker risikoen for kriminalitet i både dagpenge- og kontanthjælpssystemet.

Hvad dagpengemodtagere angår, viste analysen, at deltagere i aktivering begår mindre kriminalitet end ledige, der ikke deltager i aktivering. Det ser altså ud til, at aktivering hjælper ledige til at afholde sig fra kriminalitet. Vi fandt dog kun en decideret årsagssammenhæng for personer over 24 år, ikke for de helt unge. Muligvis kræves der en vis modenhed, før man lader sig påvirke eller inspirere til at skifte livsbane. Hvad det er ved aktiveringen, der helt præcist medfører den faldende kriminalitet, kan vi desværre ikke se af dette studie, men emnet er oplagt for fremtidige undersøgelser.

Vi undersøgte også kontanthjælpssystemet. Men her havde vi ingen muligheder med de eksisterende data for at slutte noget om årsagssammenhænge i det generelle aktiveringssystem, hertil var ændringerne i aktiveringsregler for hyppige. Vi benyttede derfor aktiveringsindsatsen i Farum Kommune i perioden fra 1987 og frem som et slags eksperiment. Og her fandt vi klare indikationer på, at aktivering medfører et lavere kriminalitetsniveau. Fra 1987 og frem til slutningen af 1990'erne finder vi, at Farum udviser et statistisk sikkert fald i kriminaliteten relativt til resten af Danmark, og det er netop i 1987, at Farum begynder sit omfattende aktiveringsprogram. Fra midten af 1990'erne og frem, hvor Danmarks aktiveringsregler nærmer sig Farums (og Farum slækker på sine), er der igen ingen statistisk sikker forskel mellem kriminalitetsniveauerne i Farum og resten af landet, ganske som det var tilfældet før 1987.

I bogens tredje del beskriver vi samfundets uformelle straf på arbejdsmarkedet og på 'ægteskabsmarkedet'. Med den uformelle straf hentydes til de spontane reaktioner, som kommer fra det civile samfund, og som betyder, at den straffede persons vilkår med hensyn til jobmuligheder og løn samt sociale kontakter ændrer sig efter endt afsoning – typisk til det værre.

Uformel straf på ægteskabsmarkedet. Mulighederne på ægteskabsmarkedet bliver tydeligvis påvirket af en dom, men ikke helt som forventet. Faktisk betyder en dom ikke, at man skal vente længere på at finde en partner at bo sammen med eller gifte sig med; ventetid her er ikke længere efter et fængselsophold, end den var før, for personer med tilsvarende egenskaber. Men nok finder de straffede kriminelle en partner lige så hurtigt som andre, men sammensæt-

ningen af kvinder, som gifter sig med straffede kriminelle, er anderledes; sandsynligheden for at den kriminelle bosætter sig sammen med en kvinde fra et velstående hjem falder nemlig signifikant efter kriminalitet og straf. Så det at blive dømt for en kriminel handling betyder ikke, at man ikke kan finde en partner, men at man har færre at vælge imellem, når det kommer til valg af partner og ægtefælle. Det bliver mindre sandsynligt at finde en partner fra et økonomisk velstående hjem.

Kriminalitet viste sig også at øge sandsynligheden for, at ens parforhold bryder op. Denne destabiliserende effekt er stærk efter alle typer af kriminalitet, også når der i analysen er taget højde for tidligere begået kriminalitet.

Uformel straf på arbejdsmarkedet. Vi indledte kapitel 6 med at studere de kriminelles bevægelsesmønstre på arbejdsmarkedet, og her tegner der sig et billede af en marginaliseret gruppe. I kapitlet brugte vi kun betegnelsen 'kriminell' for personer, som i analyseperioden fik en fængselsstraf. I sammenligning med ikke-kriminelle har de svært ved at holde på deres job og holde sig selvforsørgende, og de har også væsentligt sværere ved at komme tilbage fra offentlig forsørgelse til en situation som selvforsørgende. Kun mellem forskellige kategorier af offentlig forsørgelse bevæger de kriminelle sig hyppigere end ikke-kriminelle.

Det næste spørgsmål, vi tog fat på, var, om situationen var dårlig også før den kriminelle gerning og fængselsstraffen, eller om det navnlig var efter endt afsoning, at situationen blev dårlig. Vi fandt, at det står væsentligt dårligere til efter afsoning af første fængselsstraf, end det gør før, og navnlig end det gør, en rum tid før personen begår den kriminelle gerning, som sender ham i fængsel.

Men vi så også, at de kriminelle er dårligt integrerede på arbejdsmarkedet længe inden, de begår den forbrydelse, som sender dem i fængsel første gang. Faktisk ser det ud til, at denne kriminelle gerning følger efter en periode, hvor det gik ned ad bakke med tilknytningen til arbejdsmarkedet, hvilket fortsætter helt frem til fængselstidspunktet. Det er meget tænkeligt, at den tidligt begyndende deroute, vi ser, hænger sammen med tidligere lovovertrædelser. 11 måneder før fængslingen har halvdelen af de kriminelle allerede fået afgjort en sag af politi eller domstol. Alligevel så vi, at deres indkomstforhold havde været relativt konstante helt frem til ca. et år før fængslingen. Dette tyder på, at det – i det mindste for en stor

gruppe – er kriminaliteten, som begynder den økonomiske nedtur og ikke omvendt.

Det mønster gælder stor set uanset, om de kriminelle får en kort eller en lang fængselsstraf; marginaliseringen accelererer på nogenlunde samme måde for begge grupper op til tidspunktet for første fængsling. Den store forskel på grupperne, der får henholdsvis en kort og en lang fængselsstraf, vedrører perioden efter fængsel. I forbindelse med afsoningen sker der en vis forværring af arbejdsmarkedstilknytningen for kriminelle, der kun får en kort fængselsstraf. Efter en kortere periode med en vis forbedring er den nye dårlige situation varig. For kriminelle, som får en lang straf, sker der til gengæld en meget alvorligere forringelse af deres tilknytning til arbejdsmarkedet i forbindelse med selve fængselsopholdet. Deres tilknytning til arbejdsmarkedet, målt ved hvor stor en andel af dem som er på offentlig forsørgelse, er væsentlig ringere (den nævnte andel er højere) efter fængsel, end den var umiddelbart før. Og forværringen sker så brat, at det nødvendigvis må tilskrives selve fængselsopholdet.

Kriminalitet og fængsel påvirker også ens løn og indkomst skønt billedet af, hvordan de kriminelle påvirkes økonomisk, er lidt mindre dramatisk, end hvad angår beskæftigelsen. Ser vi alene på, hvad personerne selv tjener på arbejdsmarkedet, så får vi dog som forventet nogenlunde det samme billede. Men hvis vi medtager al indkomst, og navnlig medtager de sociale ydelser fra det offentlige, så er billedet mindre dramatisk. De sociale ydelser gør den uformelle straf mindre ved at udjævne en del af forskellene mellem indkomsten før og efter kriminalitet og fængsel; nedgangen i indkomst bliver simpelthen mindre, når de sociale ydelser regnes med.

For personer, som får en kort straf, rykker selve fængselsopholdet dem ikke så meget længere ned i samfundets indkomsthierarki. De oplever en vis nedgang i indkomsten frem mod tidspunktet for fængslingen, men samlet set er effekten nok stor, men ikke så stor. En kort frihedsstraf betyder en samlet real nedgang i bruttoindkomst på 15 %, og uden det sociale sikkerhedsnet havde nedgangen været på 23 %.

For personer, som begår lidt hårdere kriminalitet, og derfor kommer længere tid i fængsel, er der tale om en kraftig indkomstnedgang i forbindelse med kriminalitet og fængsel, og det ser også ud til, at fængsel i sig selv betyder lavere relativ indkomst – selv når de

socialle ydelser regnes med, er der tale om en meget stor økonomisk nedgang, nemlig på 24 %. Uden det sociale sikkerhedsnet ville den relative indkomst imidlertid være faldet med 40 % som følge af den alvorligere kriminalitet, der giver en længere straf.

Disse skøn over indkomstnedgangen, på henholdsvis 15 og 24 %, er fra ca. 4 år før til ca. 4 år efter løsladelse fra første fængselsophold, og skønnene er under forudsætning af, at personen ikke fængsles igen. Faldet i realindkomst for kriminelle, som oplever flere fængselsophold, kan godt være endnu større.

8.3. Fremtidige udfordringer

Vi har præsenteret en række nye forskningsresultater om det civile samfunds modtagelse af kriminelle – den uformelle straf; om hvordan det går de kriminelle i arbejdslivet og livet, når de kommer ud af fængsel. Vi har ligeledes præsenteret nye resultater om betydningen af ledighed og inaktivitet for personers tilbøjelighed til at begå kriminalitet.

Det er vores forventning, at et dybere kendskab til den uformelle straf, til den virkelighed, som møder kriminelle efter afsoning, og dermed til den *samlede* straf, vil kunne bidrage til bestræbelserne på at finde veje til lavere kriminalitet. Det samme gælder en bedre forståelse af, hvad de generelle vilkår for unge mennesker på arbejdsmarkedet betyder for deres mulige udskejelser og eventuelle første skridt på en kriminel løbebane.

Vi har berørt en række temaer, som godt kunne fortjene meget mere opmærksomhed. Det drejer sig først og fremmest om de forskellige aspekter af den uformelle straf. Hvor meget stammer fra selve fængselsopholdet, hvor meget fra det kriminelle skråplan, som personen allerede var trådt ind på, og endelig hvor meget stammer fra den negative sociale udvikling, som ser ud til at være i gang, allerede inden personen begyndte med kriminalitet? Her er et vigtigt emne for fremtidig forskning. Det er ikke mindst vigtigt for at kunne finde ud af, om det er fængsel i sig selv, der fremmer det efterfølgende tilbagefald til kriminalitet, eller om det snarere er de meget ringere muligheder på arbejdsmarkedet, som den fængslede kommer ud til, der holder personen på det kriminelle spor. Husk på, at de dårlige, men alligevel bedre, muligheder og vilkår, som personen levede med før kriminalitet og fængsel, var en tilstrækkelig dårlig

ramme til, at netop denne person begik kriminalitet. Efter fængsel er vilkårene, som vi har set det her i bogen, endnu dårligere, og spørgsmålet er, om vi realistisk kan forvente *lavere* kriminalitet fra disse personer, uden at det går hånd i hånd med en bedre integration på arbejdsmarkedet – og måske i livet i almindelighed.

Litteratur fra Rockwool Fondens Forskningsenhed 2004-2008

2004

Migrants, Work, and the Welfare State.

Redigeret af Torben Tranæs og Klaus F. Zimmermann med bidrag af Thomas Bauer, Amelie Constant, Horst Entorf, Christer Gerdes, Claus Larsen, Poul Chr. Matthiessen, Niels-Kenneth Nielsen, Marie Louise Schultz-Nielsen og Eskil Wadensjö (Syddansk Universitetsforlag, Odense).

Er danskerne fremmedfjendske? Udlandets syn på debatten om indvandrere 2000-2002.

Af Hans Jørgen Nielsen (Aarhus Universitetsforlag).

Vil der være hænder nok? Danskernes arbejdsudbud i 2000-tallets velfærdsstat.

Af Bent Jensen (Gyldendal, København).

2005

Black Activities in Germany in 2001 and in 2004. A Comparison Based on Survey Data.

Af Lars P. Feld og Claus Larsen (Danmarks Statistik, København).

Indvandringen til Europa. Velfærdsstat og integration.

Af Bent Jensen med introduktion af Torben Tranæs (Gyldendal, København).

Fra asylansøger over flygtning til familiesammenføring. Offentlige kontantydelse i disse situationer i en række vestlige lande.

Af Hans Hansen (Danmarks Statistik, København).

2006

En befolkning deler sig op?

Af Anna Piil Damm, Marie Louise Schultz-Nielsen og Torben Tranæs.

Med kommentarer og vurderinger af Rikke Hvilshøj, Henrik Sass Larsen og Svein Blom (Gyldendal, København).

From Asylum Seeker to Refugee to Family Reunification. Welfare Payments in These Situations in Various Western Countries.

Af Hans Hansen (Danmarks Statistik, København).

A Comparison of Welfare Payments to Asylum Seekers, Refugees, and Reunited Families. In Selected European Countries and in Canada.

Af Torben Tranæs, Bent Jensen, Mark Gervasini Nielsen (Danmarks Statistik, København).

Skat, arbejde og lighed – en undersøgelse af det danske skatte- og velfærdssystem.

Af Torben Tranæs (red.), Henrik Jacobsen Kleven, Claus Thustrup Kreiner, Niels-Kenneth Nielsen og Peder J. Pedersen (Gyldendal. København).

Træk af avisdebatten om de arbejdsløse fra 1840'erne til 1940'erne.
Bind I: Debatten indtil 1907.

Af Bent Jensen (Danmarks Statistik. København).

2007

Træk af avisdebatten om de arbejdsløse fra 1840'erne til 1940'erne.
Bind II: Debatten fra 1907 til 1940'erne.

Af Bent Jensen (Danmarks Statistik. København).

PISA Etnisk 2005. Kompetencer hos danske og etniske elever i 9. klasser i Danmark 2005.

Redigeret af Niels Egelund og Torben Tranæs med bidrag af Peter Jensen, Torben Pilegaard Jensen, Niels-Kenneth Nielsen, Helle Kløft Schademan og Nina Smith (Rockwool Fondens Forskningsenhed og Syddansk Universitetsforlag. Odense).

PISA 2000's læseskala. Vurdering af psykometriske egenskaber for elever med dansk og ikke-dansk sproglig baggrund.

Af Peter Allerup (Rockwool Fondens Forskningsenhed og Syddansk Universitetsforlag. Odense).

Indvandringen til Europa. Integration og velfærdsstat. – Genoptryk til gymnasie- og HF-brug af udvalgte kapitler fra bogen.

Af Bent Jensen med introduktion af Torben Tranæs (Gyldendal. København).

Employment Effects of Reducing Welfare to Refugees.

Af Duy T. Huynh, Marie Louise Schultz-Nielsen og Torben Tranæs (Rockwool Fondens Forskningsenhed. København).

Determination of Net Transfers for Immigrants in Germany.

Af Christer Gerdes (Rockwool Fondens Forskningsenhed. København).

Udenlandsk arbejdskraft i Danmark. Konsekvenserne for løn og beskæftigelse.

Af Nikolaj Malchow-Møller, Jakob Roland Munch og Jan Rose Skaksen (Rockwool Fondens Forskningsenhed. København).

Udenlandsk arbejdskraft i landbruget. Omfang, udvikling og konsekvenser.

Af Claus Aastrup Jensen, Nikolaj Malchow-Møller, Jakob Roland Munch, Jan Rose Skaksen (Rockwool Fondens Forskningsenhed. København).

What happens to the Employment of Native Co-Workers when Immigrants are Hired?

Af Nikolaj Malchow-Møller, Jakob Roland Munch and Jan Rose Skaksen (Rockwool Fondens Forskningsenhed. København).

Immigrants at the Workplace and the Wages of Native Workers.

Af Nikolaj Malchow-Møller, Jakob Roland Munch and Jan Rose Skaksen (Rockwool Fondens Forskningsenhed. København).

2008

Praktikpladser og formidlingspraksis – praktikkonsulenten i spændingsfeltet mellem virksomhedskrav og hensynet til ikke-diskrimination.

Af Line Vikkelsø Slot (Rockwool Fondens Forskningsenhed, København).

Træk af avisdebatten om de arbejdsløse fra 1950'erne til 1990'erne.

Af Bent Jensen (Rockwool Fondens Forskningsenhed og Syddansk Universitetsforlag).

Forbryderen og samfundet. Livsvilkår og uformel straf.

Af Torben Tranæs og Lars Pico Geerdsen med bidrag af Susumu Imai, Claus Larsen og Michael Svarer (Gyldendal. København).

